

III

ZACHODNIA PIERZEJA RYNKU

Ratownicze badania archeologiczne przy zachodniej pierzei wrocławskiego Rynku (wykop IV), prowadzone były w związku z remontem jego nawierzchni i wymianą instalacji podziemnych. Zespół badawczy tworzyli: mgr Jolanta Bresch, dr Cezary Buśko (kierownik badań), dr Jerzy Piekalski z Katedry Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego oraz dr Czesław Lasota z Politechniki Wrocławskiej. Inwentaryzację relikwów architektury wykonał mgr inż. architekt Mariusz Karst. Zakres obserwacji limitowany był rodzajem prac ziemnych prowadzonych przez inwestora, polegających jednie na wymianie istniejących przyłączy kanalizacyjnych do poszczególnych kamienic. Po wybraniu ciężkim sprzętem wypełnisk wkopów instalacyjnych, oczyszczono i zadokumentowano profile poszczególnych wykopów oraz odsłonięte relikty architektury. W żadnym z nich nie stwierdzono obecności warstw wymagających metodycznej eksploracji. Nieliczny materiał zabytkowy pozyskiwano jedynie w trakcie czyszczenia profili wykopów.

Niniejsze opracowanie zawiera całość dokumentacji oraz wstępną interpretację wyników badań w obrębie wykopu IV. Dodatkowo zamieszczono tu materiały pochodzące z prac prowadzonych w obrębie wykopów punktowych (pod odwodnienia, latarnie i choinki) zlokalizowanych w zachodniej części placu rynkowego (ryc. 1). Z uwagi na ich położenie w miejscach o zachowanym pierwotnym układzie stratygraficznym, wykopy VI/1-4, VII/1, VII/4 i XVI/1-3 poddano metodycznej eksploracji.

Zabudowa zachodniej pierzei Rynku jeszcze przed podjęciem badań archeologicznych została rozpoznana w stopniu umożliwiającym jej rekonstrukcję (ryc. 3). Prace wykopaliskowe umożliwiły natomiast określenie stosunków stratygraficznych, zachodzących pomiędzy kamienicami a placem rynkowym.

Interpretując układy stratygraficzne dokumentowane w poszczególnych wykopach, przyjęto kilka założeń pozwalających na określenie genezy pojedynczych jednostek stratygraficznych, a co za tym idzie identyfikację charakteru działalności ludzkiej prowadzącej do ich powstania. W każdym przypadku próbowano ustalić, czy dana jednostka stratygraficzna powstała *in situ*, czy też tworzący ją materiał pochodził z innego miejsca, a jedynie został zdeponowany w miejscu odkrycia. W sumie wydzielono dwa rodzaje jednostek stratygraficznych:

1 – zalegające *in situ*, tj. powstałe w efekcie długotrwałej działalności ludzkiej na placu rynkowym. Najczęściej miały one formę warstw próchnicy i mierzwy w różnych odcieniach barw szarych, brązowych i czarnych, z zasady zawierających znaczną liczbę materiału zabytkowego.

2 – powstałe na placu rynkowym w efekcie działalności incydentalnej z materiału pochodzącego z zewnątrz. W ten sposób zinterpretowano warstwy czystego piasku w różnych odcieniach barwy białej i żółtej oraz kamienne bruki i pokłady gruzu o różnej strukturze. Tego rodzaju jednostki stratygraficzne tylko wyjątkowo zawierały (i to nieliczny) materiał kulturowy.

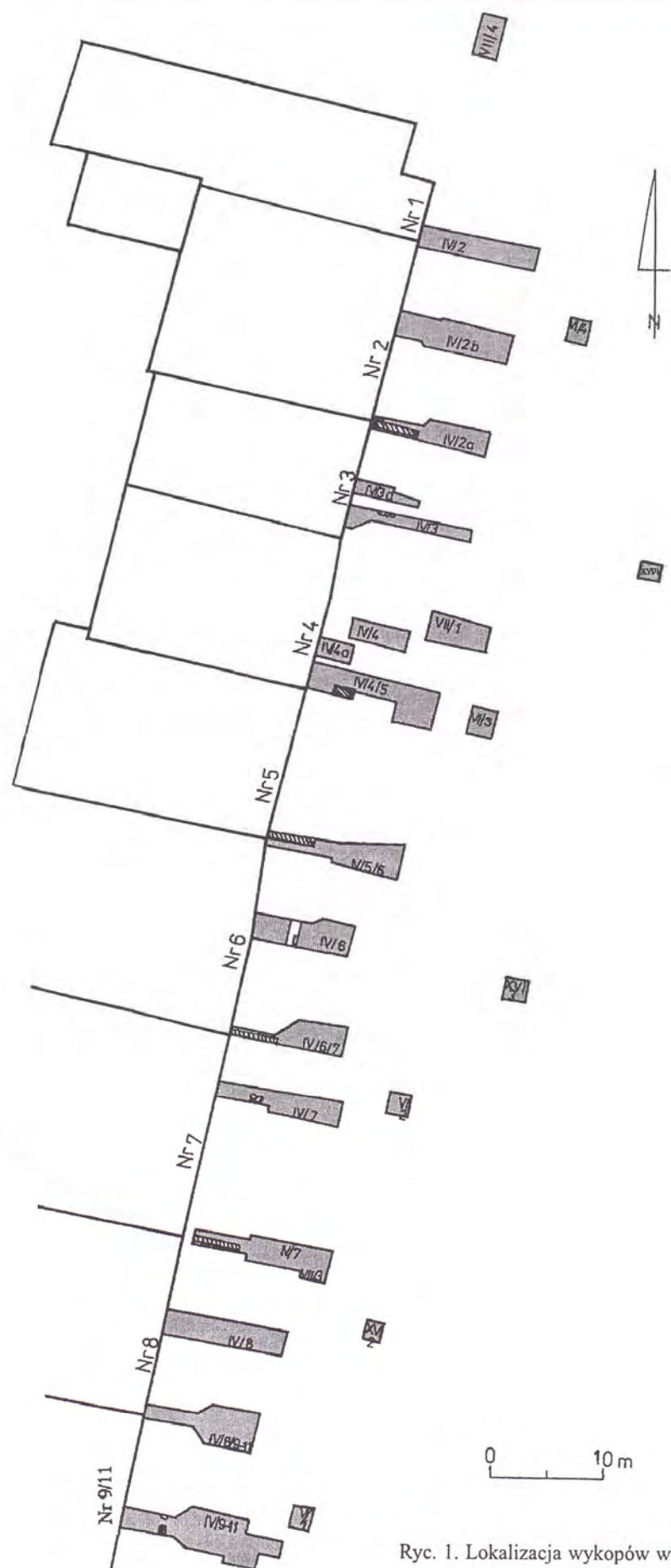
RYNEK 1

WYKOP NR IV/2 (ryc. 4)

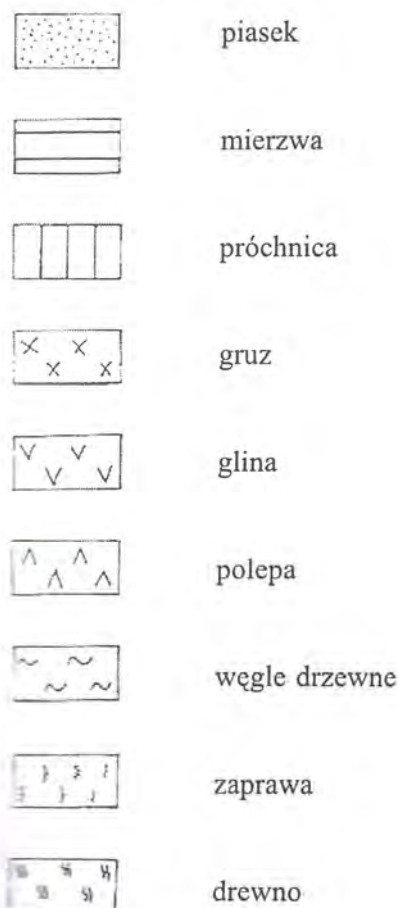
Zlokalizowany został na pograniczu kamienic nr 1 i 2. Zadokumentowano profil północny, obrazujący układ stratygraficzny związany z parcelą nr 1.

Z uwagi na stosunkowo niewielką głębokość

wykopu, osiągającego przy ścianie szczytowej budynku 1,6 m, nie udało się zanotować pełnego układu stratygraficznego. Obserwacje poczynione w jego części wschodniej, na odcinku znajdującym się

Ryc. 1. Lokalizacja wykopów w zachodniej pierzei Rynku.
Rys. I. Wysocka

+ kombinacje

Ryc. 2. Zestawienie szrafur. Rys. M. Kurzydło

w odległości 5-10 m od ściany frontowej, pozwalają stwierdzić, że najstarszą jednostką stratygraficzną była

j.s. 0 – pokład czystego, jasnego piasku, którego strop znajdował się na poziomie 117,40-117,90 m n.p.m. W odległości około 5 m od ściany szczytowej budynku gwałtownie opadał, sugerując obecność w tym miejscu wkopu o nieustalonej głębokości.

Na stopie piaszczystego calca narosła

j.s. 1 – warstwa czarnej, zbitej mierzwęsi osiągała w partii wschodniej miąższość 0,8 m, zaś w zachodniej jedynie 0,4 m. Zmiana jej grubości z jednej strony związana jest ze stopniowym podnoszeniem się poziomu piasku, z drugiej zaś jest efektem usunięcia pewnej ilości mierzwęsi w trakcie wykonywania ww. wkopu.

Inwentarz: 6 nieobrobionych kości, 1 grudka polepy, 7 ułamków naczyń ceramicznych.

W części wschodniej mierzwęsi pokrywała

j.s. 2 – warstwa żółtego piasku o maksymalnej miąższości 0,4 m przemieszanego z grudkami surowej gliny, na której odłożyła się

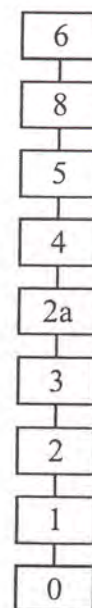
j.s. 3 – brunatna mierzwa o miąższości do 0,3 m, w której obrębie znajdował się okrągłak o średnicy 0,2 m. W części zachodniej jej strop przykryty został

j.s. 2a – ilastą, szarą próchnicą przewarstwowaną soczewkami żółtego piasku. Na całej długości wykopu zanotowano

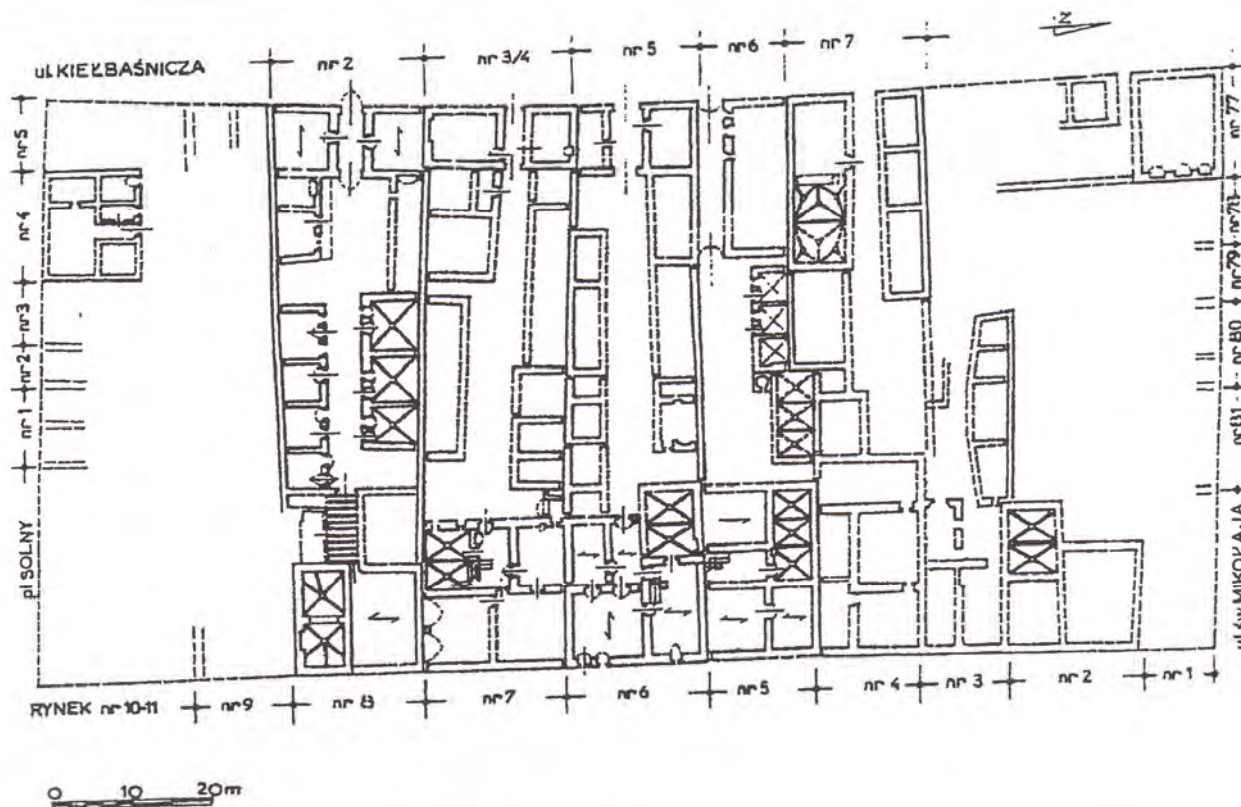
j.s. 4 – warstwę kremowego piasku z nieznaczoną domieszką próchnicy. Największą miąższość (0,4 m) osiągała ona w miejscu opadania starszych jednostek stratygraficznych, zaś w kierunku wschodnim wyklinowywała się do grubości 0,08-0,1 m. Omawiana warstwa przykryta została

j.s. 5 – kolejnym pokładem jasnego piasku przemieszanego z grudkami surowej gliny i szarą próchnicą. Analogicznie do poprzedniej największą miąższość (0,6 m) osiągał on w odległości około 4,5 m od frontu budynku, zmniejszając się w kierunku wschodnim do 0,4 m. Strop piasku, o niwelecie 119 m n.p.m. całkowicie wypełniał istniejące do tej pory przed kamienicą zagłębienie, wyrównując teren do poziomu sąsiednich partii Rynku.

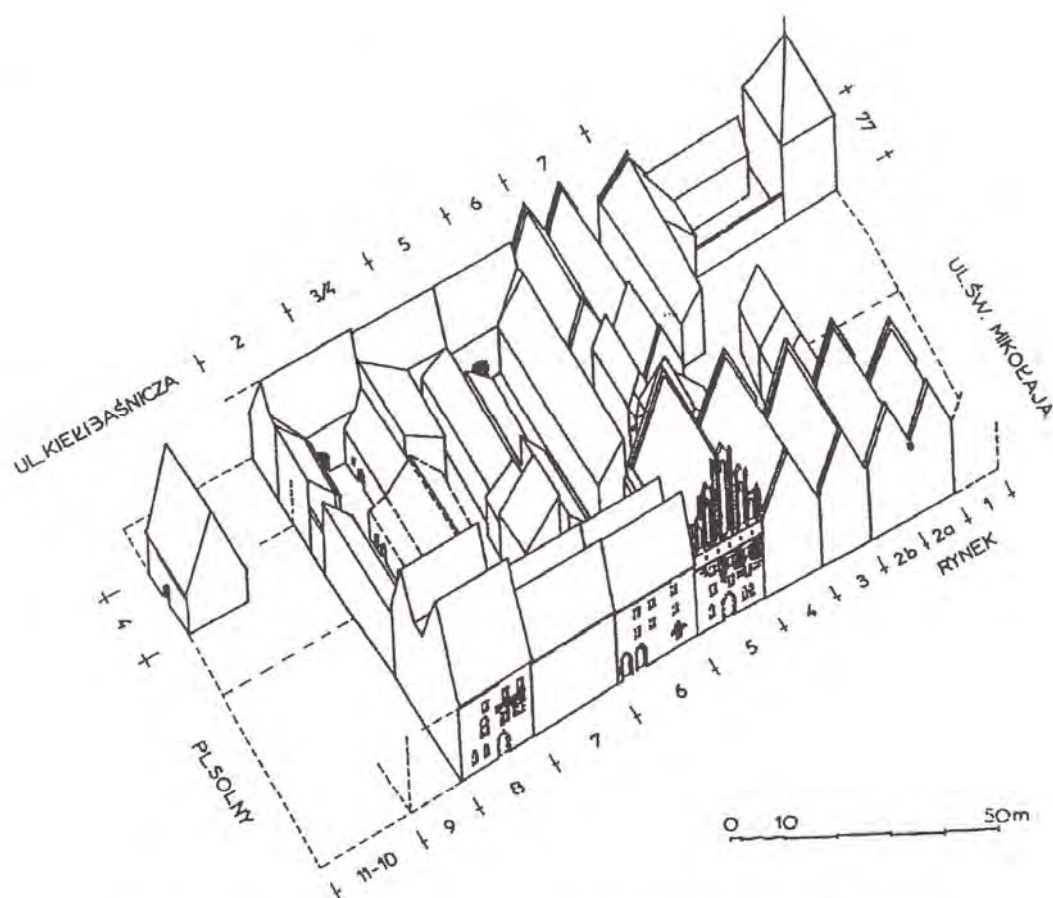
Inwentarz: 55 ułamków naczyń ceramicznych.

Schemat układu stratygraficznego zanotowanego w wykopie IV/2

Ryc. 3 a. Blok zachodni Ryнку. Rekonstrukcja planu parterów domów w latach ok. 1300 – ok. 1475

Ryc. 3 b. Rekonstrukcja brył kamienic w latach ok. 1300 – ok. 1475. Wg M. Chorowskiej

W części zachodniej omawiana jednostka stratygraficzna zniszczona została wkopami pod instalację, zaś w odległości około 4,5 m od ściany frontowej zanotowano na jej stropie obecność

j.s. 8 – soczewki gruzu bez zaprawy, być może, związanego z powstaniem na parceli nr 1 murowanego budynku. Jej strop oraz pozostałą część j.s. 5 przykrywała

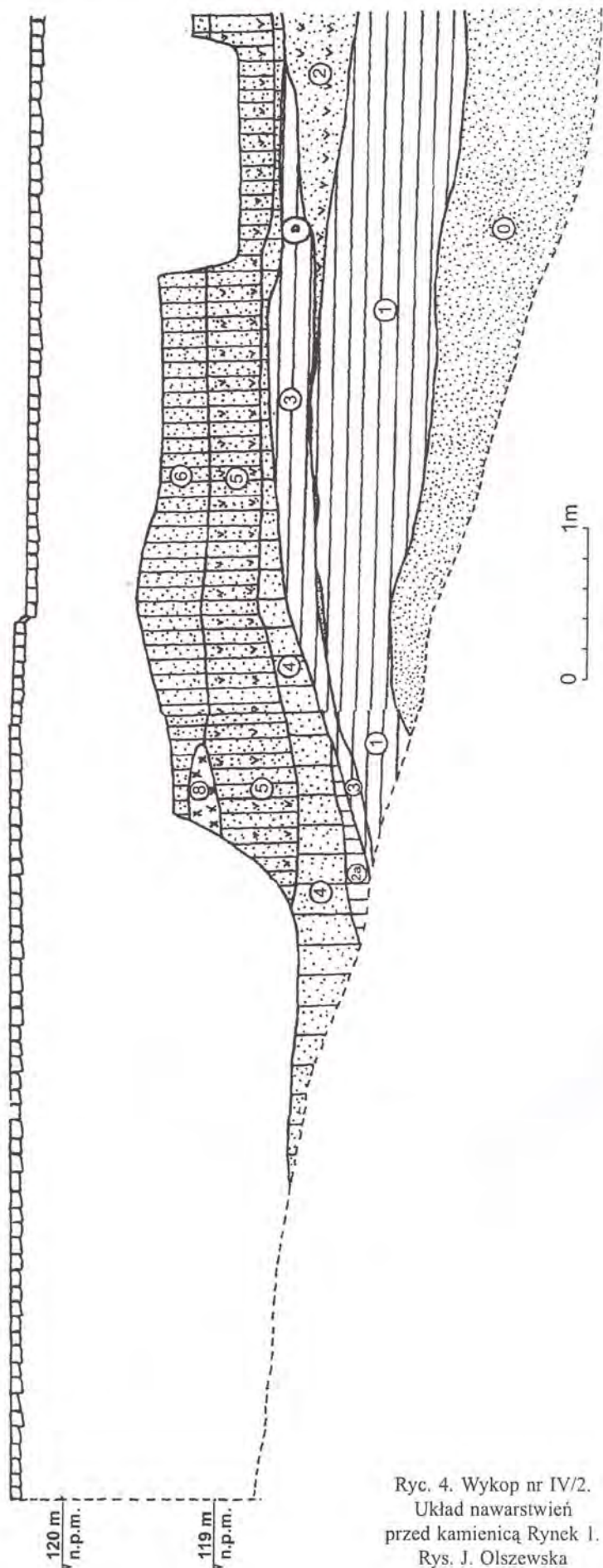
j.s. 6 – warstwa szarego piasku o miąższości do 0,4 m, przemieszanego z ciemną próchnicą. Jej strop został zniszczony pracami ziemnymi związanymi z zakładaniem nowożytnego bruku na Rynku oraz wkopami instalacyjnymi wypełnionymi gruzem przemieszanym z piaskiem i próchnicą.

Inwentarz: z oczyszczania profilu – 60 ułamków naczyń ceramicznych, 1 ułamek kafla garnkowego.

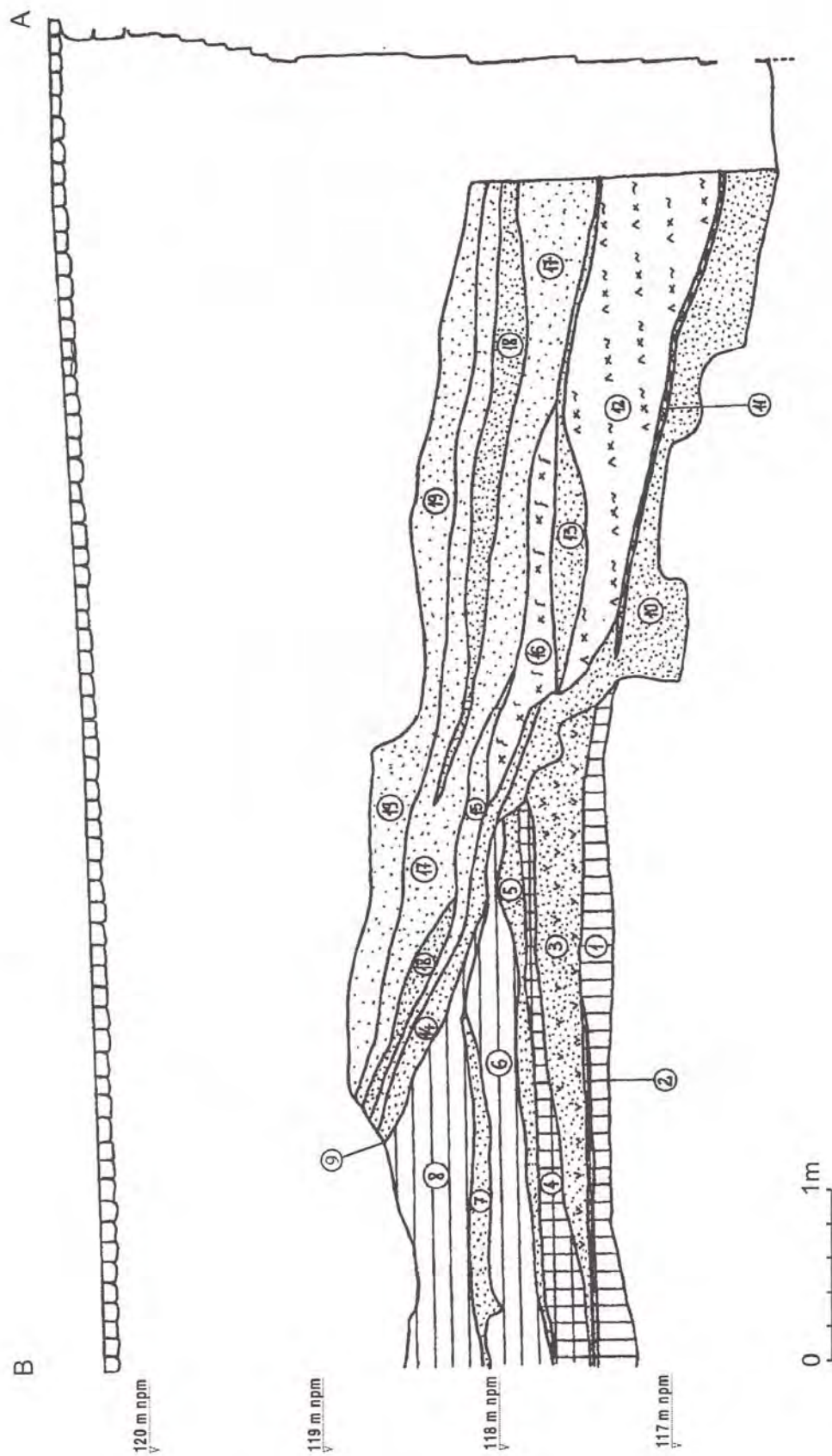
INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ

Niestety, nic nie wiemy o charakterze zabudowy średniowiecznej parceli Rynek 1, gdyż starsze obiekty architektoniczne uległy zniszczeniu w trakcie budowy nowożytnej kamienicy w latach 1906-1907.

Stosunkowo niewielka głębokość wykopu 2 uniemożliwia pełne zrekonstruowanie sposobów zagospodarowania terenu przed kamienicą. Pokrywające czysty, żółty piasek jednostki stratygraficzne są świadectwem intensywnej działalności gospodarczej prowadzonej na terenie Rynku (mierzwa) oraz cyklicznych prac niwelacyjnych (piasek). Układ warstw, wyraźnie opadających w kierunku ściany kamienicy pozwala przypuszczać, że znajdował się przed nią wkop pod przedproże analogiczny do zidentyfikowanych przy pozostałych budynkach w pierzei zachodniej. Niemożliwe jest jednak określenie jego rozmiarów oraz powiązanie z warstwami zalegającymi na Rynku. Stwierdzić natomiast możemy, że wkop całkowicie zasypano w momencie, gdy powierzchnia użytkowa Rynku znajdowała się na poziomie około 119,0 m n.p.m. Bezpośrednio potem na parceli podjęto prace budowlane, czego świadectwem jest obecność warstwy gruzu bez zaprawy.

Ryc. 4. Wykop nr IV/2.
Układ nawarstwień
przed kamienicą Rynek 1.
Rys. J. Olszewska

Ryc. 5. Wykop nr IV/2b. Układ nawarstwień przed kamienicą Rynek 2. Rys. J. Olszewska

Na stropie j.s. 17 zalegała
j.s. 19 – warstwa ciemnoszarego piasku, której
strop zniszczony został XIX-XX-wiecznymi wko-
pami.

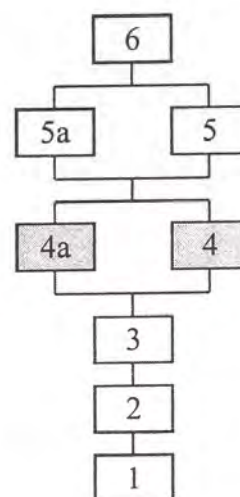
W odległości 1 m od ściany frontowej kamieni-
cy wszystkie jednostki stratygraficzne przecięte
zostały wkopem, w którym wzniesiono mur z wtór-
nie użytych cegieł ($8-10 \times 11-13,5 \times 25-26$ cm) łą-
czonych zaprawą wapienną z ziarnami czarnego
żwiru, ułożonych bezwątkowo.

INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ

Badania architektoniczne prowadzone w piwni-
cach kamienicy pozwoliły stwierdzić, że na oma-
wianej parceli znajdował się dwuskrzydłowy budy-
nek typu L, wzniesiony w początkach XIV wieku.
Kamienica najprawdopodobniej powstała w dwóch
etapach. W pierwszym wymurowano część północ-
ną, jednoprzestrzenną, w drugim dostawiono do niej
piwnicę południową o układzie dwutraktowym, któ-
rej południową ścianę tworzył romański mur sąsied-
niej kamienicy Rynek 3 (Chorowska, Lasota Roz-
pędowski 1994, s. 295).

Usytuowanie wykopu IV/2b umożliwiło jedynie
wgląd w nawarstwienia związane z młodszą, połu-
dniową częścią kamienicy. Strop zniwelowanego
humusu pierwotnego znajduje się tam na poziomie
117,5 m n.p.m., a na nim zalegają przemienne war-
stwy czystego piasku i mierzwy, podnoszące strop
placu rynkowego do poziomu 118,3-118,4 m n.p.m.
Z uwagi na obecność grudek surowej gliny, wystę-
pujących także na badanym terenie w piaszczystym
podłożu, podścieloną próchnicą warstwę piasku
(j.s. 3), zalegającą na próchnicy pierwotnej, inter-
pretujemy jako powstałą w efekcie prac ziemnych
prowadzonych na parceli.

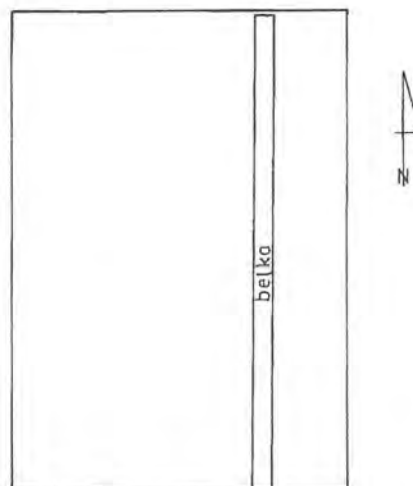
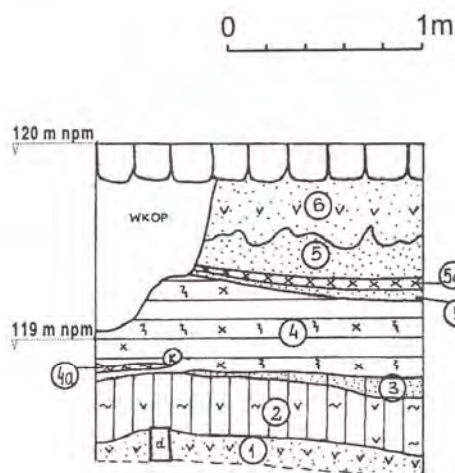
*Schemat układu stratygraficz-
nego zanotowanego
w wykopie VI/4*

Wkop pod przedproże osiągał maksymalną głą-
bokość 116,2 m n.p.m., lecz jego poziom użytkowy
w postaci drewnianej podłogi spoczywającej na
piaszczystym podsypie znajdował się o 0,3 m wy-
żej (116,5 m n.p.m.), podnosząc się w kierunku
wschodnim do 117,2 m n.p.m. Ścianę południową
przedproża, wspólną z przedprożem kamienicy nr
3, wymurowano z cegieł, zaś frontową najpraw-
dopodobniej wzniesiono w konstrukcji szkieletowej.
Formy ściany północnej nie udało się określić.

W czasie funkcjonowania przedproża na placu
rynkowym narosła warstwa mierzwy o miąższości
do 0,5 m, wpływająca do wnętrza wkopu.

Przedproże uległo zniszczeniu w wyniku poża-
ru. Jamę wypełnioną częściowo rumowiskiem fach-
werku zasypano warstwami piasku i rozbiórkowe-
go gruzu. Zniszczenie stropu nawarstwień kulturo-
wych nie pozwala na określenie poziomu użytko-
wego Rynku powstałego po likwidacji przedproża.
Można jedynie stwierdzić, że przekraczał on war-
tość 118,8 m n.p.m.

Ryc. 6. Wykop VI/4. Profil ściany południowej i rzut wykopu. Rys. J. Olszewska

WYKOP VI/4 (ryc. 6)

Wykop pod latarnię założono w zachodniej pierzei Rynku, w odległości 14,5 m na wschód od ściany frontowej kamienicy Rynek 2. Wymiary 2,5 × 1,75 m, głębokość 1,7 m. W jego obrębie zanotowano następujący układ stratygraficzny:

na poziomie 118,6 m n.p.m. zalegała

j.s. 1 – ciemnoszary piasek z grudkami surowej gliny, w obrębie którego znajdowała się prostopadłościenna belka, o wym. przekroju 16 × 10 cm zorientowana w linii północ-południe i biegnąca przez całą długość wykopu. Na stropie j.s. 1 zalegała

j.s. 2 – ciemnobrunatna próchnica miąższości 30 cm z węglami drzewnymi i grudkami surowej gliny, przykryta w partii zachodniej

j.s. 3 – szarozółty piasek grubości do 10 cm wyklinowującym się w kierunku wschodnim. Na jego stropie narosła

j.s. 4 – 50-centymetrowa warstwa mierzwy z ceglanym gruzem bez zaprawy, fragmentami drewna i słomy. W jej obrębie zanotowano obecność

j.s. 4a – 4-centymetrowej soczewki spalenizny. Na stropie j.s. 4 zalegała

j.s. 5 – warstwa szarego piasku grubości do 30 cm przewarstwiona

j.s. 5a – 6-centymetrową warstwą ceglanego pyłu i gruzu bez zaprawy. Na stropie j.s. 5 zanotowano obecność

j.s. 6 – 30-centymetrowej warstwy żółtego piasku z grudkami surowej gliny, na którym ułożono współczesną nawierzchnię placu.

INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ

Zanotowany układ stratygraficzny obrazuje etapy zagospodarowania placu rynkowego. Naprzemianległe warstwy próchnicy, piasku i mierzwy informują o cyklicznym nawożeniu na plac oczyszczających pokładów piasku, na których w efekcie działalności gospodarczej odkładała się mierzwa. Brak ciągłości pomiędzy wykopem IV/2b a wykopem VI/4 uniemożliwia synchronizację poszczególnych jednostek stratygraficznych. Posiłkując się tylko pomiarami wysokościowymi, możemy domniemywać, że zanotowany w wykopie układ stratygraficzny powstał w czasie funkcjonowania przedproży (j.s. 1-3) i po ich zniszczeniu (j.s. 4-6).

RYNEK 3

Sytuację stratygraficzną przed ścianą frontową kamienicy zadokumentowano w trzech miejscach: południowa ściana wykopu IV/2a usytuowanego na granicy kamienic nr 2 i 3; północna ściana przyłącza IV/3 znajdująca się w odległości 3,1 m od styku kamienic nr 3 i 4; północna ściana przyłącza nr IV/3a znajdująca się w odległości 5,5 m od styku kamienic nr 3 i 4. Tylko w dwóch pierwszych przypadkach głębokość wykopów pozwalała na rozpoznanie pełnego układu stratygraficznego (tj. od poziomu humusu pierwotnego).

WYKOP IV/2a (ryc.7)

W pierwszym etapie zagospodarowywania terenu zniwelowano humus pierwotny, którego obecny strop znajduje się na poziomie 117,6-117,5 m n.p.m. Na nim zanotowano obecność

j.s. 2 – warstwy brunatnej próchnicy o grubości 0,01-0,04 m, na którą narzucono

j.s. 3 – pokład jasnego piasku o maksymalnej miąższości 0,15 m, przemieszanego z grudkami surowej gliny i jasnoszarym piaskiem (pierwotną próchnicą?). Piasek wyklinowywał się w kierunku wschodnim, a na jego stropie i (we wschodniej partii wykopu) na j.s. 2 narosła

j.s. 4 – mocno zbita mierzwa barwy czarno-brunatnej o miąższości do 0,3 m, zawierająca dużą ilość

ścinków drewna. Inwentarz: 2 ścinki skóry.

Na niej zalegała

j.s. 4a – warstwa jasnego piasku o maksymalnej miąższości 0,1 m, zawierająca domieszkę grudek surowej gliny i brunatnej próchnicy. Wyklinowywała się ona w kierunku wschodnim, a na jej stropie narosła

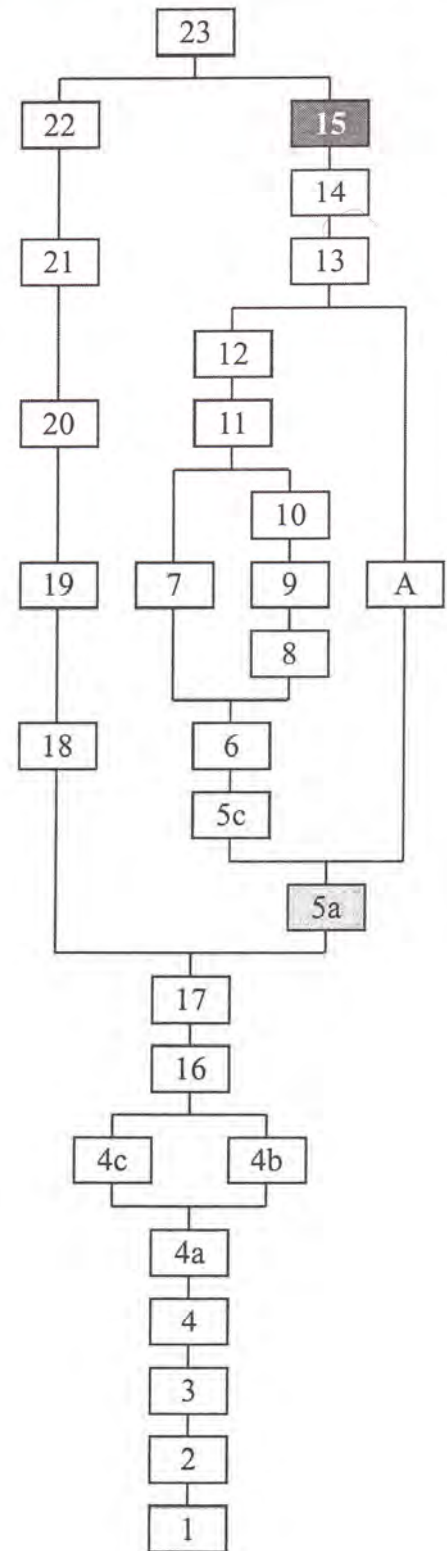
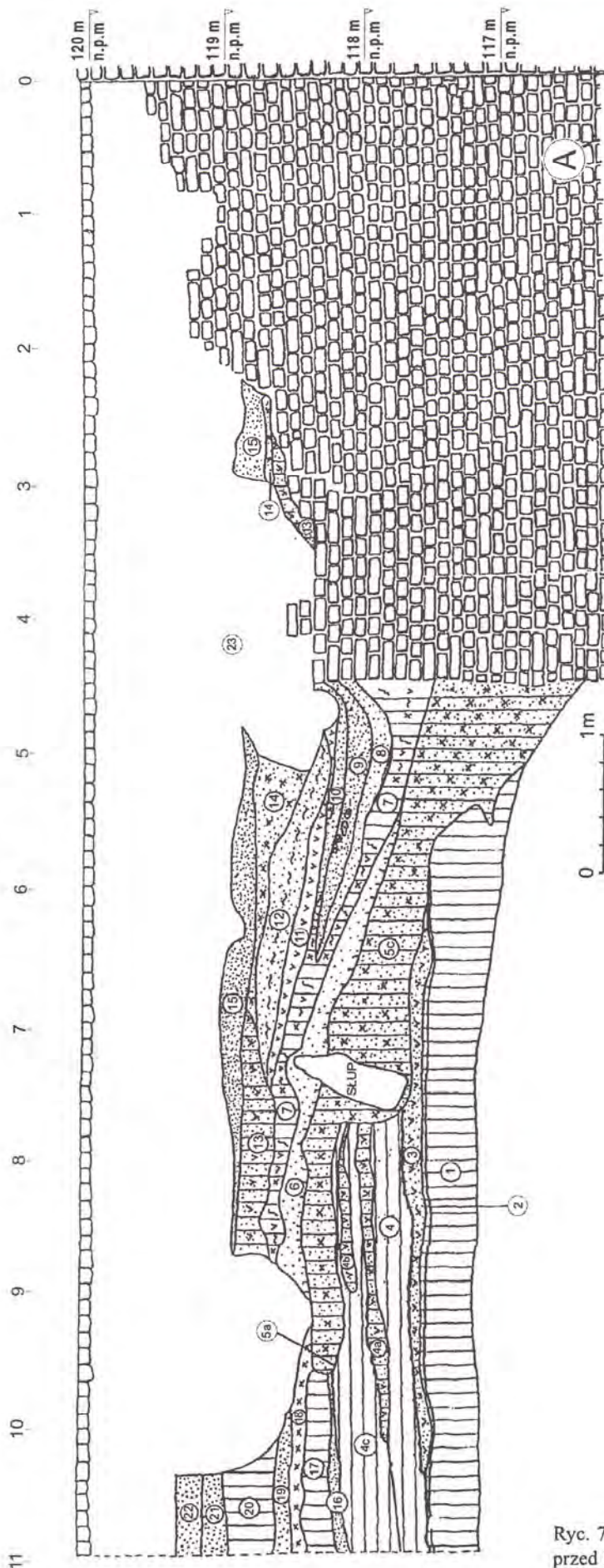
j.s. 4c – kolejna warstwa mierzwy o miąższości do 0,4 m i strukturze zbliżonej do j.s. 4. W jej obrębie zanotowano obecność

j.s. 4b – soczewki jasnego piasku grubości do 0,8 m z domieszką grudek surowej gliny i brunatnej próchnicy. J.s. 4c przykrywa

j.s. 16 – soczewka żółtoszarego piasku o miąższości do 0,1 m, na której narosła

j.s. 17 – ilasta próchnica barwy ciemnobrunatnej o grubości do 0,2 m. Wszystkie ww. jednostki stratygraficzne przecięte zostały w partii zachodniej

j.s. 5a – wkopem o maksymalnej głębokości 2,5 m (116,13 m n.p.m.). Ścianę wkopu wymodelowano schodkowo. Pierwszy stopień o wysokości do 0,2 m osiągał długość 1,9 m, a drugi, o wysokości 0,5 m, około 2,0 m. Przy jego wschodnim krańcu ustawiono? (nie zaobserwowano pozostałości wkopu) słup o średnicy 0,35 m i zachowanej wysokości 0,85 m (ryc. 8). Podstawa słupa płaska ze ścię-

Schemat układu
stratygraficznego
zanotowanego w wykopie IV/2a

Ryc. 7. Wykop nr IV/2a. Układ nawarstwień
przed kamienicą Rynek 3. Rys. J. Olszewska

Ryc. 8. Wykop IV/2a. Profil ściany południowej wykopu ze słupem podcienia. Fot. T. Gąsior

tymi krawędziami. Dalej ku zachodowi wkop ostro opadał ku dnu, na którym wzniesiono

j.s. A – ścianę frontową przedproża o układzie prostokątnym do kamienicy Rynek 2 i 3, na pograniczu między nimi (ryc.9). Odsłonięto jej lico północne i wschodnie, natomiast południowe znajdowało się poza zasięgiem wykopu. Wymiary ściany przedproża: długość 4,45 m, grubość 0,83 m, zachowana wysokość 3,3 m (116,3-119,6 m n.p.m.). Ścianę przedproża dobudowano na styk do pierwotnego, trzynastowiecznego założenia kamienicy Rynek 3, wymurowanego z cegieł ułożonych w wątku dwu-wozówkowym. Przed kamienicą mur odbija pod kątem prostym w kierunku północnym. Odgałęzienie to odsłonięto na długości 0,2 m. Ściana przedproża została posadowiona na 20-centymetrowej ławie fundamentowej złożonej z ceglanego gruzu zalanego zaprawą wapienną. Zbadane lica ściany wymurowano z cegieł o wymiarach 29 x 13 x 8 cm, ułożonych w wątku nieregularnym, z przewagą główkowego, łącząc je zaprawą barwy biało-kremowej, wykonaną z piasku i niedolasowanego wapna. W licu północnym zaprawa z zatartych spoin przykrywała miejscami płaszczyznę cegieł, zaś w licu wschodnim stwierdzono wypłukanie spoin. W ostatniej, najwyższej warstwie cegieł zanotowano obecność kształtki w postaci płytki o grubości 4, szeroko-

Ryc. 9. Wykop IV/2a. Profil ściany południowej z murem przedproża

kości 13 i długości 28 cm ze ściętym jednym narożnikiem.

Na wspomnianym odgałęzieniu przy ścianie kamienicy posadowiono mur, być może filar wzniesiony z cegieł o formacie gotyckim łączonych twarzą zaprawą barwy kremowej, sporządzonej z piasku i niedolasowanego wapna. Wymiary przekroju filara ($0,3 \times$ ponad $0,4$ m) i jego usytuowanie pozwalają przypuszczać, że pełnił on funkcję fundamentu portalu obramowującego wejście do kamienicy.

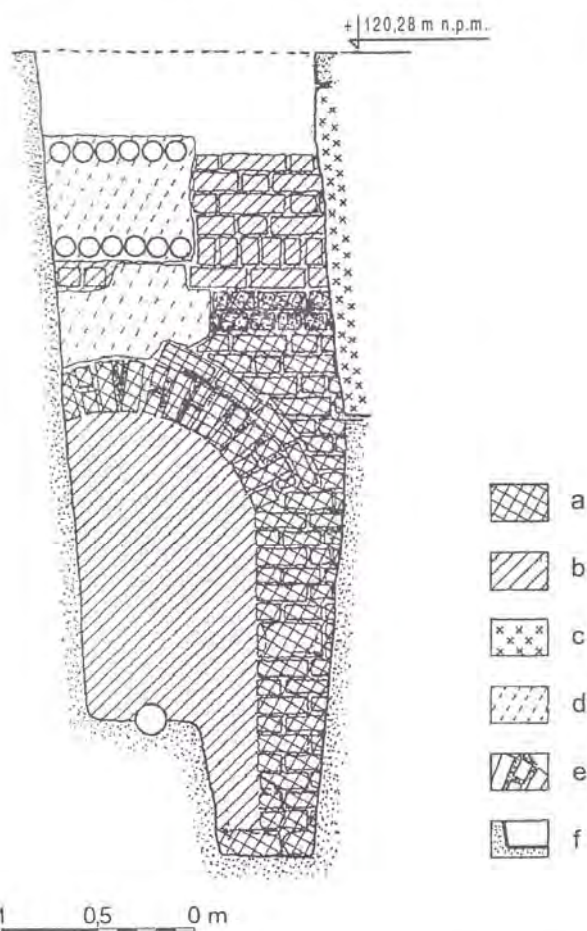
Do czoła muru przedproża przylegała

j.s. 5c – jasnobrunatna próchnica o miąższości $1,1-0,2$ m przemieszana z grudkami cegieł, ceglany pyłem i piaskiem, wypełniająca pozostałą część wkopu.

Inwentarz: 8 nieobrobionych kości.

Nakrywała ją

j.s. 18 – warstwa gruzu ceglanego bez zaprawy o grubości do $0,1$ m, przykryta z kolei

Ryc. 10. Wykop nr IV/3. Inwentaryzacja relikwii ściany frontowej kamienicy Rynek 3, a: mur z XIII w.; b: mur gotycki; c: mur renesansowy; d: mury z XIX-XX w.; e: ślady polichromii; f: granice wykopu. Rys. J. Burnita

j.s. 6 – warstwą żółtego piasku o miąższości do $0,25$ m z domieszką próchnicy w spągu, pokrywająca także strop j.s. 5c i otaczającą słup 5b. Na niej spoczywa

j.s. 7 – pokład ciemnej próchnicy przemieszanej z okruskami cegieł i dachówek, zaprawą wapienną, spalenizną i surową gliną, w obrębie której zanotowano

j.s. 8 – soczewkę jasnego piasku o miąższości do $0,2$ m, na którym zalegała

j.s. 9 – soczewka szarego piasku (grubość do $0,15$ m), w stropie której znajdowały się otoczaki o średnicy $0,06$ m i mniejsze. Przykrywała ją

j.s. 10 – soczewka szarego piasku o maksymalnej grubości $0,1$ m pokryta z kolei

j.s. 11 – pokładem surowej gliny barwy siwej (grubość do $0,15$ m) zachodzącym w zachodniej partii na strop j.s. 7. Na glinie spoczywa

j.s. 12 – warstwa jasnego piasku (grubość do $0,3$ m) z domieszką węgielków drzewnych.

W centralnej i zachodniej części wykopu zidentyfikowano

j.s. 13 – pokład szarego piasku z domieszką próchnicy i grudek surowej gliny o miąższości do $0,4$ m, zalegającego także na koronie zniszczonego muru. Nakrywała go

j.s. 14 – warstwa szarego piasku z domieszką gruzu ceglanego bez zaprawy i otoczek o średnicy do 12 cm.

Przykryty on został

j.s. 15 – warstwą żółtego piasku o maksymalnej grubości $0,2$ m.

We wschodniej partii wykopu na stropie j.s. 17 spoczywała

j.s. 18 – 10-centymetrowa warstwa gruzu ceglanego nakryta

j.s. 19 – pokładem jasnego piasku (o grubości $0,1$ m), na którego stropie zalegała

j.s. 20 – warstwa ciemnej próchnicy o miąższości do $0,35$ m, przykryta z kolei

j.s. 21 – pokładem szarego piasku (grubość $0,18$ m), nakryta

j.s. 22 – warstwą jasnego piasku. Nawarstwienia zniszczone zostały od góry

j.s. 23 – wkopami pod nowożytnie instalacje i przy zakładaniu bruku obecnie pokrywającego powierzchnię Rynku.

Inwentarz: z oczyszczania profili – 44 nieobrobione kości, 5 ścinków skóry, 32 ułamki naczyń ceramicznych.

WYKOP IV/3 (ryc. 10, 11)

Na intencjonalnie wyrównanym stropie humusu pierwotnego, znajdującego się na poziomie 117,4-117,55 m n.p.m. zalega

j.s. 3 – warstwa brunatnej próchnicy o miąższości 0,03-0,04 m, częściowo w partii zachodniej podścielona

j.s. 2 – soczewką żółtego piasku z grudkami surowej gliny o maksymalnej grubości 0,2 m.

Na stropie j.s. 3 zanotowano obecność

j.s. 4 – warstwy jasnego piasku o miąższości 0,2 m przemieszanego z humusem i grudkami surowej gliny. Wyżej wymienione jednostki stratygraficzne przecięte zostały

j.s. 5 – wkopem osiągającym maksymalną głębokość 2,7 m (115,7 m n.p.m.). Ściany wkopu łagodnymi uskokami opadały ku płaskiemu dnu. Przy wschodniej krawędzi dna wkopu, znajdującej się w odległości 4,8 m od ściany frontowej kamienicy, zanotowano obecność

j.s. 5a – stopy fundamentowej o zachowanej wysokości 0,54 m i szerokości 1,15 m, złożonej z dwóch warstw kamieni polnych o wymiarach 50 × 30, 20 × 16 cm i nieco mniejszych. W partii wschodniej, na kamieniach spoczywała warstwa fragmentów cegieł o grubości 8 cm, łączonych zaprawą wapienną barwy szarokremowej z grudkami niedolasowanego wapna. W rzucie poziomym część stopy fundamentowej pokrytej ceglami miała kształt wycinka koła. Pozostała część wkopu wypełniał

j.s. 6 – szarozółty piasek (grubości do 0,4 m) z grudkami cegieł bez zaprawy i drobinami węgla drzewnego. Na jego stropie spoczywała

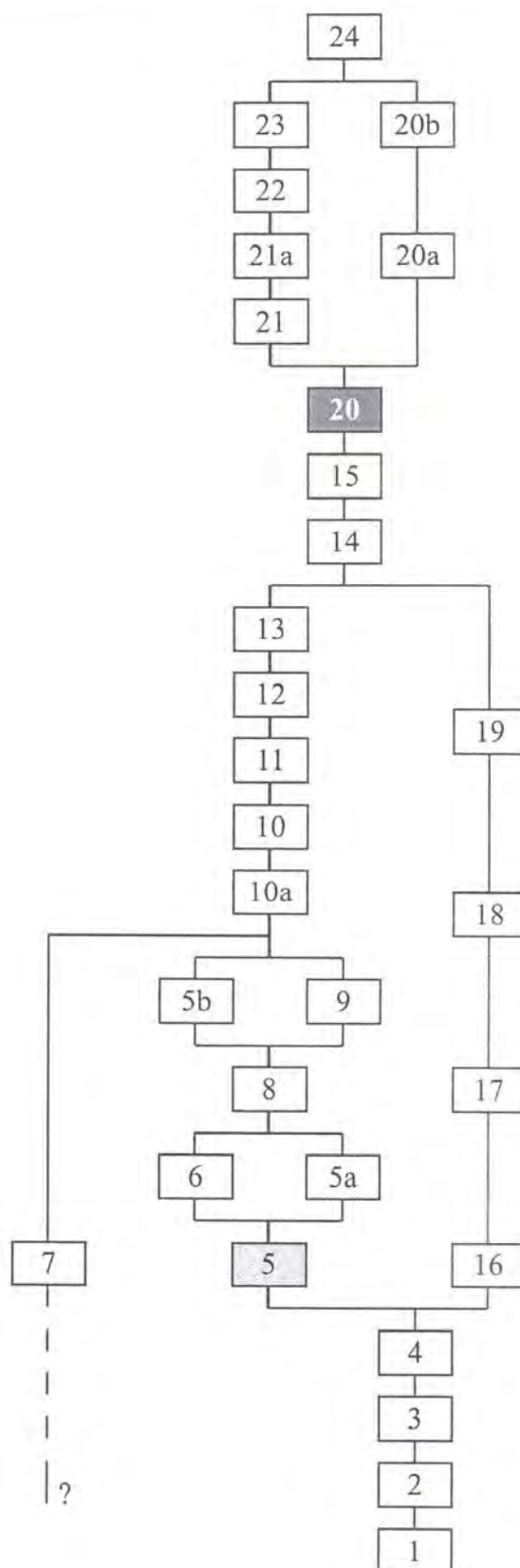
j.s. 8 – warstwa jasnego piasku o miąższości do 0,2 m, pokrywająca także wschodnie partie stopy fundamentowej, przemieszanego z gruzem ceglany i grudami zaprawy wapiennej barwy jasnokremowej z drobinami niedolasowanego wapna, przykryta

j.s. 9 – pokładem próchnicy o grubości do 0,15 m, z domieszką mierzwy oraz nielicznych drobin cegieł. Przy ścianie kamienicy, na odcinku o długości 0,9 m, zanotowano obecność

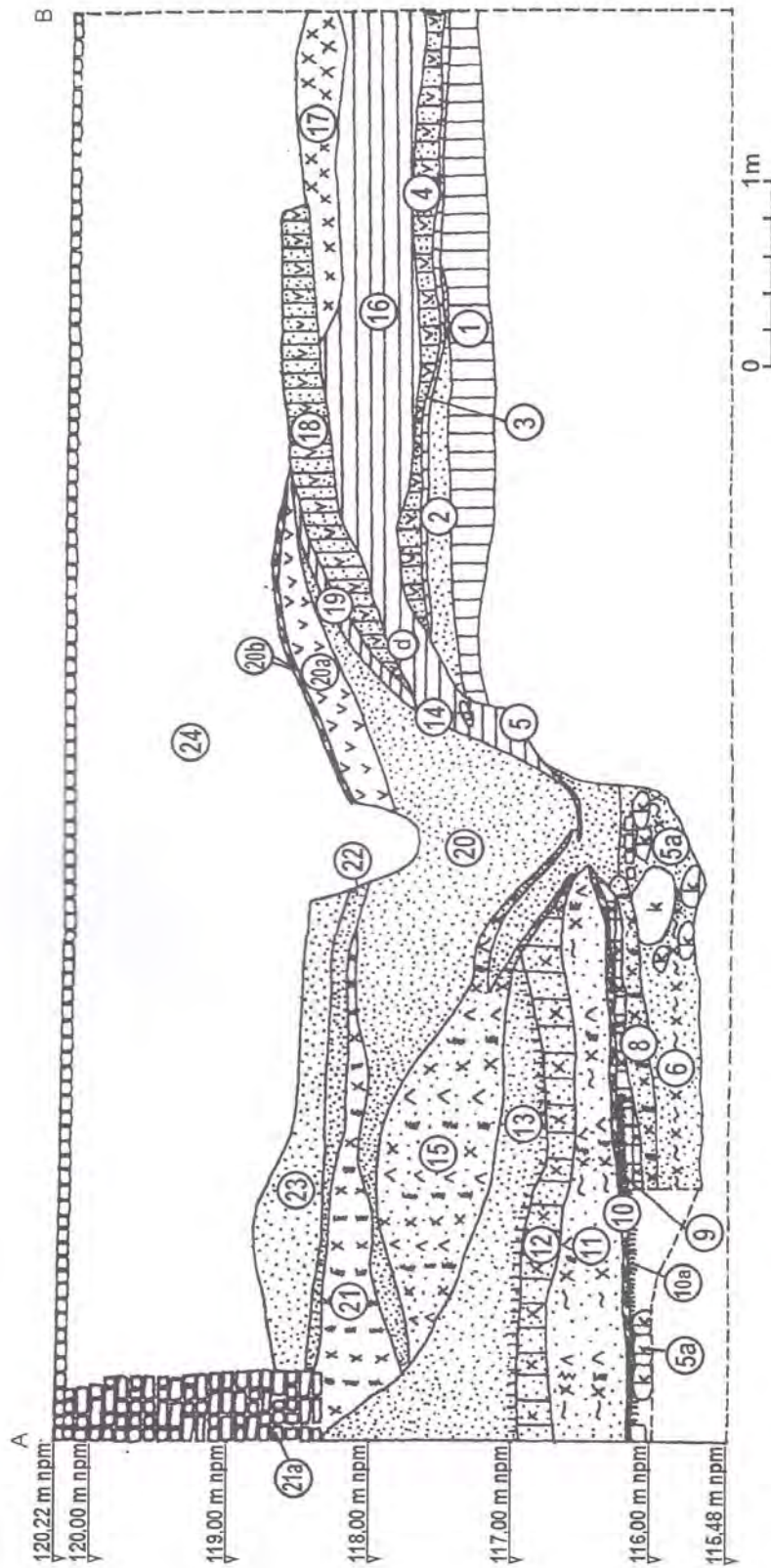
j.s. 5b – bruku złożonego z kamieni polnych
o wymiarach 44 × 35 cm i mniejszych, na którym
położono

j.s. 10a – wylewkę wapienną o grubości 0,015 m (ryc. 12). W kierunku wschodnim przetrwała ona do 2,3 m od ściany kamienicy zalegając na stopie s. 9. W zachodniej partii wylewka dochodziła do

j.s. 7 – ściany frontowej trzynastowiecznego budynku wzniesionej z cegieł o wymiarach 25,2-25,8 × 11,5-12,2 × 8,5-9,5 cm ułożonych w watku dwu-

*Schemat układu stratygraficznego zanotowanego
w wykopie IV/3*

Ryc. 11. Wykop IV/3. Układ nawarstwień przed kamienicą Rynek 3. Rys. J. Olszewska

Ryc. 12. Rynek 3. Wylewka wapienna tworząca poziom użytkowy przedproża. Fot. T. Gąsior

Ryc. 13. Rynek 3. Zamurowane wejście do XIII-wiecznej kamienicy. Fot. T. Gąsior

wozówkowym, wiązanych dość twardą zaprawą barwy żółtej, uzyskanej z piasku i niedolasowanego wapna. Spoina trójkątna, miejscami z zachowanymi śladami czerwonej i białej farby. Lico ściany uległo przepaleniu. W odsłoniętym fragmencie muru znajdował się otwór wejściowy o wysokości 2,25 m i rekonstruowanej szerokości 1,4 m w świetle zbadanych węgarów. Ceglany próg usytuowano na poziomie 116,13 m n.p.m. Węgarty przesklepiono półkolistym łękiem o wysokości 0,5 m, obramowanym gzymsem o grubości jednej cegły. Gzymś wysunięty przed lico ściany na 3-4 cm został skonstruowany z cegieł ułożonych wozówkami na grzbiecie łuku. W węgar północny, na wysokości 6 i 7 warstwy cegieł poniżej węzłowa łuku, wmontowano cios piaskowcowy do osadzenia haka.

W okresie gotyku wejście zostało niestaranie zamurowane ceglami ułożonymi główkowo, związanymi dość twardą zaprawą barwy szarej, sporządzoną z piasku i niedolasowanego wapna (ryc. 13). Wypełnienie otworu nie nosiło śladów działania ognia.

Ściana frontowa budynku z XIII wieku zachowała się do wysokości 119,01 m n.p.m. Wyżej zastąpił ją mur gotycki, zbudowany z cegieł ułożonych

w wątku jednowozówkowym ze spoinami niestaranie zagładzonymi na płask. Cegły o wymiarach 25,5-26 x 11,8-12,6 x 8,5-9,7 cm wiązano dość twardą zaprawą barwy beżowej, uzyskaną z piasku i niedolasowanego wapna.

W profilu północnym wykopu odsłonięto fundament dźwigający późnorennesansowy portal. Zbudowano go w wykopie wąskoprzestrzennym, z wtórnie użytych cegieł o formacie gotyckim łączonych twardą zaprawą barwy kremowej uzyskanej z piasku i pylistego wapna. Fundament założono na poziomie podniebienia łuku przykrywającego trzynastowieczny otwór drzwiowy. Zbadany fragment muru datujemy na XVIII-XIX wiek, na co wskazuje format cegieł i łącząca je zaprawa.

Na wylewce wapiennej (j.s. 10a) zalega

j.s. 10 – warstwa spalenizny o miąższości 0,01-0,05 m, rozciągająca się pomiędzy murem kamienicy a stopą fundamentową we wschodniej części wkopu. Spalenizna przykryta została

j.s. 11 – warstwą szarego piasku o miąższości do 0,3 m, przesyczonego intensywnie spalenizną oraz zawierającego gruz ceglany, bryły zaprawy wapiennej i polepy, na której znajduje się

j.s. 12 – 20-25-centymetrowy pokład jasnego piasku ze smugami próchnicy oraz fragmentami cegieł pokrytymi zaprawą wapienną barwy żółtej z grudkami niedolasowanego wapna. Na jej stropie zanotowano obecność

j.s. 13 – jasnego, czystego piasku osiagającego przy ścianie kamienicy grubość 1,4 m. W jej spągu miejscami zaznaczała się obecność brunatnej próchnicy o miąższości 0,01-0,02 m. We wschodniej części wykopu na stropie j.s. 4 narasta

j.s. 16 – warstwa mierzwy o grubości do 0,7 m zalegająca na powierzchni Rynku. Nakrywa ją

j.s. 17 – płat miału ceglanego o miąższości do 0,35 m, przykryty

j.s. 18 – warstwą jasnego piasku o grubości do 0,4 m, przemieszanego z próchnicą i surową gliną, w części zachodniej pokrytą

j.s. 19 – soczewką mocno zbutwiełej mierzwy o maksymalnej grubości 0,1 m.

Jednostki stratygraficzne 11-13 i 16-19 przecięte zostały

j.s. 14 – wkopem sięgającym stopy fundamentowej (j.s. 5a). Wkop wypełniony był

j.s. 15 – szarym piaskiem przemieszanym z grudkami polepy zawierającymi domieszkę organiczną, fragmentami zaprawy i dachówek. W jego obrębie zanotowano także obecność soczewek gruzu oble-

pionego zaprawą analogiczną do wykorzystanej przy budowie kamienicy. W górnych partiach wkopu zalegał

j.s. 20 – jasnokremowy piasek przykryty w części zachodniej

j.s. 21 – gruzem ceglanym przemieszanym z grudkami zaprawy barwy jasnoszarej, w części wschodniej przechodzącym w słabo widoczną smugę rozdzielającą j.s. 20 od

j.s. 20a pokładu surowej, zielonkawej gliny grubości do 0,25 m, na którego stropie spoczywała

j.s. 20b – 2-centymetrowa warstwa spalenizny.

Przy ścianie kamienicy na j.s. 21 wsparta została

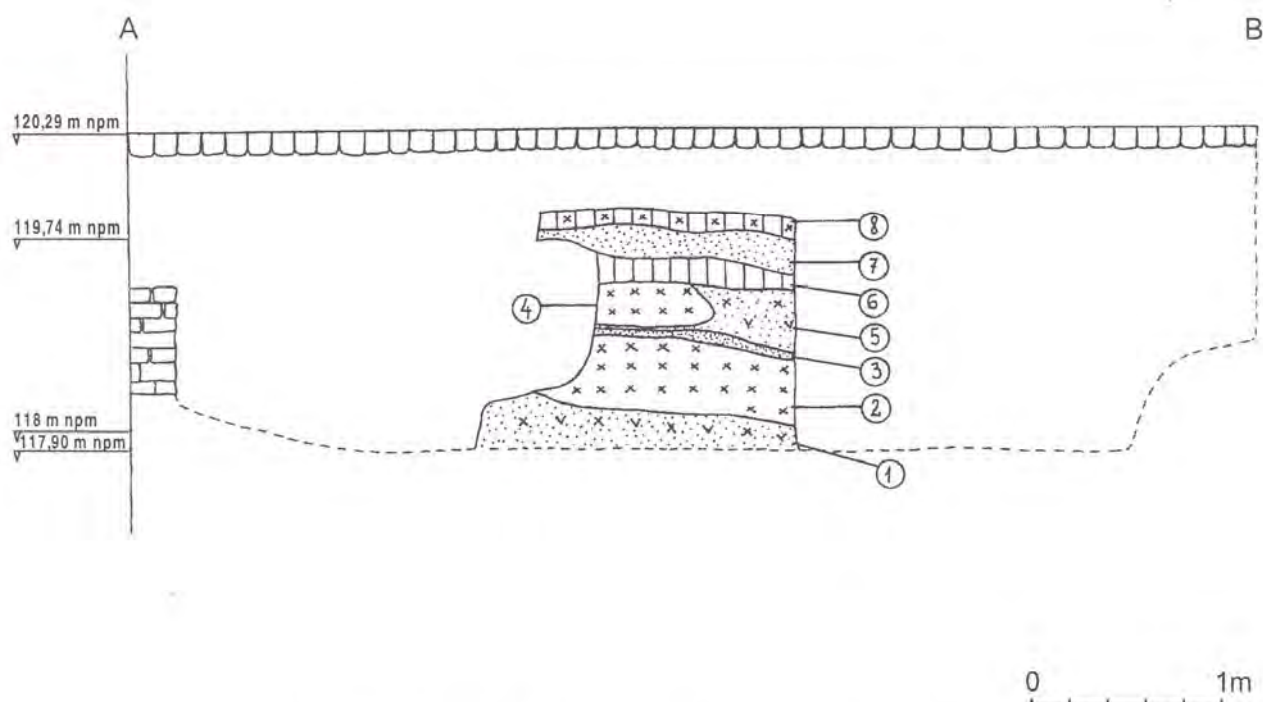
j.s. 21a – stopa fundamentowa (118,47 m n.p.m.) filara wzniesionego z cegieł o wymiarach $8 \times 12 \times 26$, łączonych twardą zaprawą wapienną barwy białej, a jej strop został przykryty

j.s. 22 – warstwą szarego piasku o grubości do 0,18 m, przykrytego

j.s. 23 – pokładem kremowego piasku przewarstwionego ciemniejszymi smugami, którego strop zniszczony został

j.s. 24 – wkopami pod XIX-XX-wieczne instalacje.

Inwentarz: z oczyszczania profili – 1 fragment toczzonego naczynia drewnianego, 1 astragalus, 2 grudki polepy.

Ryc. 14. Wykop nr IV/3a. Układ nawarstwień przed kamienicą Rynek 3.
Rys. J. Olszewska

WYKOP IV/3a (ryc. 14)

Osiągał głębokość 1,8 m. Zadokumentowano profil północnej ściany wykopu, znajdującej się w odległości 6,0 m od południowego naroża kamienicy. W jego obrębie w stanie nienaruszonym prze-trwały nawarstwienia jedynie na odcinku długości 1,4 m, w odległości 2,0 m od ściany kamienicy.

j.s. 1 – zielonkawa, silnie spiaszczona glina (toż-sama z j.s. 20a z wykopu 3?) z drobinami cegieł, przykryta

j.s. 2 – warstwą gruzu ceglanego bez zaprawy, o miąższości 0,4 m. Na jego stopie zalegała

j.s. 3 – 5-centymetrowa warstwa żółtego piasku, w części zachodniej przykryta

j.s. 4 – gruzem ceglanym (grubości 0,2 m) ana-logicznym do j.s. 2; we wschodniej zaś

j.s. 5 – brunatnym piaskiem (grubości do 0,3 m) przemieszonym z zielonkawą gliną i niewielką ilo-ścią fragmentów cegieł.

Obie jednostki stratygraficzne przykrywała

j.s. 6 – brunatna próchnica o miąższości do 0,15 m, na której stopie zalegała

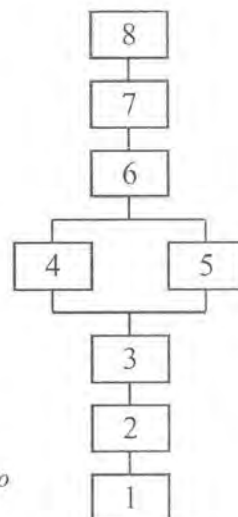
j.s. 7 – warstwa kremowego piasku grubości do 0,2 m z drobinami cegieł, pokryta z kolei

j.s. 8 – 10-centymetrowym pokładem ciemnobru-natnej próchnicy zawierającej nieliczne fragmenty cegieł.

Ścianę kamienicy w obrębie wkopu tworzył mur z cegieł o wymiarach $12 \times 26 \times 7$ cm ułożonych bezwatkowo, łączonych silnie spiaszczoną zaprawą barwy żółtej. Na głębokości 0,8 m od współczesnej powierzchni chodnika znajdowała się odsadzka o szerokości 0,25 m. Odkryty fragment lica na pod-stawie formatu cegieł oraz zaprawy datujemy na XVIII-XIX wiek.

INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ

Wcześniejsze badania architektoniczne kamieni-cy Rynek 3 wykazały, że należy ona do najstarszych murowanych budynków w pierzei zachodniej. Dom z wieku XIII, o długości 19,5 i szerokości 10,4 m, założono w południowej partii działki lokacyjnej. Miał on dwa trakty o nierównej długości. Krótszy trakt tylny przedzielono ścianą na dwa pomieszcze-nia, a komunikację pomiędzy nimi zapewniał po-zostawiony w murze otwór drzwiowy. Dodatkowo każde z nich połączone było osobnymi otworami ko-munikacyjnymi z pierwszym traktem. Wyjście na Rynek mieściło się w ścianie frontowej, przy pół-nocno-wschodnim narożniku kamienicy.

Schemat układu stratygraficznego zanotowanego w wykopie IV/3a

W 1. połowie XIV wieku z północno-zachodnie-go narożnika drugiego traktu wyprowadzono mur kurtynowy posadowiony na fundamencie filarowo-łękowym, rozdzielającym tylne partie parcel Rynek 2 i 3. Odkrycie w południowej partii działki funda-mentu wąskiej ściany szczytowej świadczy o obec-ności w tym miejscu oficyny.

Na przełomie wieku XV i XVI pierwszy trakt podzielono na dwa przykryte kolebami pomieszcze-nia, zasklepiając jednocześnie w analogiczny spo-sób dwie piwnice w trakcie tylnym. Do powstałego w fazie poprzedniej muru kurtynowego dostawio-no w dwóch etapach czterodzielną oficynę (Chorow-ska, Lasota, Rozpędowski 1994, *passim*).

W pierwszym etapie zagospodarowywania tere-nu objętego wykopami 2a i 3 usunięto górne partie humusu pierwotnego, którego strop znajduje się na poziomie 117,5-117,6 m n.p.m. Na nim odłożyła się cienka warstwa próchnicy podścielająca (wykop 2a) lub przewarstwiająca (wykop 3) pokład piasku wy-dobytego najpewniej w trakcie prac ziemnych, pro-wadzonych na terenie parceli. Na nim, w wyniku intensywnej działalności gospodarczej, narosła war-stwa mierzwy podnosząca poziom Rynku do 118,3-118,4 m n.p.m.

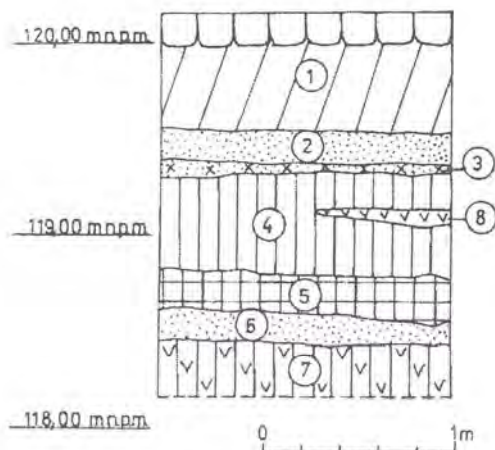
Wkop pod przedproże przecinał wszystkie ww. jednostki stratygraficzne, a jego poziom użytkowy w postaci drewnianej podłogi? (j.s. 11 w wykopie 3) spoczywającej na wapiennej wylewce znajdował się na poziomie 116,13-116,43 m n.p.m., łagodnie opadając w kierunku ściany kamienicy. Ze ścian bocznych przedproża zidentyfikowano północną ostrogę (o długości 4,45 m) zachowaną do wysoko-ści 3,3 m (119,60 m n.p.m), posadowioną na 20-cen-tymetrowej poduszce z ceglanego gruzu przemiesza-nego z zaprawą. Zachowane relikty pozwalają

stwierdzić, że ściana frontowa była także murowana. W jej południowej partii znajdował się otwór komunikacyjny położony na osi drzwi zlokalizowanych w ścianie kamienicy, a można przypuszczać, że podobne rozwiązanie zastosowano także i w części północnej przedproża. Obecność masywnego słupa w odległości 3,3 m od czoła ostrogi sugeruje, że teren przed ścianą przedproża dodatkowo osłonięty był wiatą? podcieniem? Słup ten jednakże łączyć możemy z konstrukcją ułatwiającą komunikację pomiędzy platformą przedproża a Rynkiem, przewyższającą w chwili powstania jego poziom użytkowy o co najmniej 1,2 m.

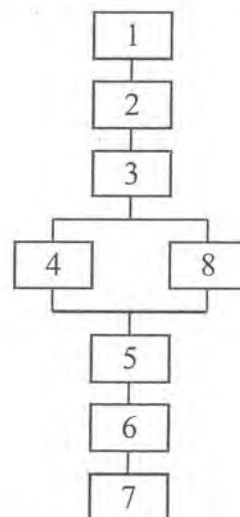
Warstwy gruzu mogące być pozostałością po wznoszeniu przedproża (j.s. 17 w wykopie 3 i j.s. 18 w wykopie 2a) zalegały na lub nad mierzwą wyznaczającą poziom Rynku, z którego podjęto jego budowę. Są to jedyne jednostki stratygraficzne o charakterze budowlanym zidentyfikowane przed kamienicą nr 3, dlatego też nie możemy wykluczyć, że przedproże powstało jednocześnie z budynkiem murowanym. Pomiary wysokościowe wskazują, że próg kamienicy znajduje się 1,3 m niżej od stropu próchnicy pierwotnej oraz około 2,2 m poniżej stropu nawarstwień wyznaczających budowę przedproża.

W czasie funkcjonowania przedproża poziom Rynku podniósł się stosunkowo niewiele, bo o około 0,3 m (j.s. 18 w wykopie 3).

Po pożarze zamurowano otwory drzwiowe w kamienicy, a przedproże zasypano piaskiem przemieszanym z rozbiórkowym gruzem. Obecność wkopu (j.s. 14) docierającego do kamiennego fundamentu ściany frontowej przedproża sugeruje, że została rozebrana dopiero po zasypaniu jego wnętrza. Warstwy szarego i jasnego piasku pokrywające relikty ostrogi północnej wyrównywały podłoże do poziomu Rynku (119,4-119,6 m n.p.m.).

Ryc. 15. Wykop XVI/1. Profil ściany zachodniej.
Rys. J. Olszewska

Schemat układu stratygraficznego zanotowanego w wykopie XVI/1

WYKOP XVI/1 (ryc.15)

Wykop o wymiarach 1,5 × 1,3 m, osiągający głębokość 2 m zlokalizowano w zachodniej pierzei Rynku, na wysokości kamienicy nr 3, w odległości 26 m na wschód od jej ściany frontowej. W jego obrębie zanotowano następujący układ stratygraficzny:

Na poziomie 118,40 m n.p.m. zanotowano obecność

j.s. 7 – ciemnoszarej warstwy próchnicy z grudkami gliny

Inwentarz: 2 wyroby z żelaza, 1 fragment obrobionego drewna, 8 nieobrobionych kości zwierzęcych, 29 ułamków naczyń ceramicznych.

Przykrywała ją

j.s. 6 – szary piasek z domieszką pyłu ceglano-
go o miąższości do 14 cm.

Inwentarz: 17 ścinków skóry, 1 kościany odpad produkcyjny, 15 nieobrobionych kości zwierzęcych, 34 ułamki naczyń ceramicznych.

Na jego stropie zalegała

j.s. 5 – warstwa mierzwy o grubości ok. 20 cm.

Inwentarz: fragmentarycznie zachowany kościany grzebień (ryc. 47g, 54), 8 ułamków szkła, 2 ścinki skóry, 23 nieobrobione kości zwierzęce, 1 muszla małży, 19 ułamków naczyń ceramicznych.

Warstwa pokryta była

j.s. 4 – pokładem próchnicy z niewielką domieszką pyłu ceglano-
go. Miąższość warstwy wynosiła 50-55 cm.

Inwentarz: 3 gwoździe (ryc. 50a-b, d), 6 sztabek gwoździowatych (ryc. 49a-e, 50 c), 2 nieokre-

ślone wyroby z żelaza, 5 fragmentów obrobionego drewna, 2 astragalusy, 11 obrobionych kości zwierzęcych, 43 nieobrobione kości, 47 kościanych i rogowych odpadów produkcyjnych, 97 ścinków skóry, 6 fragmentów dachówek typu „gąsior”, odcinek sznurka, 64 ułamki naczyń ceramicznych.

W części północnej w jego obrębie zanotowano j.s. 8 – soczewkę jasnosiej glinki o grubości do 10 cm. Na strop j.s. 4 wysypano

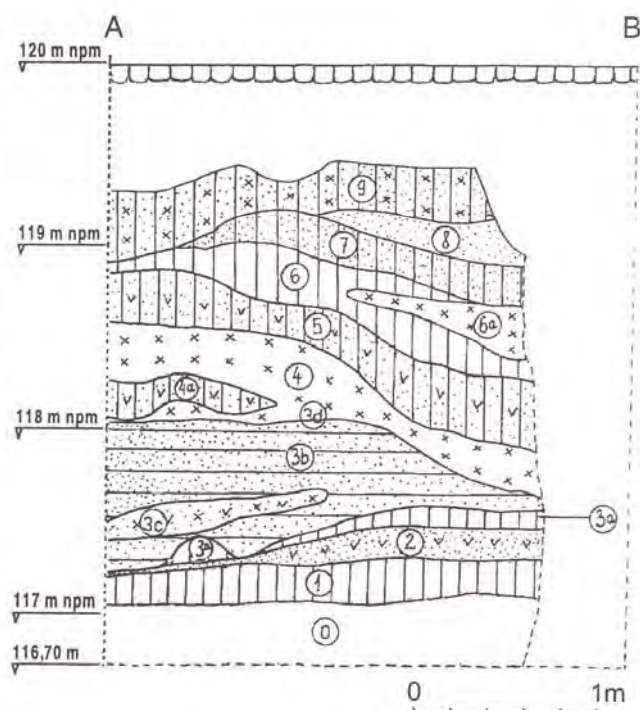
j.s. 3 – ciemnoszary piasek z drobnym gruzem ceglany

Inwentarz: 6 kościanych odpadów produkcyjnych, 2 nieobrobione kości.

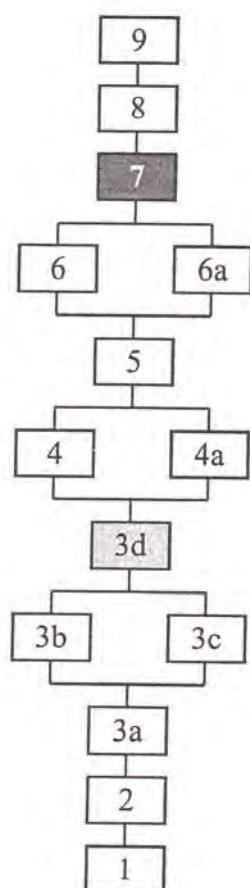
Nakryty był

j.s. 2 – pokładem szarego piasku o miąższości ok. 20 cm.

J.s. 1 – tworzyła konstrukcja obecnej nawierzchni złożona z piaskowego podsypu i kamiennego bruku.

Ryc. 16. Wykop nr IV/4. Układ nawarstwień przed kamienicą Rynek 4. Rys. J. Olszewska

RYNEK 4

Przed frontem kamienicy wykonano trzy wykop: nr IV/4, IV/4a i IV/4/5.

WYKOP IV/4 (ryc. 16)

Zadokumentowano południową ścianę wykopu znajdującą się 5,3 m na północ od styku kamienic nr 4 i 5. Nie doprowadzono go do ściany budynku, w związku z czym uzyskany profil obrazuje sytuację zanotowaną na odcinku zlokalizowanym 5,5-7,7 m na wschód od frontu.

W pierwszym etapie zagospodarowania terenu zdjęto górne partie humusu pierwotnego, którego strop znajduje się obecnie na poziomie 117,25-117,35 m n.p.m. Na nim spoczywała

j.s. 2 – warstwa piasku o grubości do 0,18 m przemieszana z grudkami surowej gliny, wyklonująca się w kierunku wschodnim. Na jego stropie zanotowano obecność

j.s. 3a – 10-centymetrowego pokładu jasnobrunatnej próchnicy, na której narosła

j.s. 3b – warstwa czarnej mierzwy o maksymalnej miąższości 0,8 m, z dużą ilością materiałów organicznych. Zawierała ona w sobie

j.s. 3c – soczewkę jasnego piasku przemieszanego z surową gliną, występującą jednocześnie

Schemat układu stratygraficznego zanotowanego w wykopie IV/4

w postaci licznych przesmużeń w różnych partiach warstwy. Strop j.s. 3b został uszkodzony

j.s. 3d – wkopem opadającym w kierunku kamienicy.

Na mierzwie zalegała spływająca do wnętrza wkopu

j.s. 4 – warstwa gruzu i pyłu ceglanego (grubość do 0,6 m) z soczewkami rozlanej zaprawy wapiennej.

Inwentarz: 16 ułamków naczyń ceramicznych (10 grupy B1, 4 grupy B2, 2 grupy C).

W jej obrębie zanotowano obecność

j.s. 4a – soczewki jasnego piasku i surowej gliny przybrudzonej próchnicą.

Jednostka stratygraficzna 4 przykryta została wypełniającą częściowo wkop

j.s. 5 – pokładem piasku o miąższości do 0,4 m, przemieszanego z próchnicą i grudami surowej gliny, na którym zalegała

j.s. 6 – ciemna próchnica o maksymalnej grubości 0,4 m przemieszana z jasnym piaskiem.

Inwentarz: 4 nierozpoznane zabytki żelazne, 42 nieobrobione kości, 87 ułamków naczyń ceramicznych.

Próchnica zawierała

j.s. 6a – soczewkę gruzu bez zaprawy.

Wkop do poziomu Rynku wyrównywała

j.s. 7 – warstwa jasnego, nieco przybrudzonego próchnicą piasku o miąższości do 0,2 m. W jej par-

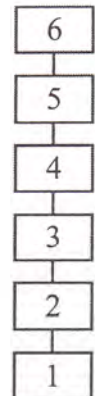
tiach stropowych zaobserwowano zaburzenia w formie odcinających się od tła plam o średnicy do 0,15 m, zinterpretowanych jako negatywy po wybranych otoczkach pierwotnie utwardzających podłoże. Na piasku zalegała

j.s. 8 – soczewka piasku barwy brązowej przykryta z kolei

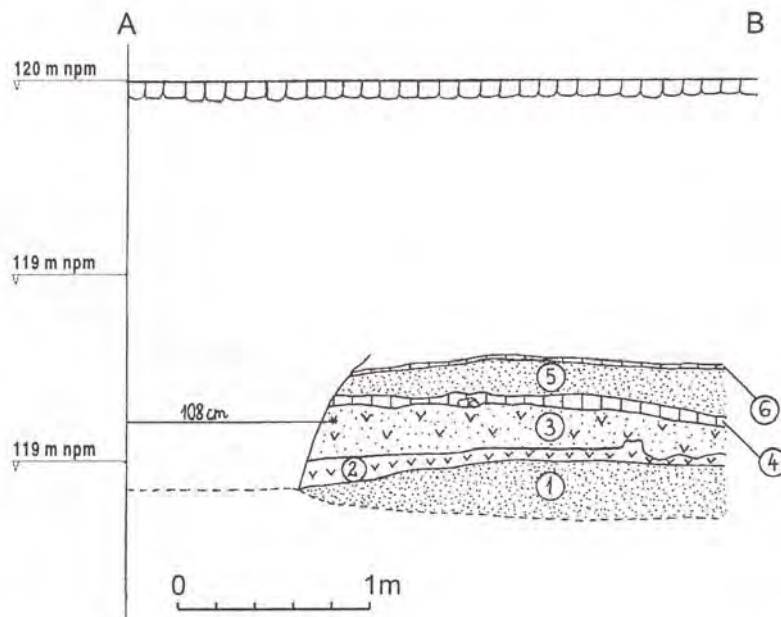
j.s. 9 – pokładem jasnego piasku (miąższości do 0,3 m) z domieszką próchnicy i drobnego gruzu ceglanego. Jego strop zniszczony został podczas prac związanych z układaniem współczesnej nawierzchni Rynku.

Inwentarz: 9 ułamków szkła naczyniowego, 3 fragmenty wyrobów drewnianych, 3 ułamki naczyń glinianych.

Inwentarz: z oczyszczania profili – 5 ścinków skóry, w tym 1 z ażurowym wzorem, 68 ułamków naczyń ceramicznych.

Schemat układu stratygraficznego zanotowanego w wykopie IV/4a

Ryc. 17. Wykop nr IV/4a. Układ nawarstwień przed kamienicą Rynek 4.
Rys. J. Olszewska

WYKOP IV/4a (ryc. 17)

Zlokalizowano go przy ścianie kamienicy. Zadokumentowano profil północny wykopu, znajdujący się w odległości 4,8 m na północ od styku kamienic nr 4 i 5. Z uwagi na niewielką głębokość wykopu dostępne do obserwacji były jedynie górne partie układu stratygraficznego. Najniższą (118,2 m n.p.m.) warstwą była

j.s. 1 – pokład szarozielonkawego piasku o miąższości do 0,3 m przykryty

j.s. 2 – 5-10-centymetrową warstwą surowej gliny, na której zalegała

j.s. 3 – żółty piasek (miąższości do 0,3 m) z wtrętami surowej gliny, oddzielony

j.s. 4 – 5-centymetrową warstwą brunatnej próchnicy od

j.s. 5 – kolejnego pokładu żółtego piasku (grubość do 0,2 m) na stropie którego zalegała

j.s. 6 – ciemnobrunatna próchnica zniszczona w górnej partii XIX-XX-wiecznymi wkopami instalacyjnymi.

WYKOP IV/4/5 (ryc. 18, 19)

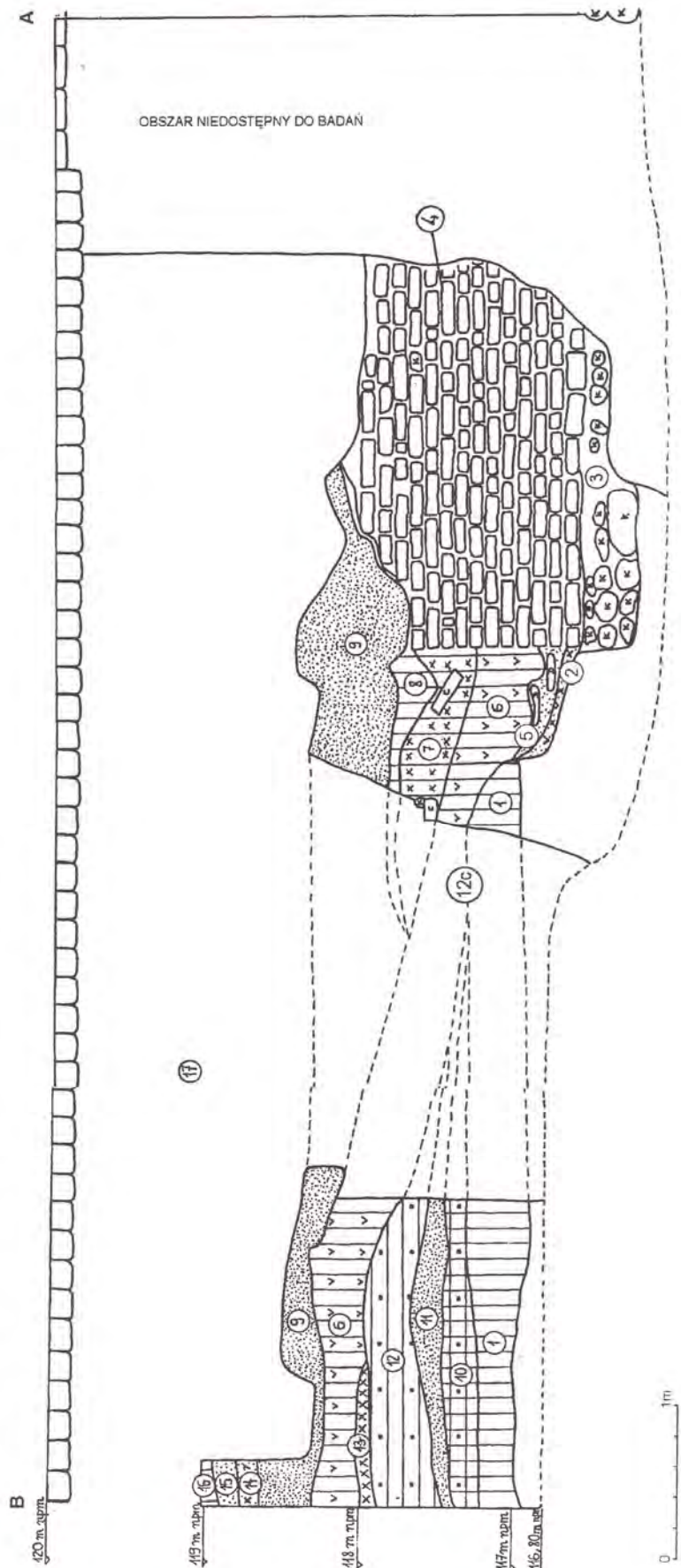
Założono go w odległości 0,7 m na północ od styku kamienic Rynek 4 i 5. Zadokumentowano południową ścianę profilu wykopu uzyskując wgląd w pełny układ stratygraficzny.

Prace związane z zagospodarowaniem omawianego terenu rozpoczęto od usunięcia górnych partii humusu pierwotnego, którego strop znajduje się obecnie na wysokości 117,22-117,32 m n.p.m. Na nim narosła

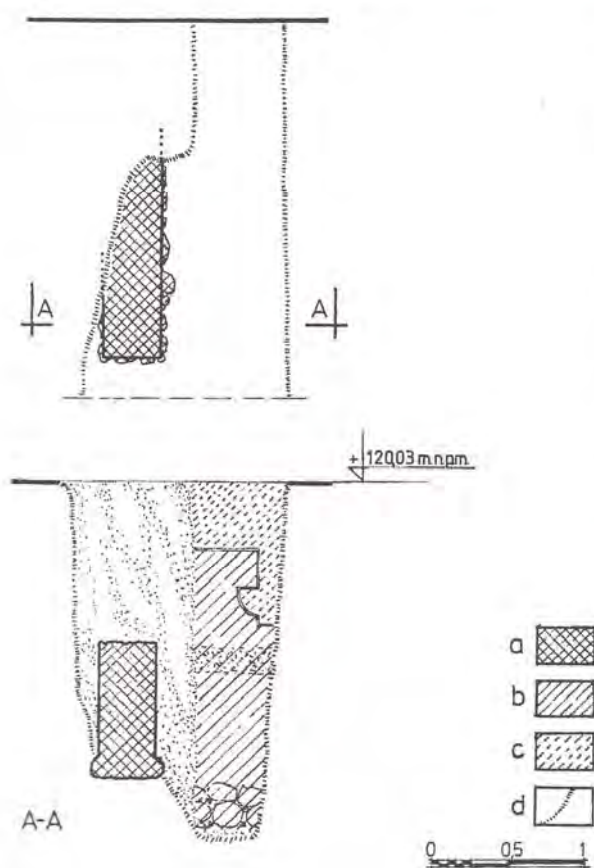
j.s. 10 – ciemnobrunatna próchnica o miąższości do 0,25 m, przemieszana z mierzwą zawierającą duże ilości drobnych fragmentów drewna. Jej strop przykryty został

j.s. 11 – pokładem jasnokremowego piasku o grubości do 0,2 m, na stropie którego zanotowano obecność

j.s. 12 – warstwy czarnej mierzwy o maksymalnej miąższości 0,45 m, zawierającej liczne fragmenty drewna.

Ryc. 18. Wykop nr IV/4/5. Układ nawarstwień przed kamienicą Rynek 4.
Rys. J. Olszewska

Ryc. 19. Wykop nr IV/4/5. Inwentaryzacja relikwów ściany frontowej i muru przedproża kamienicy Rynek 4, a: mur z XIII w.; b: mur gotycki; c: mur z XIX-XX w.; d: granice wykopu. Rys. J. Burnita

Wyżej wymienione jednostki stratygraficzne zniszczone zostały

j.s. 12a – wkopem osiągającym maksymalną głębokość 1,8 m (116,2 m n.p.m.). W odległości 6 m od ściany kamienicy dno wkopu uformowane było w stopień o wysokości 0,5 i szerokości 0,6 m. Kończył się on uskokiem o wysokości 0,4 m, przy którym znajdowało się

j.s. 4 – lico wschodnie ściany bocznej przedproża o grubości 0,78 m. Odsłonięto jej czoło oraz lico północne na długości 2,5 (zachowane do wysokości 1,1 m od poziomu posadowienia) i południowe na długości 0,8 m. Odległość czoła ściany przedproża od lica fasady kamienicy wynosiła 4,4 m. Ceglana ściana przedproża została posadowiona na

j.s. 3 – ławie fundamentowej wymurowanej w wykopie wąskoprzestrzennym z kamieni polnych (40 × 20 cm i mniejszych) i gruzu ceglanego, przesypanych czystym piaskiem i zalanych zaprawą wapienną. Ławę, o wysokości 0,38 m, ułożono na poziomie 116,23 m n.p.m. Oblicowanie ściany wy-

konano z cegieł (25,5-28 × 11,5-12,4 × 8-9,3 cm) i ich połówek o długości 13,2-14,4 cm, ułożonych w nieregularnym wątku dwuwózówkowym na dość twardej zaprawie barwy ciemnożółtej, zawierającej piasek i grudki niedolasowanego wapna. Spoiny w lico czoła ściany zostały wypłukane, zaś w lico północnym przetrwały jako uformowane trójkątne. Na poziomie drugiej i trzeciej warstwy cegieł powyżej ławy fundamentowej stwierdzono ślady malowania czerwoną farbą, zwłaszcza na spoinach. Wyżej na lico zaobserwowano wyraźne ślady działania ognia w postaci wypalenia spoin na stalowy kolor.

Na poziomie pierwszej warstwy cegieł zanotowano obecność

j.s. 6a leżącej bezpośrednio na calcowym piasku warstwy zbutwiałego drewna o grubości 0,05 m.

Najprawdopodobniej w trakcie budowy przedproża odłożyła się

j.s. 13 – warstwa gruzu bez zaprawy o miąższości do 0,1 m oraz znajdująca się przy czole muru

j.s. 2 – 5-centymetrowa warstwa szarego piasku przemieszanego z gliną i grudkami cegły, przykryta

j.s. 5 – kremowoszarym, warstwowanym piaskiem, w którego górnych partiach zanotowano obecność dwóch poziomo leżących, zbutwiałych dranic o grubości 4,5 i szerokości 26-28 cm. Na piasku zalegała

j.s. 6 – warstwa próchnicy o maksymalnej grubości 0,4 m, nasycona grudkami surowej gliny. W partii zachodniej sięgała ona jedynie do czoła muru (j.s. 4), we wschodniej przykrywała j.s. 12 i 13. Na jej stropie narosła

j.s. 7 – warstwa przemieszanego z próchnicą rozbiórkowego gruzu o grubości do 0,6 m, przykrywająca także

j.s. 6b – pokład surowej gliny przewarstwionej jasnym piaskiem o miąższości do 0,6 m, zalegający na j.s. 6a.

W części zachodniej na j.s. 7 zanotowano obecność

j.s. 8 – ciemnej próchnicy grubości do 0,2 m, na której z kolei zalegał, zanotowany na całej długości wykopu

j.s. 9 – pokład jasnego, czystego piasku miąższości do 0,7 m, wyrównujący poziom terenu objętego wkopem do poziomu Rynku. Jego strop zniszczony został w trakcie zakładania nowożytnych instalacji podziemnych oraz bruku. Tylko w części wschodniej, na odcinku o długości 0,3 m, przetrwał średniowieczny układ stratygraficzny w postaci spoczywającej na stropie j.s. 9

j.s. 14 – warstwy jasnobrązowego piasku o miąższości do 0,18 m przemieszanego z drobinkami ceglanego gruzu, przykrytego

j.s. 15 – pokładem jasnokremowego piasku grubości do 0,14 m, na stropie którego zalegała

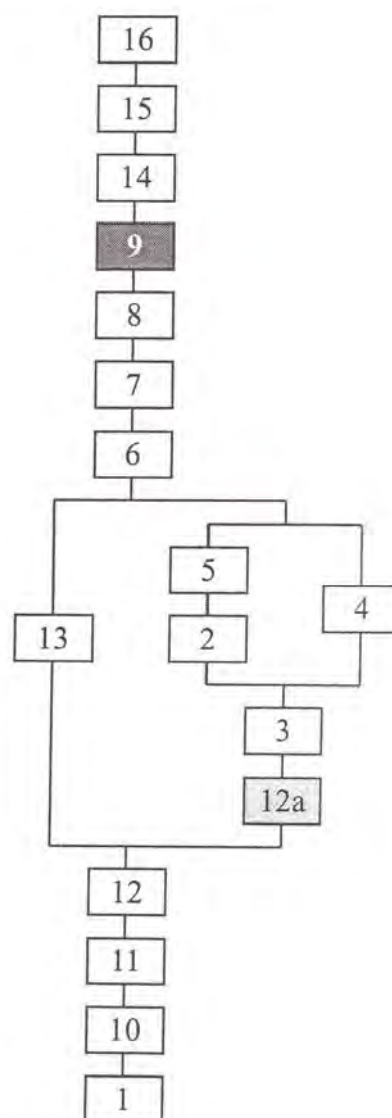
j.s. 16 – warstwa brunatnej próchnicy o miąższości do 0,1 m.

Inwentarz: z oczyszczania profilu – 3 ścinki skóry, 1 przyszwą, 6 kości zwierzęcych, 15 ułamków naczyń ceramicznych.

Odkryty w wykopie fragment muru fasady kamienicy Rynek 4 tworzy fundament i przyziemie ściany. Fundament założono na poziomie 116,4 m n.p.m. Do wysokości 0,99 m tworzy go stopa fundamentowa, wymurowana w wykopie wąskoprzestrzennym z kamieni polnych i drobnych fragmentów cegieł zespolonych szarożółtą zaprawą wapienną z grudkami niedolasowanego wapna. Sam fundament zbudowano z cegieł rozbiórkowych w wykopie szerokoprzestrzennym, układając je w wążku nieregularnym, gdzieśgdzieś jednowozówkowym i zagładzając spoiny na płask. Stwierdzono w nim obecność dwóch odsadzek o szerokości 0,05 m, wyodrębnionych na wysokości 1,55 i 2,45 od poziomu posadowienia stopy. W dwóch ostatnich warstwach cegieł spoiny zostały zatarte. Granicę między fundamentem a przyziemem ściany wyznaczają płaskie, lecz starannie uformowane spoiny oraz relikty otworu drzwiowego (zamurowanego jeszcze w średniowieczu) w postaci południowego ościerza i znajdującego się pod nim negatywu po wyjętej belce prożnej, założonej jednocześnie z jego budową na poziomie 118,5 m n.p.m. Ścianę także wymurowano z cegieł rozbiórkowych, ułożonych w wążku nieregularnym.

INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ

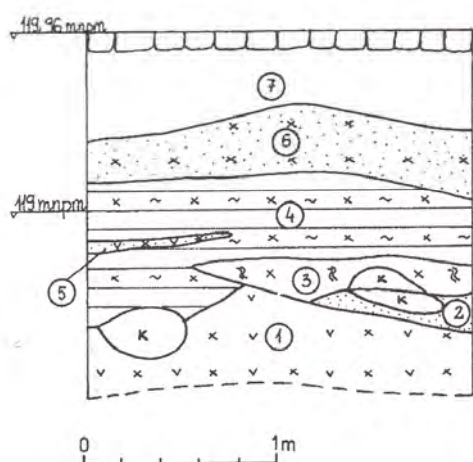
Architekturę murowaną związaną z kamienicą nr 4 reprezentuje XIII-wieczny budynek samodzielny dostawiony do południowej ściany domu nr 3, o szerokości 7,2 m i długości 10,5 m. Zajmuje on północną połowę działki lokacyjnej. Badania prowadzone we wnętrzu piwnic nie doprowadziły do zidentyfikowania ściany frontowej, a jedyny odkryty otwór komunikacyjny prowadził na podwórze i znajdował się przy północno-zachodnim narożniku obiektu. Jeszcze w wieku XIII rozbudowano kamienicę dodając drugi trakt o analogicznych rozmiarach, zaopatrując go w otwór drzwiowy zlokalizowany na osi przejścia w trakcie pierwszym. W wieku XIV do ściany południowej dwutraktowego budynku dodano kolejne pomieszczenie, dzięki czemu uzyskał on formę dwuskrzydłowego domu o planie li-

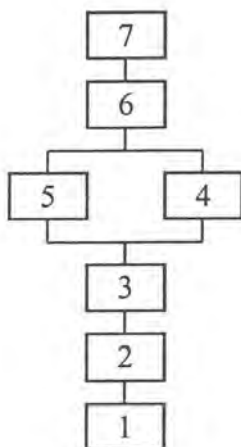
Schemat układu stratygraficznego zanotowanego w wykopie IV/4/5

tery „L”. Podczas kolejnej rozbudowy dodano trakt trzeci zamknięty od zachodu niewielką oficyną (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1994, *passim*).

W trakcie badań wykopaliskowych zadokumentowano układ stratygraficzny łączący się z południową, powstałą w II fazie częścią kamienicy (wykop 4/5). Pozostałe dwa wykopy, ułożone w tej samej strefie, umożliwiają jedynie wycinkowy wgląd w nawarstwienia. Odsłonięty fragment bocznej ściany przedproża posadowiono na kamiennej ławie fundamentowej na poziomie 116,23 m n.p.m., a jego poziom użytkowy znajdował się około 40 cm wyżej, a więc około 1,4 m od ówczesnej powierzchni Rynku. Podłogę przedproża wyłożono deskami, po których pozostały smugi zbutwiałego drewna zalegające na poziomie 116,6 m n.p.m. Najprawdopodobniej do wnętrza prowadziły ziemno-drewniane stopnie. Ich relikty są dwie deski zalegające przed czołem ostrogi zamykającej przedproże od strony

Ryc. 20. Wykop VI/3. Profil ściany południowej.
Rys. J. Olszewska

Schemat układu stratygraficznego zanotowanego
w wykopie VI/3

południowej. Trudno określić wygląd jego ściany frontowej. Na odcinku sięgającym 2,8 m od północnego lica ostrogi nie natrafiono na żadne elementy murowane co pozwala przypuszczać, że znajdowała się tu konstrukcja drewniana. Nie znamy także formy ściany północnej, lecz istniejące analogie pozwalają widzieć w tym miejscu również murowaną ostrogę. W trakcie funkcjonowania przedproża na placu rynkowym narosła warstwa próchnicy (j.s. 6) podnosząca jego poziom do wysokości 118,3 m n.p.m.

Po likwidacji przedproża zostało zasypane gruzem, a górne partie zapadliska wypełniono czystym piaskiem (j.s. 9), wyrównując teren do powierzchni Rynku (około 119,0 m n.p.m.) kolejnymi pokładami

mi piasku (j.s. 14 i 15). Wzniesiono wówczas również ścianę frontową budynku z wejściem zaopatrzonego w próg znajdujący się na wysokości 118,5 m n.p.m.

WYKOP VI/3 (ryc. 20)

Wykop pod latarnię założono w zachodniej pierzei Rynku, w odległości 14,7 m na wschód od ściany frontowej kamienicy Rynek 4. Wymiary: 2 × 2,5 m, głębokość 2 m. W obrębie wykopu zanotowano następujący układ stratygraficzny:

na poziomie 118,04 m n.p.m. zalegała

j.s. 1 – warstwa szarej gliny z grudkami gruzu ceglanego. W jej stropie znajdowały się dwa kamienie o wymiarach 40 × 15 cm, jeden z nich podścielony

j.s. 2 – kilkucentymetrową warstwą żółtego piasku. W partii zachodniej j.s. 1 przykrywała

j.s. 3 – 25-centymetrowa warstwa zlasowanego wapna z ceglanym gruzem. Na jego stropie spoczywała

j.s. 4 – warstwa brunatnej mierzwy o miąższości do 80 cm z ceglanym gruzem i węglami drzewnymi. W jej obrębie znajdowała się

j.s. 5 – soczewka szarego piasku z surową gliną i ceglanym gruzem bez zaprawy. Na stropie j.s. 4 spoczywała

j.s. 6 – 30-centymetrowa warstwa szarego piasku z drobinkami ceglanego gruzu bez zaprawy przykryta

j.s. 7 – konstrukcjami związanymi ze współczesną nawierzchnią Rynku.

Inwentarz: z oczyszczania profilu – 1 sztabka gwoździowata (ryc. 50 i), 36 fragmentów obrobionego drewna, 63 kości zwierzęce, 5 ścinków skóry, 2 fragmenty kafli garnkowych, 48 ułamków naczyń ceramicznych.

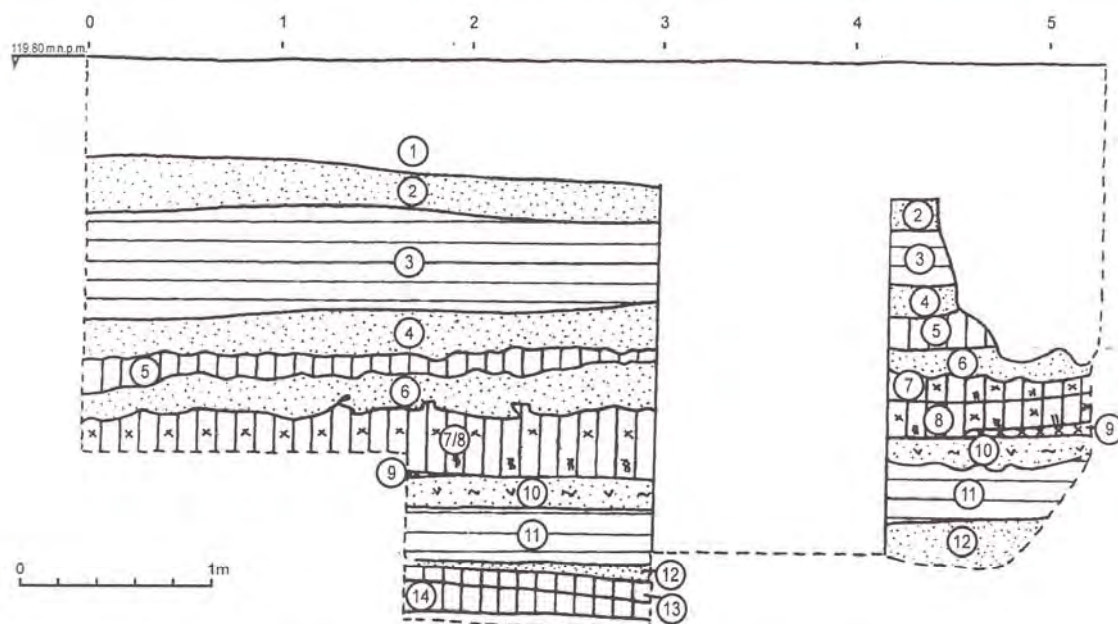
WYKOP VII/1 (ryc. 21)

Założony w odległości 9,2 m na wschód od ściany frontowej kamienicy Rynek 4. Wykop o wym. 5,3 × 2,6 m osiągał głębokość 2,1 m. W celu uzyskania wglądu w całość układu stratygraficznego w części zachodniej przegłębiono go o 0,9 m sięgając całkowitego piasku. W obrębie wykopu zanotowano następujący układ stratygraficzny:

na zniwelowanym stropie

j.s. 14 – humusu pierwotnego znajdującego się na poziomie 116,9 m n.p.m. zalegała

j.s. 13 – 8-centymetrowa warstwa brunatnej próchnicy

Ryc. 21. Wykop VII/1. Profil ściany południowej. Rys. J. Olszewska

Inwentarz: 4 fragmenty obrobionego drewna, 3 kości zwierzęce, 4 ułamki naczyń ceramicznych.

Przykryta była ona

j.s. 12 – pokładem jasnoszarego, warstwowanego piasku o miąższości do 25 cm.

Inwentarz: 2 fragmenty obrobionego drewna, 6 nieobrobionych kości zwierzęcych, 4 ułamki naczyń ceramicznych.

Na nim narosła

j.s. 11 – warstwa ciemnobrunatnej mierzwy grubości do 30 cm.

Inwentarz: 3 fragmenty obrobionego drewna, 17 kości zwierzęcych, 2 łupiny orzecha laskowego i 1 włoskiego, 12 ułamków naczyń ceramicznych.

Przykryta była ona

j.s. 10 – jasnoszarym piaskiem miąższości do 20 cm z domieszką grudek surowej gliny i węgla drzewnych.

Inwentarz: 2 kłepki drewniane, 10 ścinków skóry, 16 kości zwierzęcych, 20 ułamków naczyń ceramicznych.

Na jego stropie zalegała

j.s. 9 – cienka, nieciągła warstewka ceglanego pyłu i gruzu bez zaprawy. W partii zachodniej przykrywała ją

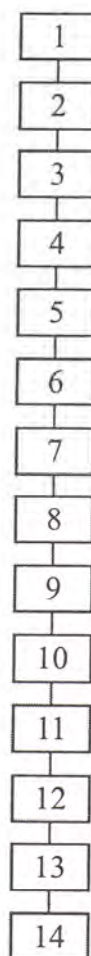
j.s. 8 – szara próchnica grubości do 20 cm, przemieszana z grudkami cegieł i drewnianych drzazg.

Inwentarz: 1 drewniany przedmiot, 1 fragment obrobionego drewna.

Na niej spoczywała

j.s. 7 – jasnobrązowa próchnica miąższości do 15 cm z grudkami cegieł i drewnianych drzazg. W partii wschodniej wykopu j.s. 7 i 8 składały się na kolejną jednostkę stratygraficzną oznaczoną jako j.s. 7/8. Na jej stropie oraz stropie j.s. 7 zanotowano obecność

j.s. 6 – pokładu żółtego piasku grubości do 30 cm z negaty-

Schemat układu stratygraficznego zanotowanego w wykopie VII/1

wami usuniętych kamieni brukowych w stropie i spagu. Spoczywała na nim

j.s. 5 – szara próchnica o miąższości do 15 cm z drobinami cegieł,

Inwentarz: 1 nierozpoznany przedmiot żelazny, 1 ścinek skóry, 31 kości zwierzęcych, 12 ułamków naczyń ceramicznych.

Przykryta była ona

j.s. 4 – 25-centymetrową warstwą jasnokremowego piasku.

Inwentarz: 1 sztabka gwoździowata (ryc. 49 I), 1 nierozpoznany przedmiot żelazny, 7 kości zwierzęcych, 1 drewniany kołek, 1 fragment kafał garnkowego.

Na niej narosła

j.s. 3 – warstwa brunatnej mierzwy grubości do 60 cm.

Inwentarz: 2 nierozpoznane przedmioty żelazne, 1 bryłka żużla, 1 klepka z miski, 1 dno z naczynia klepkowego, 7 obrobionych fragmentów drewna,

10 odpadów produkcyjnych kościanych i rogowych, 240 kości zwierzęcych, 58 ścinków skóry, 3 łupiny orzecha laskowego, 12 fragmentów dachówek, 1 fragment cegły, 767 ułamki naczyń ceramicznych.

Pokryta była ona

j.s. 2 – pokładem jasnoszarego piasku o miąższości do 30 cm.

W stropowych partiach wykopu zalegały

j.s. 1 – warstwy związane z współczesną nawierzchnią Rynku.

Inwentarz: 1 ułamek naczynia ceramicznego.

Inwentarz z oczyszczania profilu: 5 ścinków skóry.

INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ

Układ stratygraficzny w wykopach punktowych obrazuje przemiany w zagospodarowywaniu placu rynkowego. Naprzemianległe pokłady mierzwy, próchnicy i czystego piasku powstały w efekcie cyklicznego procesu narastania warstw w trakcie użytkowania Rynku i nawożenia piasku.

RYNEK 5

Przed frontem kamienicy wykonano jeden wykop zlokalizowany na styku domów Rynek 5 i 6. Zadokumentowano jego profil południowy obrazujący sytuację stratygraficzną związaną z kamienicą nr 6. Dodatkowe prace ziemne doprowadziły do odsłonięcia ceglanego muru, biegnącego w kierunku styku kamienicy nr 5 i 6. Z uwagi na lokalizację i rozmiary wykopu nie udało się określić głębokości posadowienia oraz relacji muru do ściany kamienicy i zalegających przed nią warstw. W odległości 4,3 m od ściany frontowej kamienicy odsłonięto jedynie jego czoło i koronę o szerokości 0,85 m, stwierdzając obecność w licu północnym gzymsu o profilu schodkowatym, ułożonego z wysuniętych poza nie dwóch warstw cegieł. Dolną warstwę wysunięto 2,5 cm przed lico ściany, zaś górną na 5 cm. Gzyms zarejestrowano na poziomie 118,15 m n.p.m. W licu wschodnim, poniżej czwartej warstwy cegieł, uformowana została odsadzka o szerokości 6 cm.

INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ

Badania architektoniczne prowadzone wewnątrz piwnic wykazały, że w wieku XIII wzniesiono w południowej części działki lokacyjnej jednoprzestrzenny budynek o szerokości 11,1 i długości 10,2 m, zajmujący około 2/3 frontu kurii, dostawiony do północnej ściany sąsiedniej kamienicy (nr 6). Wejście do budynku prowadziło od strony Rynku

poprzez otwór drzwiowy znajdujący się przy jej południowo-wschodnim narożniku. Komunikację z podwórzem zapewniały drzwi znajdujące się w ścianie tylnej, przesunięte nieco ku północy w stosunku do drzwi frontowych (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1994, s. 290-291).

W wieku XIV budynek uzyskuje plan litery „L”, dzięki dobudowaniu dwukondygnacyjnego, częściowo zagłębionego w ziemię dwudzielnego skrzydła (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1994, s. 294), a na przełomie XV i XVI wieku trakt pierwszy poszerzono w kierunku północnym, wyburzając XIII-wieczną ścianę (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1994, s. 301-302).

Niestety, w żadnym z wykopów założonych w sąsiedztwie kamienicy nie zanotowano układu stratygraficznego związanego z tym budynkiem. Wiemy jedynie, że do jego południowo-wschodniego narożnika dostawiono? ostrogę przedproża. Obecność analogicznego muru stwierdzono przy południowo-wschodnim narożu kamienicy nr 4. W takiej sytuacji praktycznie pewna wydaje się obecność przedproża przed frontem budynku nr 5. Niestety, nic nie możemy powiedzieć na temat jego formy. Interpretując jedynie nadwieszenie cegieł w czole południowej ostrogi jako początek łuku, domniemywać możemy, że w miejscu tym znajdował się otwór drzwiowy prowadzący do jego wnętrza. Obecność wejścia do kamienicy na jego osi uprawdopodobnia to przypuszczenie.

RYNEK 6

Przed frontem kamienicy wykonano trzy wykopy. W dwóch z nich zanotowano układ stratygraficzny związany z kamienicą nr 6.

WYKOP IV/5/6 (ryc. 22)

Zlokalizowano go na styku kamienic Rynek 5 i 6. Zadokumentowano profil ściany południowej wykopu obrazujący związany z nią, niepełny układ stratygraficzny. Dodatkowe prace ziemne doprowadziły do odsłonięcia ceglanego muru, biegnącego w kierunku styku kamienicy nr 5 i 6 (ryc. 23). Z uwagi na lokalizację i rozmiary wykopu nie udało się określić głębokości posadowienia oraz relacji muru do ściany frontowej domu i zalegających przed nią warstw. Odsłonięto jedynie jego lico wschodnie, znajdujące się w odległości 4,3 m od frontu kamienicy oraz koronę o szerokości 0,85 m na odcinku o długości 0,5 m. W licu północnym stwierdzono obecność gzymsu o profilu schodkowym, ułożonego z wysuniętych poza nie dwóch warstw cegieł. Dolną warstwę wysunięto 2,5 cm przed lico ściany, zaś górną na 5 cm. Gzyms zarejestrowano na poziomie 118,15 m n.p.m. W licu wschodnim, poniżej czwartej warstwy cegieł uformowana została odsadzka o szerokości 6 cm.

Najstarszą zanotowaną warstwą była

j.s. 1 – szara próchnica z domieszką jasnego piasku o miąższości 0,1 m, przykryta

j.s. 2 – pokładem szarej gliny z domieszką próchnicy i niewielkich grudek ceglanego gruzu bez zaprawy, na którym zalegała

j.s. 3 – warstwa oblepionego zaprawą gruzu ceglanego (grubości do 0,25 m) przemieszanego z grudami zaprawy wapiennej barwy kremowej z widocznymi grudkami niedolasowanego wapna. Na jego stopie stwierdzono obecność

j.s. 4 – szarego piasku o miąższości do 0,25 m, przemieszanego z surową gliną i ciemną próchnicą.

Wszystkie ww. jednostki stratygraficzne przecięte zostały

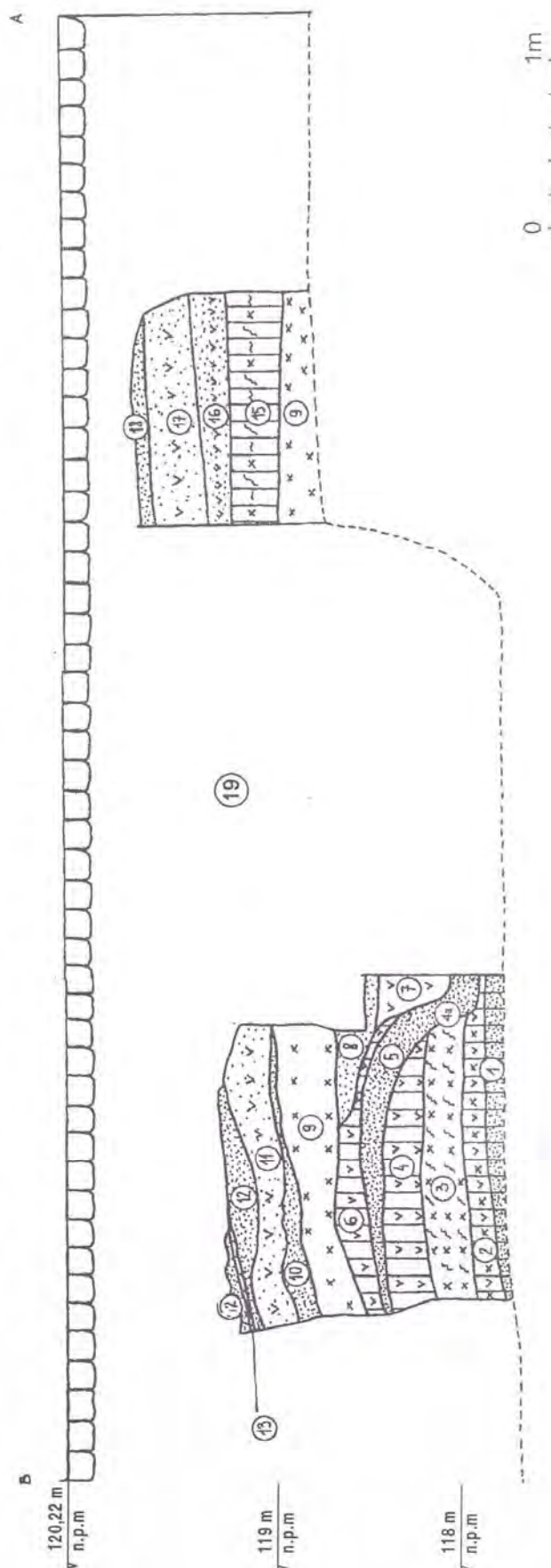
j.s. 4a – fragmentarycznie zarejestrowanym wkopem osiagającym głębokość 0,6 m, którego partie spągowe wypełnione zostały (przykrywającą także j.s. 4)

j.s. 5 – warstwą jasnokremowego piasku miąższości do 0,2 m przykrytego

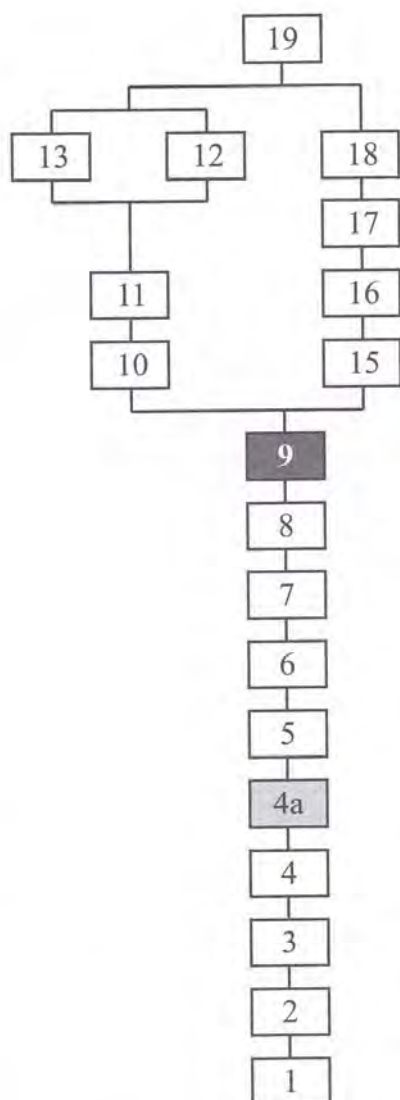
j.s. 6 – szarym piaskiem (grubości do 0,2 m) z domieszką surowej gliny i ciemnej próchnicy. Stropowe partie wkopu wypełniała

j.s. 7 – soczewka surowej gliny, przykryta

j.s. 8 – jasnym piaskiem z grudkami zaprawy wapiennej.

Ryc. 22. Wykop nr IV/5/6. Układ nawarstwień przed kamienicą Rynek 6. Rys. J. Olszewska

Schemat układu stratygraficznego zanotowanego w wykopie IV/5/6

Ryc. 23. Rynek 5/6. Czoło muru przedproża.
Fot. T. Gąsior

Na całej długości wykopu zanotowano obecność j.s. 9 – warstwy ceglanego gruzu nie oblepionego zaprawą o miąższości do 0,4 m. W partii wschodniej spoczywała na nim

j.s. 10 – pokład jasnokremowego piasku z ciemniejszymi plamami w partiach stropowych, interpretowanymi jako negatywy po usuniętych kamieniach brukowych o średnicy do 0,2 m.

W części zachodniej na gruzie spoczywała

j.s. 15 – brunatna próchnica grubości 0,3 m, przemieszana z węgielkami drzewnymi, drobnymi fragmentami cegły oraz zaprawy wapiennej, przykryta

j.s. 16 – jasnoszarym piaskiem (miąższości do 0,2 m) z nielicznymi grudkami gliny, mający swoją kontynuację w części wschodniej (j.s. 11), gdzie spoczywał na j.s. 10.

Na stropie j.s. 11 zalegała

j.s. 12 – pokład kremowego piasku grubości do 0,2 m, przewarstwiony dwucentymetrową, brunatną próchnicą, mający swoją kontynuację w części zachodniej (j.s. 18), gdzie spoczywała na

j.s. 17 – warstwie szarego piasku o miąższości 0,3 m, z grudkami surowej, popielatej gliny. Układ nawarstwień częściowo zniszczony został

j.s. 19 – wkopami instalacyjnymi wykonanymi na przełomie XIX i XX w.

WYKOP IV/6 (ryc. 24, 25)

Zadokumentowano profil południowy wykopu, znajdujący się w odległości 8 m od styku kamienic nr 6 i 7. W pierwszym etapie zagospodarowywania terenu usunięto górne partie

j.s. 1 – humusu pierwotnego. Na jego stropie (117,18-117,20 m n.p.m.) zalegał

j.s. 2 – pokład jasnego piasku o maksymalnej miąższości 0,25 m, na którym narosła

j.s. 3 – warstwa jasnobrązowej próchnicy o maksymalnej grubości 0,4 m z drobinkami cegieł i zaprawy wapiennej, węgielkami drzewnymi i grudkami surowej gliny, na której spoczywa

j.s. 5 – warstwa drobnego gruzu ceglanego bez zaprawy, o miąższości 0,15 m, przemieszanego z jasnym piaskiem. Przykryta ona została

j.s. 6 – cienką (0,04 m) warstewką jasnobrązowej, spiaszczonej próchnicy, na której znajdowała się

j.s. 7 – kolejna warstwa gruzu, o miąższości do 0,2 m, złożonego z dużych fragmentów cegieł przemieszanych z szarą próchnicą, na której spoczywała

j.s. 9 – w postaci pokładu jasnobrązowego pia-

sku (grubości do 0,15 m) przybrudzonego próchnicą, zawierającego drobinki cegieł, zaprawy i węgla drzewnego.

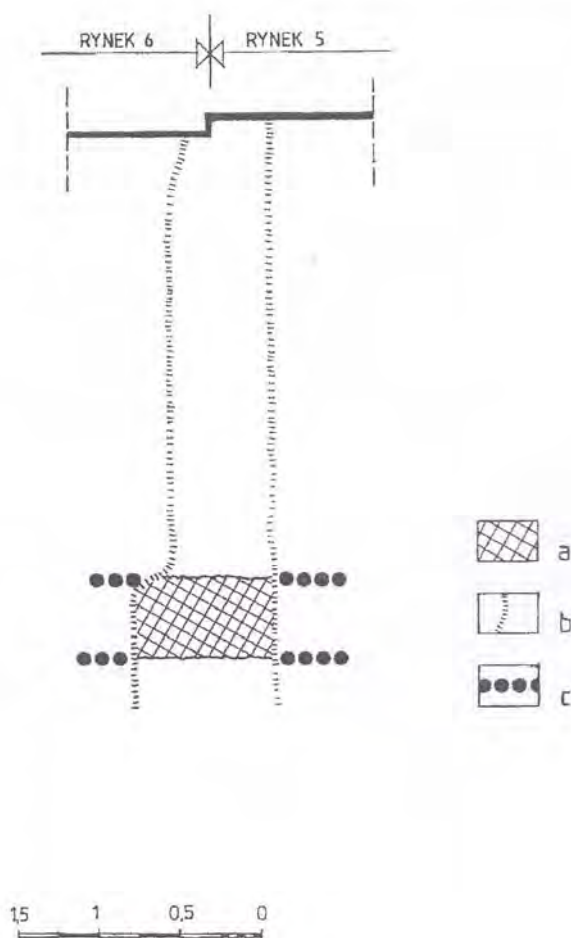
Wszystkie ww jednostki stratygraficzne przecięte zostały

j.s. 3a – wkopem o głębokości 2,3 m (115,6 m n.p.m.), sięgającym do ściany frontowej kamienicy. Dno wkopu uformowane było schodkowo. Wydzielono dwa stopnie: pierwszy, o szerokości 1,5 m i wysokości 1,0 m początkowo łagodnie opadał ku dnu, a mniej więcej w trzech czwartych długości wymodelowano w nim trzy uskoki; drugi, o szerokości 1 m i wysokości 0,2 m, być może, został utwardzony(?) przemieszczonymi bryłami humusu pierwotnego i łagodnie opadał w kierunku

j.s. 13c muru przebiegającego w linii północ-południe, którego lico zewnętrzne odsłonięte na długości 1,72 m znajdowało się w odległości 4,1 m od frontu kamienicy. Z odkrytego reliktu ściany przedproża przetrwała ława fundamentowa o szerokości 0,9 m, posadowiona na poziomie 115,72 m n.p.m. (ryc. 26). Zbudowano ją z warstwy otoczków o wymiarach $35 \times 20 \times 40$ cm i mniejszych, na których ułożono szlichtę z gruzu ceglanego przemieszanego z zaprawą wapienną barwy żółtej (miejscami szarej) zawierającą grudki niedolasowanego wapna. W części północnej na szlichte ułożono z połówek cegieł ($12 \times 8 \times 15$ cm) kolejną warstwę z licem w wątku główkowym, wysuniętym 6-7 cm poza lico zewnętrzne kamiennej ławy. Druga warstwa muru od strony południowej została wykonana z kamieni polnych i ułożonych na nich ceramicznych płytek ($24 \times 4 \times 13$ cm) oraz ich połówek, łączonych zaprawą barwy żółtej zawierającej piasek i grudki niedolasowanego wapna. Konstrukcję utworzoną z płytek ceramicznych odsłonięto na odcinku o długości około 0,6 m. Jej grubość osiągała 0,63 m, a pozostałą część kamiennej ławy przykryto czarną próchnicą, na którą położono

j.s. 14 – wylewkę wapienną o grubości 1 cm, podścieloną miejscami warstwą intensywnie czarnej, zbitej próchnicy o maksymalnej miąższości 1,5 cm. Wylewka, będąca najprawdopodobniej podłożem pod posadzkę, znajdowała się na poziomie 116,0-116,1 m n.p.m. i przylegała do wewnętrznego lica ceglanego muru spoczywającego na kamiennej ławie (j.s. 13). Lico przetrwało jedynie w partii północnej w formie jednej cegły w układzie wozówkowym. Na wylewce spoczywała

j.s. 8 – ciemnoszara próchnica zawierająca soczewki surowej gliny i węgielki drzewne, w stropie której znajdowały się grudy zaprawy wapiennej barwy żółtoszarej z wtrętami niedolasowanego wapna.

Ryc. 24. Wykop nr IV/6. Inwentaryzacja odkrytych relikwów przedproża. a: mur z XIII w.; b: granice wykopu; c: linie rekonstrukcyjne. Rys. J. Burnita

W części zachodniej zalegała na niej warstwa analogicznej próchnicy z soczewkami surowej gliny i węglami drzewnymi. Cały wkop wypełniony został

j.s. 15 – gruzem rozbiórkowym przemieszanym z kęsami zaprawy wapiennej barwy żółtoszarej z grudkami niedolasowanego wapna, w obrębie którego znajdowała się

j.s. 11 – duża soczewka surowej gliny.

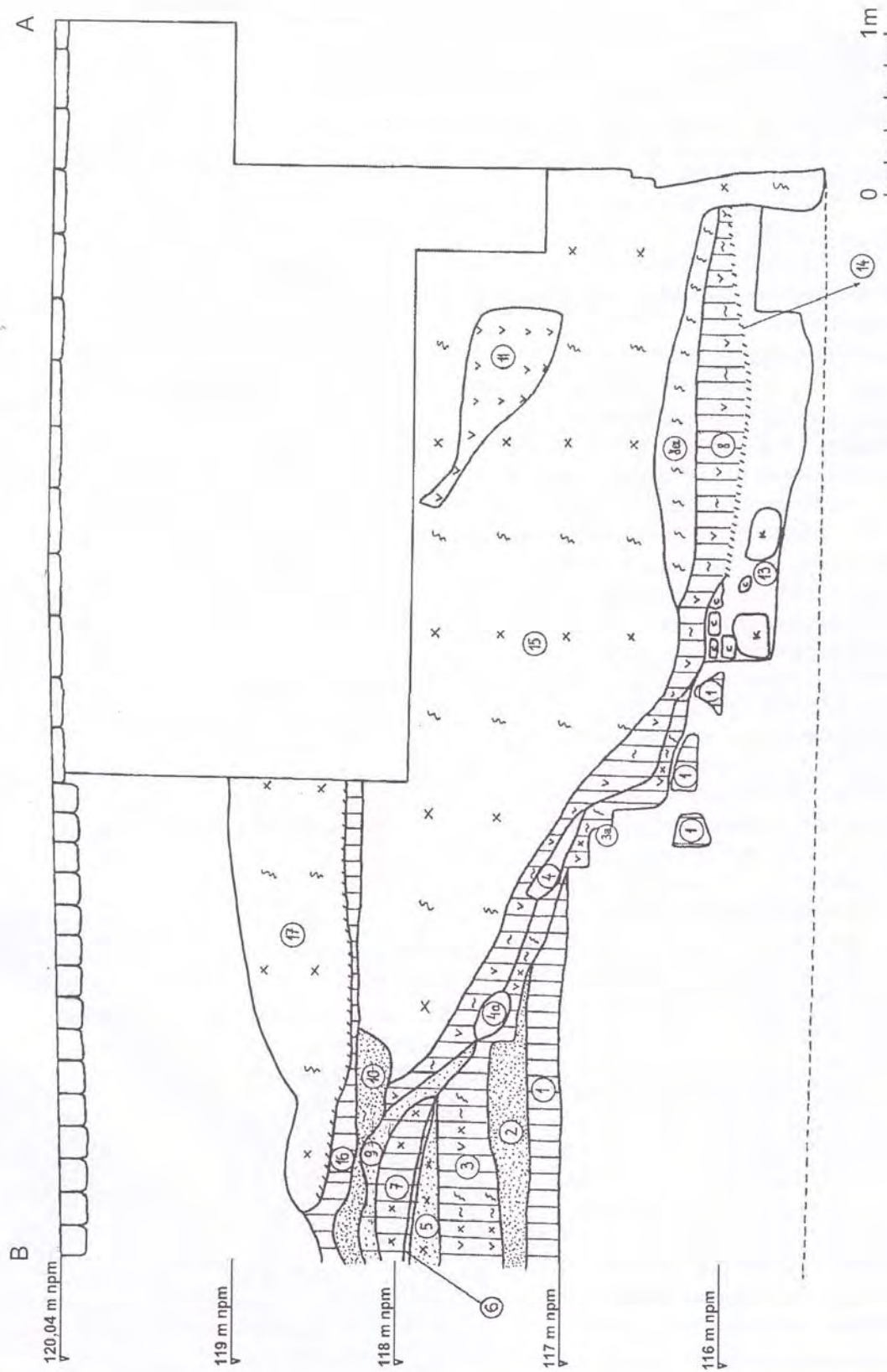
Wschodnią krawędź j.s. 15 przykrywała

j.s. 10 – warstwa czystego piasku zalegającego także na placu rynkowym.

Na jego stropie narosła

j.s. 16 – warstwa czarnej próchnicy o miąższości do 0,12 cm, na stropie której znajdowała się cienka (0,02-0,03 cm) warstewka szarej zaprawy wapiennej z drobinami niedolasowanego wapna. Przykryta ona została

j.s. 17 – kolejnym gruzem tak oblepionym za-

Ryc. 25. Wykop nr IV/6. Układ nawarstwień przed kamienicą Rynek 6. Rys. J. Olszewska

prawą, jak i składającym się z fragmentów cegieł, przemieszanych z grudami szarej zaprawy wapiennej zawierającej drobinę niedolasowanego wapna.

Całość nawarstwień przecięta została przy ścianie kamienicy wkopem wykonanym pod fundament jej barokowego portalu. W części dolnej wymurowano go z kamieni polnych, w górnej z cegieł rozbiórkowych o formacie gotyckim, ułożonych w wątku nieregularnym (ryc. 27). Budulec wiązała twarda zaprawa barwy jasnoszarej, uzyskana z piasku i niedolasowanego wapna. Spoin nie zaglądano.

INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ

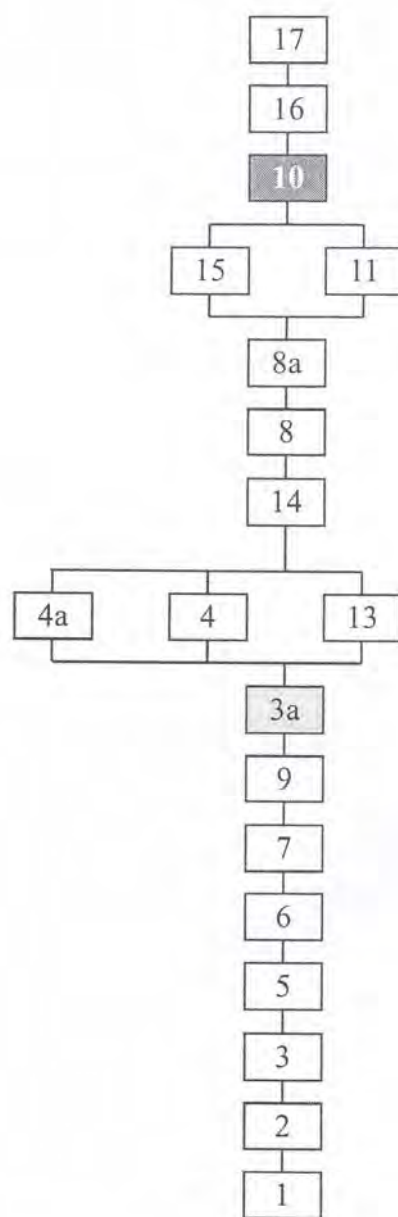
Dzięki badaniom architektonicznym, przeprowadzonym wcześniej wewnątrz budynku, stwierdzono że powstał on w efekcie połączenia dwóch trzynastowiecznych kamienic zajmujących sąsiadujące połówki lokacyjnych parcel. Najwcześniej powstał trakt frontowy domu północnego o wymiarach wnętrza $11 \times 6,3-6,5$ m, którego posadzka znajdowała się na poziomie 116,62 m n.p.m., będący jednym z najstarszych obiektów murowanych w tej pierzei. Komunikację z Rynkiem zapewniał otwór umieszczony przy północno-wschodnim narożniku, a na jego osi, w ścianie tylnej znajdowały się drzwi prowadzące na podwórze. Po dobudowaniu traktu tylnego długość domu północnego wzrosła do 18,8 m.

Kamienica południowa była założeniem dwuskrzydłowym. Początkowo funkcjonowała jako jednoprzestrzenny dom o wymiarach wnętrza $8,9 \times 9,5$ m, do którego prowadziły dwa wejścia: jedno od strony Rynku – usytuowane przy południowo-wschodnim narożniku; drugie – prowadzące na podwórze – zlokalizowane w środkowej partii tylnej ściany. Jeszcze w wieku XIII dostawiono węższy od frontowego trakt tylny, o wymiarach wnętrza $4,3 \times 7,35$ m, z wyjściem na podwórze, umieszczonym w ścianie północnej (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1995, s. 141-145).

W XIV w. obydwa domy zostały połączone w jedną całość, o czym świadczy jednocześnie nadbudowanie ścian w ich traktach frontowych. W efekcie tego zabiegu powstał budynek trójskrzydłowy, zagłębiony w ziemi, gdyż podłoga parteru znajdowała się o 3,85 m wyżej niż progi XIII-wiecznego założenia (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1995, s. 148). W zachodniej partii parceli wzniesiono dwie oficyny ustawione prostopadle do kamienicy (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1994, s. 297).

Na przełomie wieku XV i XVI dom rozbudowano do pełnych dwóch traktów z przechodem w środkowej części trójdzielnego traktu tylnego (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1994, s. 302).

Ze starszą kamienicą północną łączy się jedynie układ stratygraficzny zanotowany w wykopie nr IV5/6. Z uwagi na jego rozmiary nie udało się osiągnąć poziomu calca. O ile najstarsza jednostka stratygraficzna (j.s. 1), w postaci pokładu ciemnoszarej próchnicy, jest warstwą kulturową powstałą w efekcie działalności ludzkiej prowadzonej na terenie placu rynkowego, o tyle dwie następne odłożyły się w związku z pracami murarskimi najprawdopodobniej realizowanymi na parceli. W obrębie j.s. 2, której główny składnik tworzyła surowa glina, stwierdzono domieszkę grudek gruzu ceglano-ego bez zaprawy, pozwalającego wiązać jej genezę

Schemat układu stratygraficznego zanotowanego w wykopie IV/6

z działalnością budowlaną. Kolejna warstwa (j.s. 3) nosi charakter rozbiórkowy. Trudno jednoznacznie sprecyzować genezę j.s. 4, mogącej być tak podsytem oczyszczającym powierzchnię Rynku, jak i warstwą powstającą długotrwale. Brak relacji stratygraficznych pomiędzy j.s. 2 i 3 a romańską kamienicą północną uniemożliwia precyzyjne określenie zachodzących pomiędzy nimi zależności. Z kolei powstanie warstwy rozbiórkowej przed wykonaniem wkopu pod przedproże (o którym niżej) pozwala stwierdzić, że jest ona raczej wyrazem prac remontowych (związanych z budową drugiego traktu?), a nie robót prowadzących do całkowitego zniszczenia istniejącej do tej pory kamienicy.

Posiłkując się analogiami z sąsiednich wykopów, możemy bez wątplenia z kamienicą połączyć wkop (j.s. 4a) przecinający omówione nawarstwienia, których strop (118,35 m n.p.m.) wyznacza nam ówczesny poziom użytkowy Rynku. Powstał on w celu wybudowania przedproża o szerokości 4,3 m, którego ścianę północną tworzyła ostroga dostawiona do narożnika kamienicy nr 5. Takie jej usytuowanie najprawdopodobniej zostało wymuszone obecnością otworu wejściowego przy północnym narożu domu nr 6. Stan zachowania relikwów oraz ograniczony zasięg wykopu uniemożliwiają określenie formy ściany frontowej, przykrycia i poziomu użytkowego przedproża.

Także w bardzo ograniczonym zakresie rozpoznano wkop pod przedproże. Możliwym było jedynie odsłonięcie wschodniej jego krawędzi, gdzie zanotowano obecność progu o wysokości około 0,6 m. Pozostałościami po zasypianiu przedproża są j.s. 5-8 wyrównujące wkop do powierzchni Rynku znajdującej się wówczas na poziomie 118,65 m n.p.m.

Kolejna warstwa (j.s. 9) w postaci gruzu budowlanego powstała już po rozebraniu i zasypianiu przedproża. Zidentyfikowano ją na całej długości wykopu, co pozwala przypuszczać, że powstała w efekcie prac prowadzonych w obrębie kamienicy. Najprawdopodobniej podobny charakter ma także i j.s. 15, znajdująca się tylko w bezpośrednim sąsiedztwie ściany frontowej. Prace te łączyć można z przebudową kamienicy realizowaną w 2. połowie XIV wieku, kiedy to obydwa starsze założenia (północne i południowe) połączono w jedno (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1995, s. 148).

Po zakończeniu prac murarskich teren przed frontem kamienicy uporządkowano, pokrywając go czystym piaskiem, którego strop, być może, utwardzono drobnym brukiem (j.s. 10). Dzięki tym zabiegom poziom użytkowy Rynku podniósł się do około 119,00 m n.p.m.

Użytkowanie powierzchni Rynku przyczyniło się do powstania j.s. 11, 16 i 17, którą ponownie zni-

welowano nasypując pokład czystego piasku (j.s. 12 i 18).

Układ stratygraficzny związany z kamienicą południową zadokumentowany został w wykopie nr 6.

W pierwszym etapie zagospodarowania terenu zniwelowano górne partie humusu pierwotnego, którego strop znajduje się na poziomie 117,18-117,20 m n.p.m. Przykryty on został pokładem czystego, jasnego piasku interpretowanego jako materiał pozyskany przy kopaniu piwnic budynku wznieszonego na parceli nr 6. Zalegająca na piasku próchnica zawiera pewne elementy (drobiny cegieł i zaprawy) wskazujące na działalność murarską w najbliższej okolicy, lecz nie można wykluczyć, że przeniknęły one z wyższych warstw (j.s. 5 i 7) zawierających głównie gruz budowlany. Tak więc dopiero te jednostki stratygraficzne łączyć możemy z powstaniem kamienicy południowej.

Charakter zalegającej na gruzie warstwy piasku (j.s. 9) trudno sprecyzować. Równie dobrze mogła ona powstać w wyniku jednorazowego zabiegu, polegającego na zniwelowaniu i uporządkowaniu placu, jak i długotrwałej działalności gospodarczej. Ze stropu tej jednostki stratygraficznej, znajdującego się na poziomie 118,2 m n.p.m., wykonano wkop pod przedproże (j.s. 3a) ze ścianami opadającymi schodkowo ku płaskiemu dnu znajdującemu się na głębokości 2,4-2,6 m. Od strony wschodniej przedproże zamknięte zostało murowaną ścianą, po której przetrwała jedynie ława fundamentowa (j.s. 13) z licem zewnętrznym znajdującym się w odległości 4,1 m od frontu kamienicy. Wnętrze przedproża wysypano piaskiem, na którym położono wapienną wylewkę. Znajdowała się ona na poziomie 116,0 m n.p.m., co pozwala przypuszczać, że posadzka parteru domu południowego założona była o około 0,6 m głębiej od posadzki pierwszej kondygnacji frontowej części domu północnego (116,62 m n.p.m.) (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1995, s. 146).

Obecność płytek posadzkowych tylko w południowej partii ławy fundamentowej oraz fakt napłynięcia do wnętrza warstw pokrywających także i ściany wkopu, a powstałych w trakcie funkcjonowania przedproża (j.s. 8), skłania do przypuszczeń, że w miejscu tym znajdował się otwór drzwiowy. Jego oś celowałaby w okolice narożnika południowej części kamienicy nr 6, a więc tam, gdzie w większości XIII-wiecznych domów lokowano wejścia frontowe¹.

¹ W trakcie badań architektonicznych prowadzonych we wnętrzu piwnic, stwierdzono że frontowa ściana XIII-wiecznej kamienicy została rozebrana. Zachowane relikty pozwoliły jedynie na identyfikację wejścia umieszczonego przy południowo-wschodnim narożniku domu południowego (por. Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1995).

Po upływie bliżej nieokreślonego odcinka czasu, kiedy to powierzchnię Rynku pokryto czystym piaskiem (j.s. 10), przedproże zostało rozebrane, a jego wnętrze wypełniono ceglanym gruzem (j.s. 15), przemieszanym z dużą ilością surowej gliny występującej w postaci grud i większych soczewek (j.s. 11). Gruz przysypano szarą próchnicą (j.s. 16) i przystąpiono do przebudowy kamienicy, czego wyrazem jest kolejny pokład gruzu (tak budowlanego, jak i rozbiórkowego), którego strop (zniszczony nowożytnymi wkopami) zidentyfikowano na poziomie 119,1 m n.p.m. Wartość ta odpowiada poziomowi stropu analogicznej warstwy zidentyfikowanej przy domu północnym.

W obrębie wykopu 6/7 (zob. Rynek 7, wykop 6/7) natrafiono na mur (j.s. 8b) zamykający przedproże od strony południowej. Ściana, zachowana do poziomu 118,8 m n.p.m., osiągała długość 4,4 m zmniejszoną dzięki dwóm odsadzkom do 4,0 m na poziomie 117,4 m n.p.m. Najprawdopodobniej dostawiono ją do narożnika kamienicy nr 6, przy którym znajdowało się wejście do wnętrza domu (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1995, ryc. 2). Sposób opracowania czoła ostrogi pozwala przypuszczać, że być może znajdowało ono swój odpowiednik w frontowej ścianie przedproża.

Charakter wykopów założonych przed kamienicą nr 6 umożliwiał jedynie obserwowanie zjawisk zanotowanych w profilach ścian. Dlatego też w trakcie prac pozyskano głównie dane dotyczące zmian w poziomach użytkowych Rynku i ich relacji do otaczających go kamienic oraz informacje związane z funkcjonowaniem przedproży.

Porównanie poziomów użytkowych Rynku z poziomem posadowienia stopy fundamentowej kamie-

nicy pozwala stwierdzić, że już od samego początku trakt frontowy domu południowego zagłębiony był 1,7 m od stropu próchnicy pierwotnej. Dodatkowo warstwy poprzedzające? (j.s. 3) i powstałe w trakcie budowy domu południowego (j.s. 5-7) podniosły poziom Rynku o około 1 m, doprowadzając do pograżenia w ziemi prawie całej pierwszej kondygnacji osiągającej wysokość 3,3 m (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1995, s. 143). Wartość uzyskana dla podłogi parteru domu północnego (około 116,6 m n.p.m.) pozwala stwierdzić, że znajdowała się ona około 0,6 m głębiej niż strop pierwotnego humusu. Brak warstw związanych z jego budową uniemożliwia precyzyjne określenie stopnia zagłębienia pierwszej kondygnacji osiągającej wysokości 2,7 m, możemy jednakże przypuszczać, że przekraczała ona 1 m. Z uwagi na zniszczenia wkopami pod przedproże terenu położonego przed frontem trudno stwierdzić, jak przy takich różnicach wysokości rozwiązano komunikację pomiędzy budynkiem a Rynkiem. Być może, analogicznie jak w przypadku przedproży, modelowano w gruncie stopnie obudowując je dranicami.

Przy kamienicy nr 6 (tak domu południowego, jak i północnego) przedproża powstały w momencie, gdy powierzchnia użytkowa Rynku znajdowała się na poziomie około 118,00-118,30 m n.p.m.

Przedproże przed kamienicą nr 6 zlikwidowano najprawdopodobniej w momencie podjęcia kolejnej przebudowy, mającej miejsce w 2. połowie XIV w. Rozebrano jego ścianę frontową, pozostawiając jedynie ławę fundamentową oraz północną i południową ostrogę. Wnętrze zasypano gruzem, a kolejne jego pokłady pozostałe po pracach murarskich przykryły w całości pierwszą kondygnację.

Ryc. 26. Rynek 6.
Relikty ściany frontowej
przedproża.
Fot. T. Gąsior

Ryc. 27. Rynek 6. Fragment ściany frontowej kamienicy. Fot. T. Gąsior

WYKOP XVI/3 (ryc. 28)

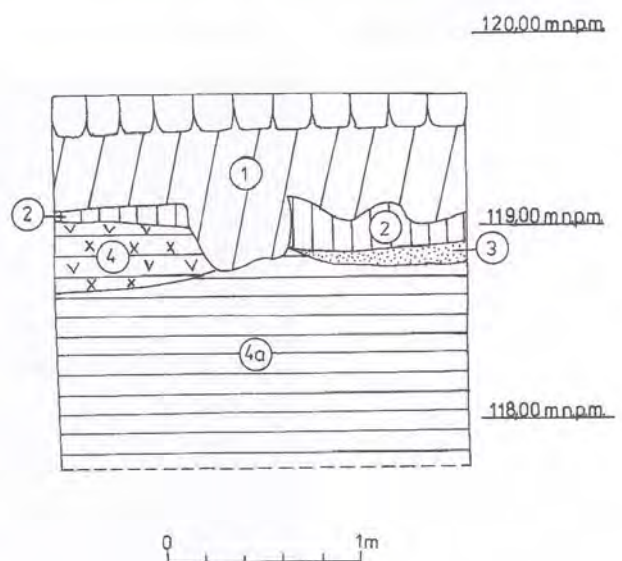
Wykop o wymiarach 2,2 x 2,1 m i głębokości 1,9 m założono w zachodniej pierzei Rynku, na wysokości kamienicy Rynek 6, w odległości 22,5 m na wschód od jej ściany frontowej. W jego obrębie zanotowano następujący układ stratygraficzny:

Na poziomie 117,8 m n.p.m. zanotowano obecność

j.s. 4a – pokładu ciemnobrunatnej mierzwy z dużą ilością drewnianych drzazg przykrytej w części południowej

j.s. 4 – 40-centymetrową warstwą brunatnej mierzwy z domieszką gliny i gruzu bez zaprawy.

Inwentarz: 1 grot strzały (ryc. 49 h), 1 metalowa szpila (ryc. 47 a, 51), 3 podkowy (ryc. 47 b-d), 3 gwoździe (ryc. 49 f, i, k), 3 sztabki gwoździowate (ryc. 49 g, j, 50 e), 16 innych wyrobów z żelaza, 1 grudka żużla, 3 przedmioty drewniane, 81 fragmentów obrobionego drewna, 1 kościany pionek do gry (ryc. 47 e, 52), 3 astragalusy, 2 obrobione kości

Ryc. 28. Wykop XVI/3. Profil ściany wschodniej.
Rys. J. Olszewska

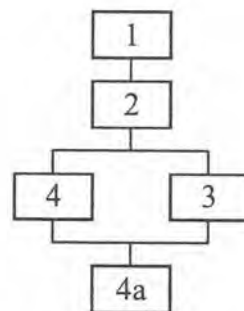
zwierzęce, 6 kościanych odpadów produkcyjnych, 665 kości zwierzęcych, 34 ścinki skóry, 38 ułamków szkła naczyniowego, 1 ośelka kamienna, 1 krzemień, 6 muszli małży, 18 łupin orzecha laskowego, 5 łusek ryby, 764 ułamki naczyń ceramicznych.

W części północnej j.s. 4a przykryta została j.s. 3 – 10-centymetrową warstwą szarego piasku pokrytego

j.s. 2 – szara próchnicą miąższości do 30 cm.

Strop nawarstwień tworzyły

j.s. 1 – warstwy związane ze współczesną nawierzchnią Rynku.

Schemat układu stratygraficznego zanotowanego w wykopie XVI/3

RYNEK 7

Przy frontowej ścianie kamienicy wykonano dwa wykopy.

WYKOP nr IV/6/7 (ryc. 29)

Zlokalizowano go na styku kamienic nr 6 i 7. Zadokumentowano profil ściany południowej obrazujący układ stratygraficzny związany z budynkiem nr 7.

W pierwszym etapie zagospodarowywania terenu zniwelowano górne partie

j.s. 1 – humusu pierwotnego, którego strop znajduje się obecnie na poziomie 117,2-117,28 m n.p.m. Na nim zalega

j.s. 2 – warstwa żółtoszarego piasku o miąższości do 0,44 m przykryta

j.s. 3 – szarobrunatną próchnicą grubości 0,1-0,2 m. Na jej stropie zanotowano obecność

j.s. 4 – soczewki żółtożelazistego piasku o miąższości do 0,1 m, na której narosła

j.s. 5 – warstwa ciemnej próchnicy (grubości do 0,3 m) z grudkami i drobinami polepy, przykryta

j.s. 6 – pokładem jasnobrunatnej próchnicy grubości do 0,4 m, zawierającej znaczną ilość grudek polepy, węgielków drzewnych i soczewek surowej gliny.

Wyżej wymienione jednostki stratygraficzne przecięte zostały

j.s. 8a – wkopem odsłoniętym do głębokości 1,8 m (116,28 m n.p.m.). W jego obrębie znajdował się

j.s. 8b – ściana boczna przedproża o długości 4,4 m. Wymiar ten zanotowano na poziomie dna wykopu, tj. 116,27 m n.p.m. Mur zachował się do wysokości 118,88 m n.p.m. Wzniesiono go z cegieł o wymiarach 26,5-28 × 11,5-12 × 9 cm ułożonych w wątku nieregularnym z dużą ilością główekowego, łączonych miękką zaprawą wapienną barwy żółtej z grudkami niedolasowanego wapna. Z uwagi na wypłukanie zaprawy nie udało się stwierdzić

sposobu opracowania spoin. W partii frontowej lico południowe muru zostało pokryte cienkim, niedbale zatartym tynkiem. W czole muru zanotowano obecność dwóch odsadzek. Pierwsza, ułożona na poziomie 116,36 m n.p.m., miała 0,1 m szerokości, a druga, znajdująca się 0,56 m wyżej, 0,3 m. Ścianę wkopu przykrywała

j.s. 8 – warstwa ciemnej próchnicy o miąższości do 0,12 m przemieszana z węgielkami drzewnymi i grudkami polepy, zalegająca we wschodniej partii (poza wkopem) na osuniętej do wnętrza części j.s. 6.

Pozostałą część wkopu wypełniały

j.s. 9 – warstwa żółtego piasku o miąższości do 0,8 m oraz

j.s. 11 – surowa, żółtozielonkawa glina przemieszana z fragmentami cegieł i zaprawy wapiennej oraz drobinami węgla drzewnego.

Przykryte one zostały

j.s. 10 – 5-10-centymetrową warstwą szarej próchnicy z domieszką mierzwy i grudek polepy, na którą narzucono

j.s. 7 – warstwę czystego, żółtego piasku o grubości do 0,3 m, wyrównującą wkop do poziomu Rynku (118,7 m n.p.m.).

W partii zachodniej na piasku zanotowano obecność

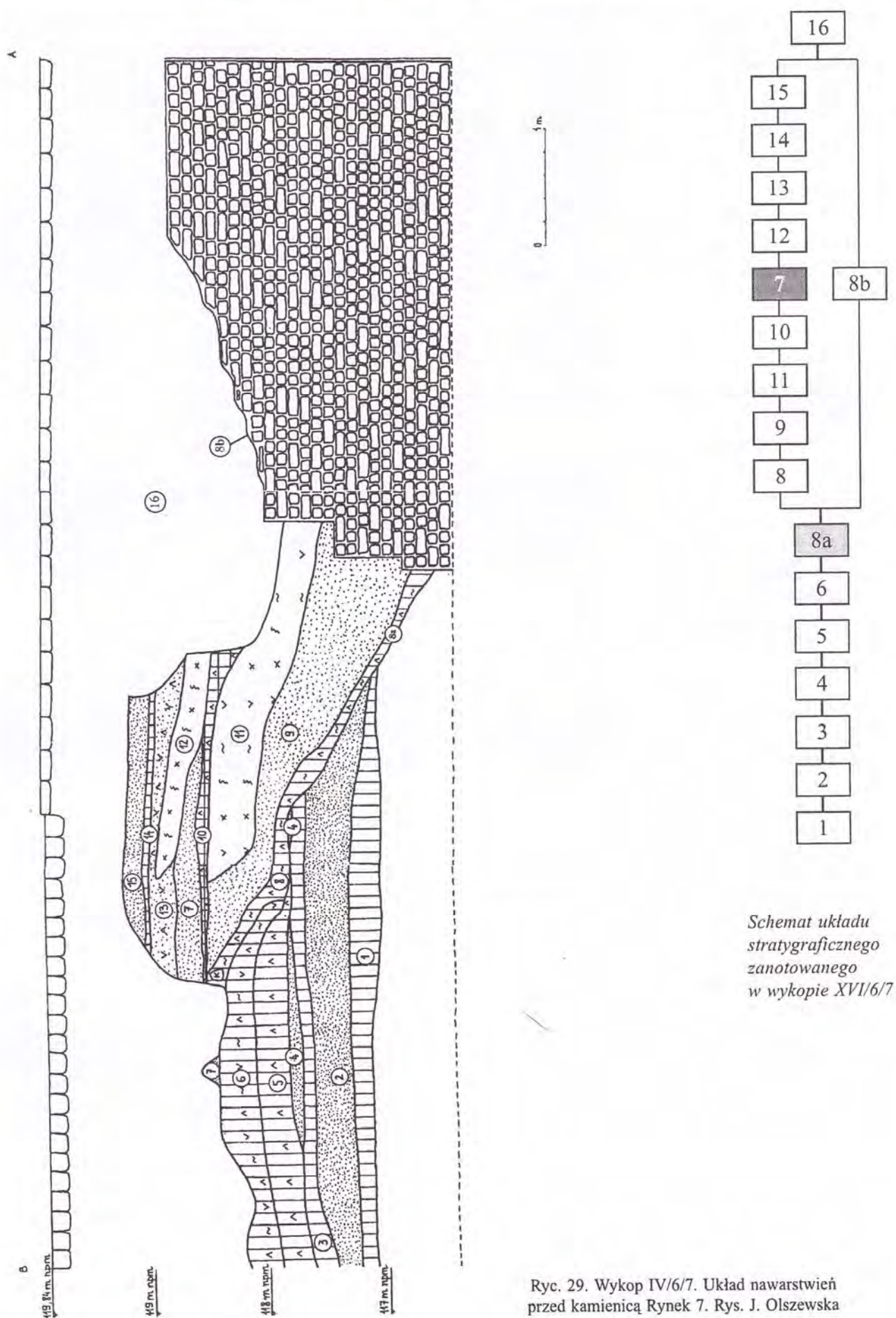
j.s. 12 – gruzu ceglanego (budowlanego) z grudkami zaprawy wapiennej, przykrytego

j.s. 13 – żółtym piaskiem z grudkami surowej gliny i polepy, zalegającym także na j.s. 7. Na stropie piasku narosła

j.s. 14 – 6-centymetrowa warstwa szarej próchnicy pokryta

j.s. 15 – kremowym piaskiem o miąższości do 0,2 m. Układ nawarstwień został częściowo zniszczony

j.s. 16 – wkopami pod XIX/XX-wieczne instalacje.

Schemat układu stratygraficznego zanotowanego w wykopie XVI/6/7

Ryc. 29. Wykop IV/6/7. Układ nawarstwień przed kamienicą Rynek 7. Rys. J. Olszewska

WYKOP IV/7 (ryc. 30)

Zlokalizowano go w odległości 4,3 m od styku kamienic nr 6 i 7. Zadokumentowano profil ściany południowej uzyskując wgląd w pełny układ nawarstwień. W pierwszym etapie zagospodarowania terenu zniwelowano górne partie

j.s. 1 – humusu pierwotnego, którego strop znajduje się obecnie na poziomie 117,07-117,20 m n.p.m. W partii zachodniej zanotowano na nim obecność

j.s. 2 – soczewki przemieszczonej próchnicy pierwotnej przemieszczanej z surową gliną i żółtym piaskiem, przykrytej

j.s. 3 – pokładem kremowego piasku o miąższości do 0,4 m przemieszanego z grudkami surowej gliny i brunatnej próchnicy, spoczywającym w partii wschodniej na humusie pierwotnym. Na stropie piasku zalegała

j.s. 4 – warstwa jasnobrunatnej próchnicy o grubości do 0,9 m, zawierająca liczne grudy polepy, węgielki drzewne i grudki surowej gliny.

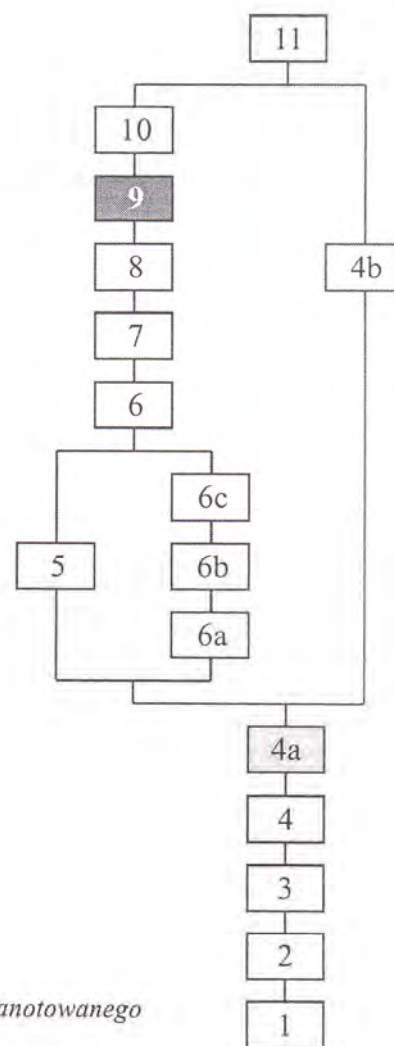
Wszystkie ww. jednostki stratygraficzne przecięte zostały

j.s. 4a – wkopem osiagającym głębokość 2,7 m (115,6 m n.p.m.). Ściany wkopu opadały początkowo łagodnie, później uskokami ku stosunkowo płaskiemu dnu rozpoczynającemu się w odległości 4,2 m na wschód od

j.s. 4b – ściany frontowej kamienicy. Posadowiono ją na ławie fundamentowej wykonanej w wykopie wąskoprzestrzennym z 3-4 warstw otoczaków łączonych żółtawą zaprawą wapienną z grudkami niedolasowanego wapna, założonej na poziomie 115,40 m n.p.m. Ścianę wzniesiono z cegieł o pomarszczonych powierzchniach i wymiarach $25 \times 11-12,5 \times 8,5-9$ cm. Ułożono je w wątku dwuwózówkowym, łącząc kremową zaprawą z widocznymi grudkami niedolasowanego wapna. Od wysokości 0,7 powyżej kamiennej ławy spoiny starannie wymodelowano, nadając im trójkątny kształt. Niżej, w zasięgu wątku ceglanego zostały one zagładzone na płasko.

Przy wschodniej krawędzi wkopu odsłonięto

j.s. 6b – fragment stopy fundamentowej ($1,3 \times$ powyżej 0,75 m) filara wyarkadowanej ściany frontowej przedproża. Część południowa fundamentu wchodziła w profil wykopu. Przetrwała z niego warstwa kamieni polnych o wymiarach $20 \times 50 \times 60$ cm i położona na jej stropie warstwa mniejszych otoczaków, związanych dość twardą zaprawą barwy jasnopopielatej, uzyskaną z piasku i niedolasowanego wapna. Fundament założono na wysokości 115,86 m n.p.m., w odległości 4,25 m (lico wschodnie) od ściany frontowej XIII-wiecznej kamienicy.

Schemat układu stratygraficznego zanotowanego w wykopie IV/7

Dno i wschodnią ścianę wkopu pokrywała

j.s. 6 – warstwa brunatnej próchnicy o miąższości do 1,0 m (przy ścianie kamienicy), zawierającej fragmenty ceglanego gruzu pokrytego zaprawą i węgli drzewnych, przykryta

j.s. 7 – pokładem kremowego piasku wypełniającego resztę wkopu. Na jego stropie zanotowano obecność

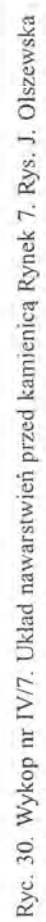
j.s. 8 – ciemnoszarej próchnicy grubości do 0,2 m, w spagowych partiach zawierającej znaczną ilość surowej zielonkawej gliny, przykrywająca także j.s. 4.

Warstwę wyrównującą wkop do poziomu Rynku (118,8 m n.p.m.) tworzył

j.s. 9 – pokład żółtego piasku o miąższości do 0,2 m, przykryty

j.s. 10 – 15-centymetrową warstwą szarej próchnicy z domieszką żółtego piasku i drobnych fragmentów cegieł. Układ stratygraficzny został częściowo zniszczony przez

j.s. 11 – XIX/XX-wieczne wkopy.

WYKOP IV/7/8

Zlokalizowano go na styku kamienic nr 7 i 8. Zadokumentowano profil ściany południowej obrazujący układ nawarstwień związanych z budynkiem nr 8. W jego obrębie odsłonięto także mur dobijający do styku kamienic. Narożnik budynku nr 7 wzniesiony był z cegieł maszynowych, łączonych zaprawą cementową, a przytykający do niego mur o długości 4,1 i szerokości 0,65 m zbudowano w technice *opus emplectum*, z cegieł o wymiarach $30 \times 12-13 \times 10$ cm ułożonych w wążku nieregularnym, łączonych kremową zaprawą wapienną z grudkami niedolasowanego wapna.

INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ

Badania architektoniczne prowadzone wewnątrz budynku pozwoliły ustalić, że jest on najmłodszą z trzynastowiecznych kamienic w pierzei zachodniej. Początkowo był on domem jednodzielnym, szerokofrontowym ($18,0 \times 10,9$ m), zlokalizowanym na dwóch połowach działek lokacyjnych, z czterema wejściami od frontu i dwoma prowadzącymi na podwórze. Jeszcze w XIII wieku, dzięki dobudowce usytuowanej w partii północnej, kamienica uzyskuje formę dwuskrzydłową (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1994, s. 290-291).

W wieku XIV podzielono na dwa pomieszczenia trakt pierwszy oraz dobudowano drugie pomieszczenie w trakcie tylnym. Na podwórzu powstały dwie oficyny (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1994, s. 297).

Etap trzeci (przełom XV i XVI wieku) przyniósł rozwój traktu tylnego na trójdzielny z przechodem oraz przebudowę oficyn (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1994, s. 302).

Prace związane z zagospodarowaniem terenu rozpoczęto od zniwelowania górnych partii próchnicy pierwotnej, której strop znajduje się na poziomie 117,1-117,3 m n.p.m. Przykryty on został pokładem czystego piasku miejscami podścielonego przemieszczoną próchnicą pierwotną przemieszaną z gliną i piaskiem.

Kolejną, wyraźną cezurą w zagospodarowaniu omawianego terenu jest powstanie wkopu pod przedproże. Wyprowadzono go ze stropu warstw próchnicy przemieszanych z dużą ilością gruzu pochodzącego z rozbiórki konstrukcji fachwerkowej. Wyznaczały one powierzchnię użytkową placu rynkowego, znajdującą się na poziomie 118,4-118,6 m n.p.m.

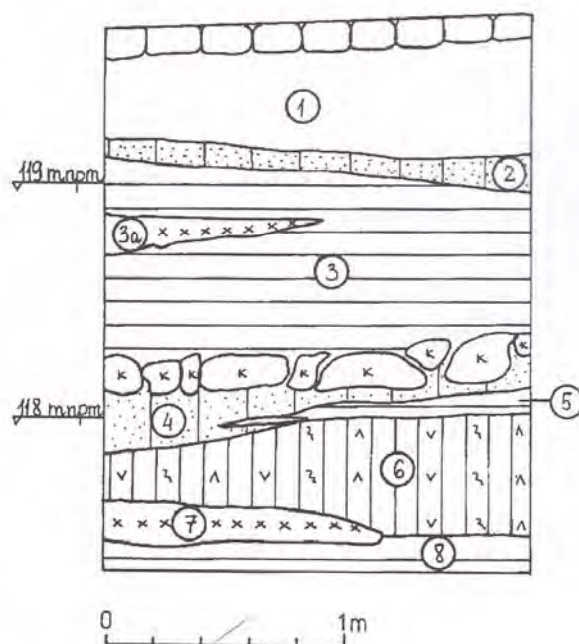
Ściany wkopu pod przedproże opadały łagodnie (wykop 6/7) lub uskokami (wykop 7) ku płaskiemu dnu osiagającemu głębokość 2,7 m (115,6 m n.p.m.).

Przy jego wschodniej krawędzi, znajdującej się 4,2 m na wschód od ściany kamienicy, w wykopie 7 odsłonięto fragment stopy fundamentowej filara, co sugeruje obecność murowanej ściany frontowej przedproża przeprutej otworami wejściowymi. Od strony zachodniej przedproże zamyka ściana frontowa budynku nr 7 wzniesiona w wążku dwuwózowym na kamiennej ławie fundamentowej, której strop znajduje się na poziomie około 116,0 m n.p.m. Wartość ta wskazuje jednoznacznie, że pierwsza kondygnacja kamienicy została pograżona w ziemi do głębokości co najmniej 1,7 m. Od północy i południa przedproże zamykały murowane ostrogi o długości 4,1-4,2 m.

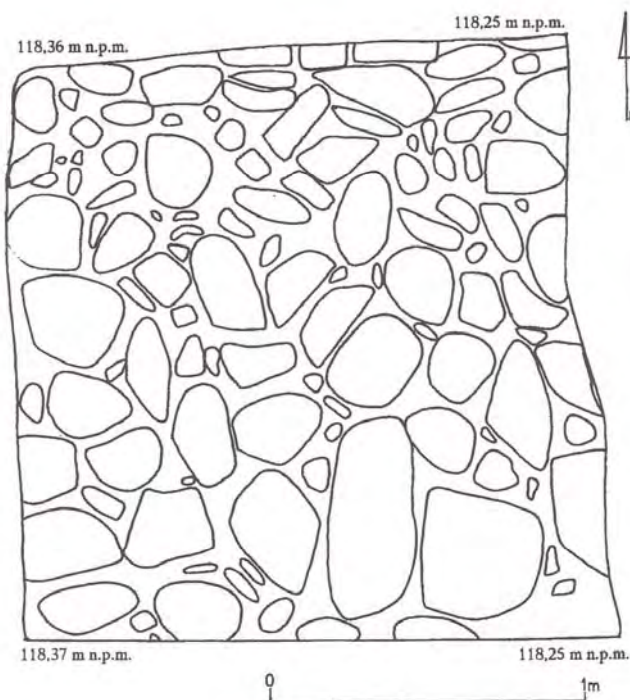
W obrębie przedproża nie stwierdzono obecności warstw związanych z jego użytkowaniem. Bezpośrednio na dnie wkopu spoczywała zasypiskowa warstwa brunatnej próchnicy i gruzu rozbiórkowego, a pozostałą część jamy wypełniał czysty piasek i ceglany gruz.

Warstwę wyrównującą teren wkopu pod przedproże do poziomu użytkowego Rynku (118,8 m n.p.m.) stanowiły pokłady jasnego, czystego piasku.

Warstwy takie w obrębie wkopu 6/7 pojawiają się jeszcze trzykrotnie, będąc świadectwem cyklicznego niwelowania powierzchni placu rynkowego.

Ryc. 31. Wykop VI/2. Profil ściany południowej.
Rys. J. Olszewska

Ryc. 32. Wykop VI/2. Rzut wykopu na poziomie bruku.
Rys. J. Olszewska

Ryc. 33. Wykop VI/2. Bruk kamienny.
Fot. T. Gąsior

WYKOP VI/2 (ryc. 31-33)

Wykop pod latarnię założono w zachodniej pierzei Rynku, na wysokości kamienicy Rynek 7, w odległości 15 m na wschód od jej ściany frontowej. Wymiary 1,8 x 1,9 m, głębokość 2,3 m. W obrębie wykopu zanotowano następujący układ stratygraficzny:

na poziomie 117,40 m n.p.m. zalegała

j.s. 8 – warstwa brunatnej mierzwy przykryta

j.s. 7 – 20-centymetrową warstwą gruzu bez zaprawy, wyklinowującą się w kierunku zachodnim. Przykryta została ona

j.s. 6 – warstwą próchnicy o miąższości do 50 cm z grudkami polepy i surowej gliny oraz fragmentami drewna.

Inwentarz: 1 nóż żelazny (ryc. 48 a, 55), 3 fragmenty obrobionego drewna, 1 astragalus, 15 nieobrobionych kości zwierzęcych, 1 ścinek skóry, 6 ułamków naczyń ceramicznych.

Na jej stropie zalegała

j.s. 5 – 10-centymetrowa warstwa mierzwy przykryta

j.s. 4 – warstwą kremowego piasku grubości do 30 cm tworzącego podsyp pod bruk złożony z otoczków o wymiarach 40 x 10 cm i mniejszych.

Inwentarz: 2 gwoździe (ryc. 50 g-h), 1 sztabka gwoździowata (ryc. 50 f), 1 nierozpoznany wyrób z żelaza, 1 drewniana kula, 1 czop drewniany, 3 kości zwierzęce, 7 ścinków skóry, 3 ułamki naczyń ceramicznych.

Na bruku zalegała

j.s. 3 – 80-centymetrowa warstwa mierzwy.

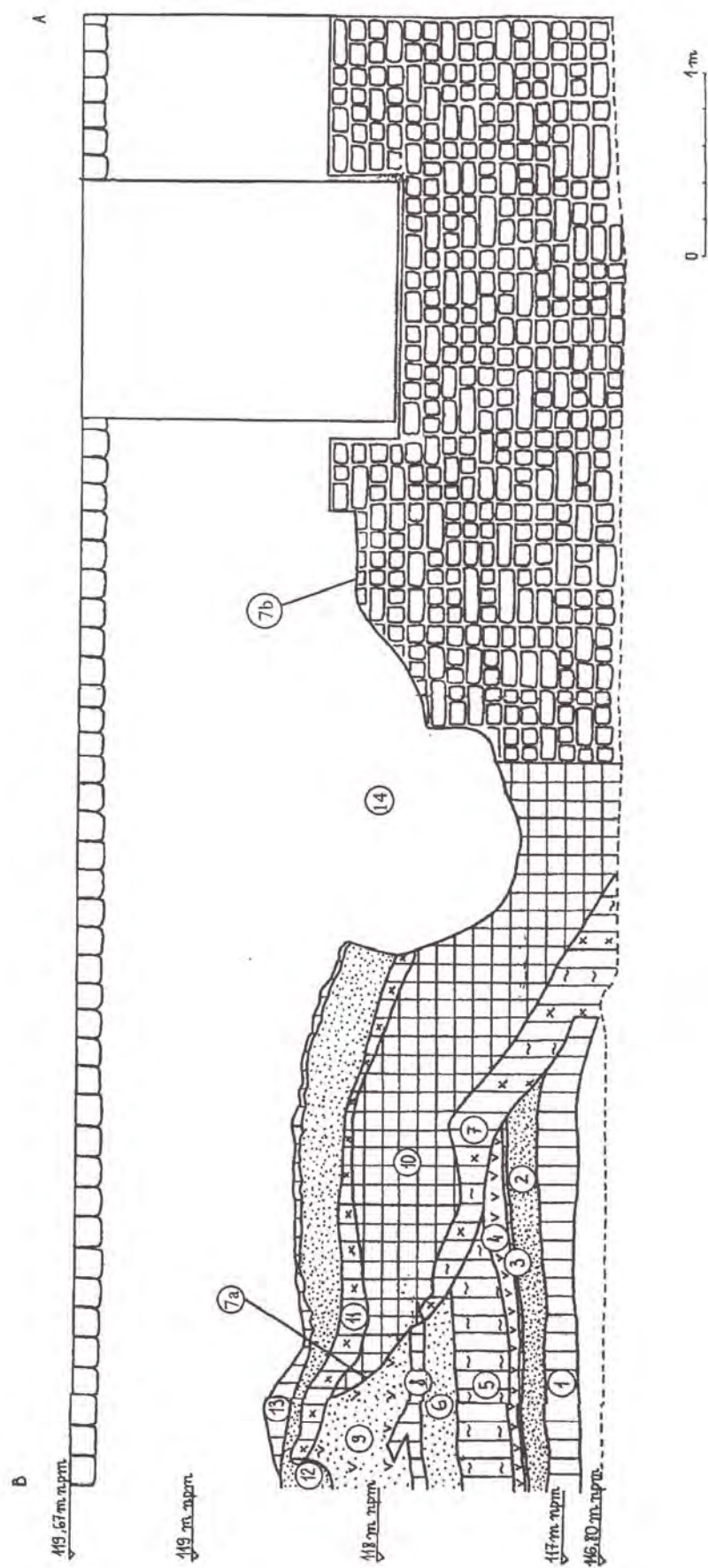
Inwentarz: 1 podkowa (ryc. 48 b), 1 nieokreślony wyrób z żelaza, 4 grudki żużla, 75 fragmentów obrobionego drewna, 1 okładzina kościana z ornamentem rytym, 2 astragalusy, 1 kość ze śladami obróbki, 387 kości zwierzęcych, 90 ścinków skóry, 31 ułamków szkła naczyniowego, odcinek splecionego sznurka, 4 łupiny orzecha laskowego, 2 muszle małży, 7 rybich ości, 1 fragmentarycznie zachowana figurka ceramiczna (ryc. 48 c), 1 fragment kafla garnkowego, 368 ułamków naczyń ceramicznych.

W jej obrębie zanotowano obecność

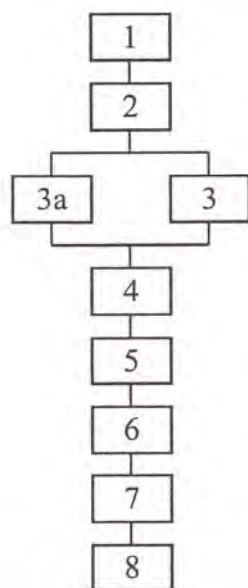
j.s. 3a – soczewki gruzu z zaprawą wapienną. Na stropie j.s. 3 znajdowała się

j.s. 2 – warstwa szarego piasku o miąższości do 15 cm przykryta

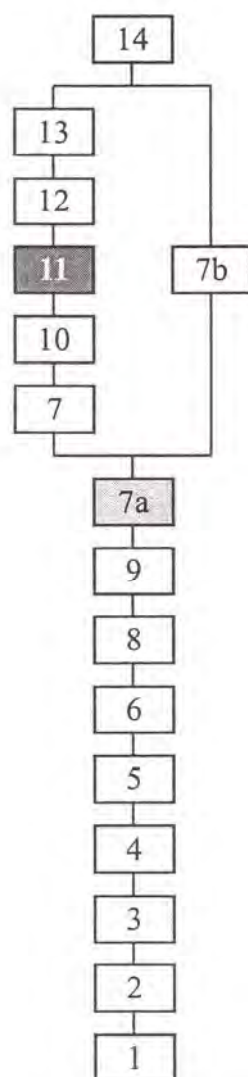
j.s. 1 – konstrukcjami związanymi ze współczesną nawierzchnią Rynku.

Ryc. 34. Wykop nr IV/7/8. Układ nawarstwień przed kamienicą Rynek 8. Rys. J. Olszewska

Schemat układu stratygraficznego zanotowanego w wykopie VI/2

Schemat układu stratygraficznego zanotowanego w wykopie IV/7/8

RYNEK 8

Przed frontem kamienicy wykonano dwa wykopy pozwalające na zadokumentowanie pełnego układu stratygraficznego.

WYKOP IV/7/8 (ryc. 34)

Zlokalizowano go na styku kamienic nr 7 i 8. Zadokumentowano profil ściany południowej, znajdujący się w odległości 1 m na południe od narożnika kamienicy nr 8.

W pierwszym etapie zagospodarowania terenu zniwelowano górne partie

j.s. 1 – humusu pierwotnego, którego strop znajduje się obecnie na poziomie 117,0-117,17 m n.p.m. Na nim zalegała

j.s. 2 – warstwa żółtego piasku o miąższości do 0,2 m przykryta

j.s. 3 – 4-centymetrową warstewką jasnobrunatnej próchnicy, na którą narzucono

j.s. 4 – pokład surowej, zielononiebieskawej gliny o miąższości do 0,15 m. Na jej stropie narosła

j.s. 5 – szarobrunatna próchnica grubości do 0,3 m, z węgielkami drzewnymi, przykryta

j.s. 6 – kremowoszarym piaskiem o miąższości do 0,2 m, na którym narosła

j.s. 8 – 8-centymetrowa warstwa brunatno-szarej próchnicy, pokrytej

j.s. 9 – pokładem jasnoszarego piasku o grubości do 0,5 m zawierającym wtręty surowej gliny.

Wszystkie ww. jednostki stratygraficzne przecięte zostały

j.s. 7a – wkopem o nieustalonej głębokości (w granicach wykopu 1,6 m) sięgającym do ściany kamienicy. Ścianę frontową, odsłoniętą do głębokości 1,6 m), wzniesiono z cegieł o wymiarach 29-28 × 13 × 8,5-9,5 cm, układając je w wątku dwuwózówkowym i łącząc żółtawą zaprawą wapienną obecnie wypłukaną ze spoin. Do lica dostawiono

j.s. 7b – mur posadowiony w wyżej wspomnianym wkopie. Narożnik budynku nr 7 wzniesiony był z cegieł maszynowych, łączonych zaprawą cementową, a przytykający do niego mur, o długości 4,1 i szerokości 0,65 m, zbudowano w technice *opus emplectum*, z cegieł o wymiarach 30 × 12-13 × 10 cm ułożonych w wątku nieregularnym, łączonych kremową zaprawą wapienną z grudkami niedolasowanego wapna.

Na opadającym uskokami dnie wkopu zanotowano obecność

j.s. 7 – szarej próchnicy o miąższości do 0,2 m, z drobinami gruzu ceglanego i węgielkami drzewnymi.

mi, a jego wnętrze wypełniała

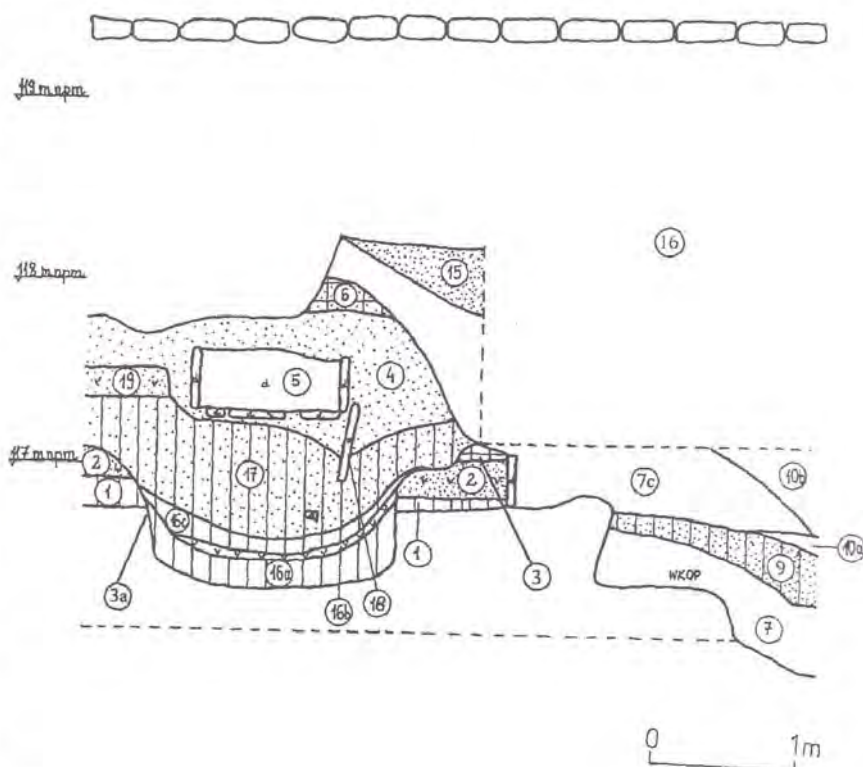
j.s. 10 – ciemnobrunatna mierzwa zawierająca znaczną domieszkę próchnicy. Górne partie zagłębienia do poziomu Rynku wyrównywały

j.s. 11 – szara próchnica o grubości do 0,15 cm, zawierająca oblepiony zaprawą gruz ceglany, oraz zalegająca na jej stopie

j.s. 12 – warstwa jasnokremowego, czystego piasku miąższości do 0,3 m, zawierająca w stopie przebarwienia zinterpretowane jako negatywy po usuniętych otoczakach o średnicy do 0,1 m, tworzących pierwotnie kamienny bruk. Przykryta ona została

j.s. 13 – 4-5-centymetrową warstwą szarej próchnicy, której strop uległ zniszczeniu

j.s. 14 – XIX-XX-wiecznymi wkopami.

Ryc. 35. Wykop IV/8. Układ nawarstwień przed kamienicą nr 8. Rys. J. Olszewska

WYKOP nr IV/8 (ryc. 35-37)

Zadokumentowano południowy profil wykopu znajdujący się w odległości 8,75 m na południe od styku kamienic nr 7 i 8.

W pierwszym etapie zagospodarowania terenu usunięto górne partie

j.s. 1 – humusu pierwotnego, którego strop znajduje się obecnie na poziomie 116,80-116,83 m n.p.m. Na nim zalegała

j.s. 2 – warstwa żółtego piasku o miąższości do 0,2 m zawierającego grudki surowej, zielonkawej gliny. Na jego stopie narosła

j.s. 3 – brunatna próchnica przemieszana z mierzwą o grubości do 0,5 m. Inwentarz: 1 rybia ość.

Wszystkie ww. jednostki stratygraficzne przecięte zostały

j.s. 3a – rowem o szerokości 1,3 i głębokości 0,7 m o pionowych ścianach i nieckowatym dnie, na którym odłożyła się

j.s. 16a, 16c – 30-centymetrowa warstwa brunatnej próchnicy, przedzielona

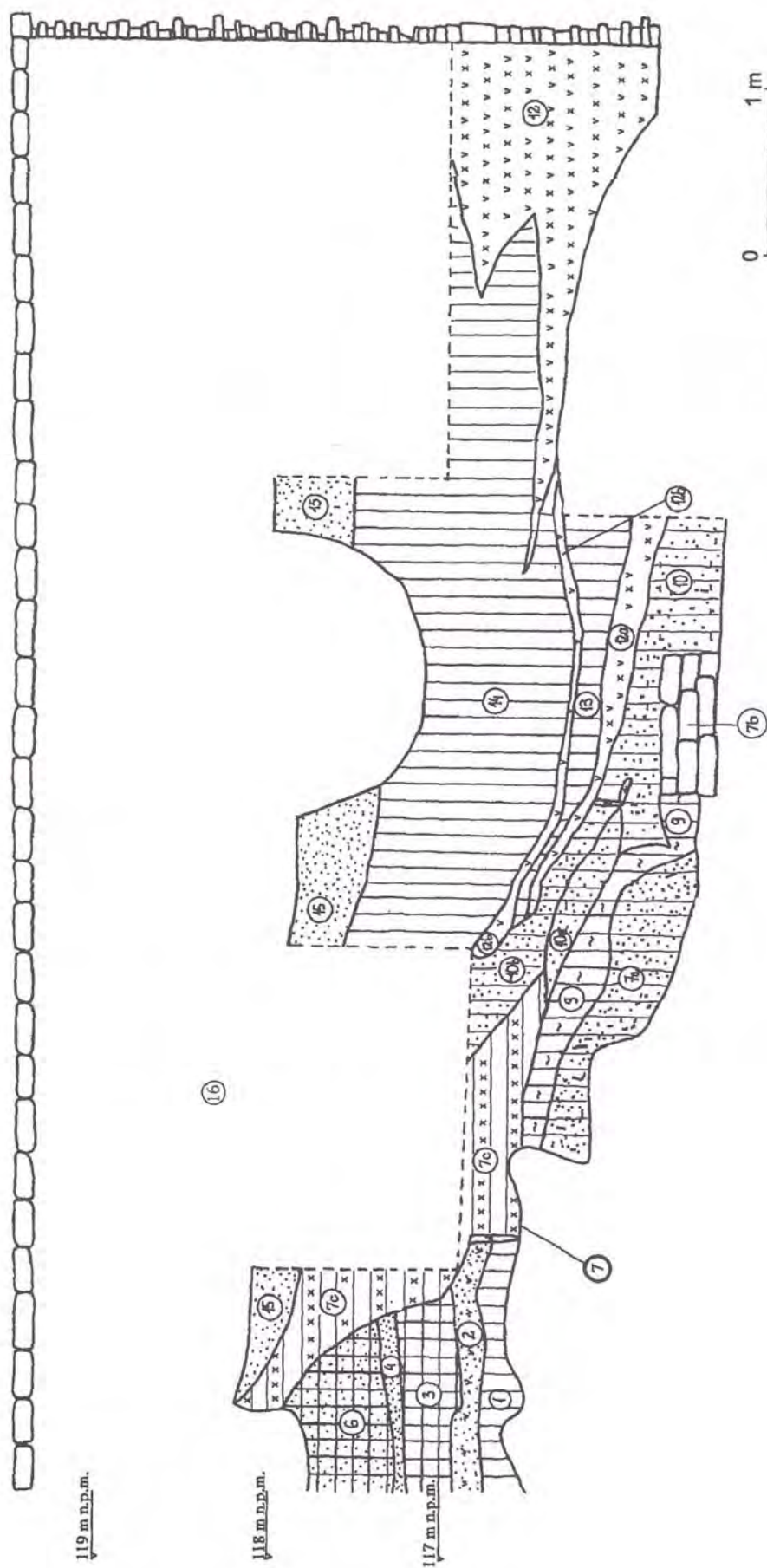
j.s. 16b – 3-4-centymetrową warstwą niebieskiego iłu. W stropowych partiach rowu zalegała (wychodząca także poza jego krawędzie)

j.s. 17 – warstwa kremowoszarego piasku o miąższości do 0,8 m, przemieszanego z próchnicą, przykryta w części zachodniej

j.s. 19 – 15-centymetrową warstwą żółtego piasku z grudkami surowej gliny. Jej strop i pozostałą część j.s. 17 pokrywała

j.s. 4 – warstwą żółtobiałego piasku z węgielkami drzewnymi i grudkami surowej, zielonkawej gliny, w którą wkopano

j.s. 5 – drewniane koryto zorientowane w linii północ-południe, o szerokości 0,9 i głębokości 0,3 m. W południowym profilu wykopu odsłonięto jego krawędź w postaci ustawionej poziomo na sztorc dranicy o szerokości 0,34, długości 0,85 i grubości 0,02 m. Ściany koryta skonstruowano z analogicznych dranic wchodzących w profil północny. Ich przebieg prześledzono na odcinku o długości 2,4 m, stwierdzając że ciągnęły się one dalej w kierunku północnym. Dno wyłożone było trzema dranicami o szerokości 0,2, 0,3 i 0,3 oraz grubości 0,02 m. Tworzące opisaną konstrukcję dębowe dranice nie miały żadnych wiązań ciesielskich, dostawione były na styk, a w części południowej wschodnią ścianę wsparto brzoźowym kołkiem o długości 0,4 i średnicy 0,04 m. Koryto zostało wypełnione

Ryc. 36. Wykop IV/8. Układ nawarstwień przed kamienicą nr 8. Rys. J. Olszewska

i pokryte piaskiem o strukturze analogicznej do j.s. 4, w którą zostało wkopane. Na wysokości górnej krawędzi jego ścian zaobserwowano kilkumilimetrowej grubości smużki przegniłego drewna, będące najprawdopodobniej pozostałością po drewnianej pokrywie.

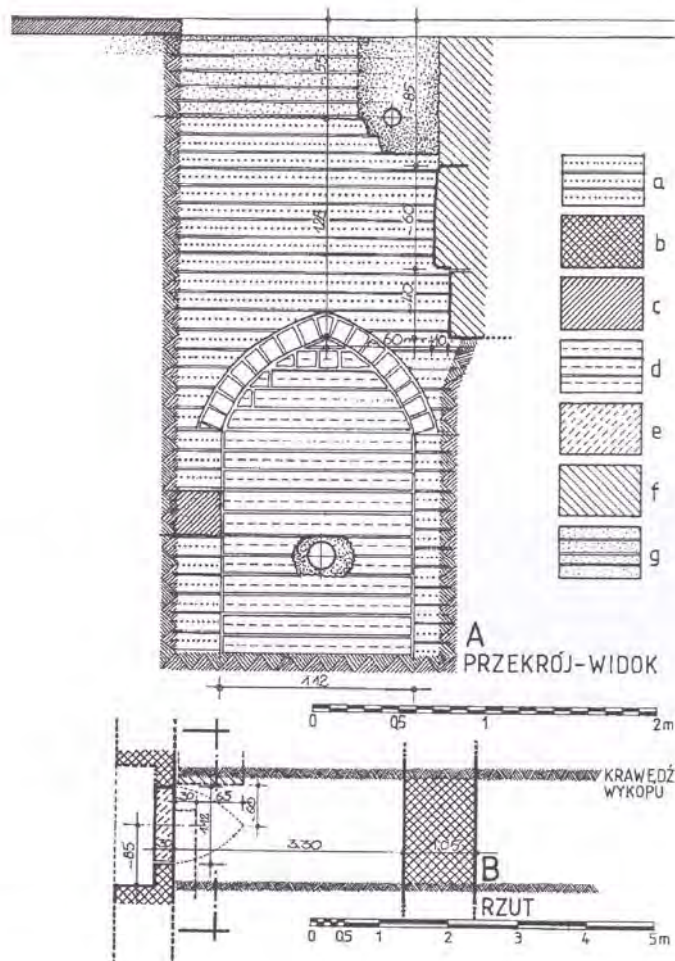
Inwentarz: 38 kości zwierzęcych, 1 astragalus, 8 fragmentów drewna, 76 ułamków naczyń ceramicznych.

Strop piasku przykryty został

j.s. 6 – warstwą szarej próchnicy o miąższości do 0,3 m, z wtrętami mierzwy i jasnego piasku.

Wszystkie ww. jednostki stratygraficzne przecięte zostały

j.s. 7 – wkopem, o głębokości około 2,0 m, sięgającym do ściany frontowej XIII-wiecznej kamienicy wzniesionej z cegieł o wymiarach $26-29 \times 12-12,8 \times 8,2-9,5$ cm. Do poziomu 118,95 m n.p.m. cegły, łączone dość twardą, jasnoszarą zaprawą uzyskaną z piasku i niedolasowanego wapna, ułożone zostały w wątku dwuwózkwym. Spoiny uformowano starannie, jako wypukłe, trójkątne w przekroju. W ścianie znajdował się otwór wejściowy o szerokości w świetle węgarów 1,12 m i wysokości (progu nie odsłonięto) ponad 1,85 m, licząc razem z ostrołucznym sklepieniem wysokim na 52 cm. W węgar południowy, o przekroju 30×30 cm wmontowano piaskowcową kostkę służącą do osadzenia haka. Rekonstruowana szerokość wnęki otworu drzwiowego wynosi 1,72 m. Ściana frontowa uległa przepaleniu, a zaprawa w spoinach uzyskała kolor szary. Po pożarze sklepienie węgarów (z wyjątkiem węzłowia nad węgarem południowym) zostało wymienione, zachowując jednakże ostrołuczną formę łuku. Jeszcze w okresie gotyckim otwór zamurowano na grubość jednej cegły ($26,5-25,5 \times 12,6-12,2 \times 9,5-8,5$ cm), które ułożono w wątku jednowózkwym, na twardej zaprawie barwy jasnoszarej uzyskanej z piasku i niedolasowanego wapna. W okresie baroku do XIII-wiecznej ściany dostawiono fundament dźwigający portal, posadowiony na poziomie strzałki sklepienia wzmiankowanego otworu wejściowego. Wykonano go z cegieł i kostek piaskowcowych łączonych twardą zaprawą z piasku i pylistego wapna.

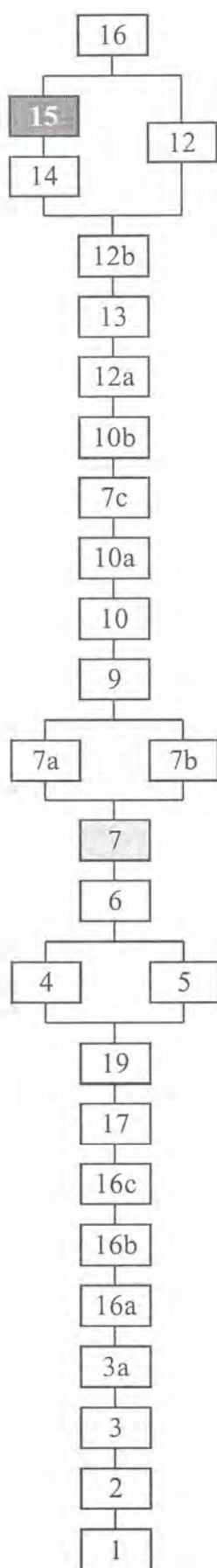
Ryc. 37. Wykop nr IV/8. Inwentaryzacja odkrytych relikwii ściany frontowej kamienicy Rynek 8, a-c: mury z XIII w.; d-e: mur gotycki; f: mur barokowy; g: mury z XIX-XX w. Rys. J. Burnita

We wschodniej ścianie wkopu wymodelowano trzy stopnie.

Pierwszy, o wysokości 0,3 i szerokości 0,5 m, zanotowano w miejscu przecięcia humusu pierwotnego. Wzmocniono go bliżej niesprecyzowaną konstrukcją drewnianą, po której pozostał relikw kołka o długości 0,2 i średnicy 0,02 m. Przy stopniu drugim, o wysokości 0,35 i szerokości 0,7 m, nie stwierdzono żadnych śladów konstrukcji drewnianych, podobnie jak i w trzecim o wysokości 0,2 m. Zalegały na nich natomiast

j.s. 7a – grudy humusu pierwotnego przemieszane z całkowym piaskiem, tworzące warstwę o miąższości do 0,4 m. Opadała ona na płaskie dno wkopu sięgające 4,4 m na wschód od ściany kamienicy. W jego części wschodniej zanotowano obecność

j.s. 7b – fundamentu ściany frontowej przedproża odkrytej na długości 1,3 m i wysokości 0,35 m, zorientowanej w linii północ-południe, której lico zewnętrzne znajdowało się w odległości 4,35 m na wschód od ściany kamienicy.

Schemat układu stratygraficznego zanotowanego w wykopie IV/8

Wzniesiono go z trzech warstw łamanych kamieni polnych o wymiarach 10×40 cm i mniejszych, przemieszanych z ceglany gruzem i połączonych dość twardą, jasnoszarą zaprawą uzyskaną z piasku i niedolasowanego wapna. Ostatnia warstwa przykryta była wylewką wapienną o grubości 1-2 cm. Do wschodniego lica muru przylegała

j.s. 9 – warstwa szarego piasku o miąższości do 0,3 m, przemieszanego z próchnicą, zawierająca dużą ilość węgielków drzewnych i niewielką ilość grudek cegły, zalegająca także na stropie j.s. 7a. W odległości 0,3 m od lica muru wymodelowano w niej kolejny wzmocniony dranicą stopień o wysokości 0,25 m. Na nim oraz na wylewce wapiennej odłożyły się

j.s. 10-10b – naprzemianległe, cienkie (1-2 cm), mocno zbite warstewki szarej i brunatnej próchnicy oraz żółtego piasku z domieszką węgla drzewnych, wyklinowujące się w miarę zbliżania do ściany kamienicy.

W części wschodniej wkop wypełniała

j.s. 7c – brunatna mierzwa z domieszką drobnego gruzu ceglano, w zachodniej zaś

j.s. 12a, 12b – warstwa ceglano gruzu oblepionego zaprawą, przedzielona

j.s. 13 – pokładem szarej próchnicy o miąższości do 0,4 m.

Warstwę gruzu przykrywała

j.s. 14 – szara próchnica z dużą ilością ilu grubości do 1,4 m, która odłożyła się w centralnej części wykopu. Na jej stropie zalegała

j.s. 15 – warstwa jasnego, czystego piasku o grubości do 0,5 m, wyrównująca teren do poziomu Rynku. W części zachodniej wykopu stwierdzono natomiast

j.s. 12 – pokład ceglano gruzu, oblepionego zaprawą i brył jasnej zaprawy wapiennej z grudkami niedolasowanego wapna osiagający przy ścianie kamienicy grubość ponad 1,5 m. Strop nawarstwień zniszczony został

j.s. 16 – XIX/XX-wiecznymi wkopami pod instalacje wodne, gazowe itp.

Inwentarz: z oczyszczania profilu – 22 przedmioty żelazne, 16 ułamków szkła naczyniowego, 1 ściniek skóry, 1 okładzina wykonana z kości zwierzęcej, 18 kości zwierzęcych.

INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ

Wcześniejsze badania architektoniczne pozwoliły stwierdzić, że w XIII w. wzniesiono tu na sąsiadujących połówkach działek lokacyjnych dwa

Ryc. 38. Rynek 8. Relikty drewnianego koryta. Fot. T. Gąsior

domy – starszy północny, jednodzielnny o wymiarach 10,1 x 12,4 m oraz młodszy, południowy, w formie dwudzielnej kamienicy o szerokości 5,8 i długości 13,9 m, której parter przykryto dwoma polami krzyżowych, bezżebrowych sklepień. W obydwu budynkach nie zidentyfikowano ściany frontowej. Do domu młodsze prowadziły dwa wejścia zlokalizowane w ścianie południowej, do starszego zaś jedno zapewniające komunikację z podwórzem (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1994, s. 290-292).

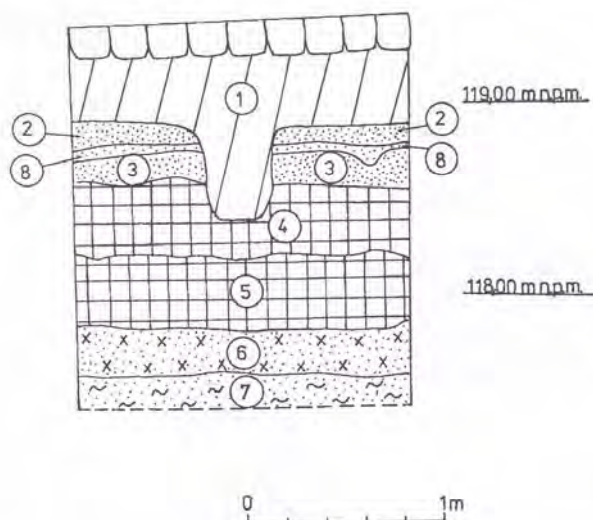
W XIV wieku w wyniku przebudowy oba obiekty połączono w jedną dwutraktową i dwupasmową kamienicę, a na podwórzu wzniesiono dwie oficyny (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1994, s. 297).

Zmiany zachodzące na przełomie XV i XVI wieku doprowadziły do powstania pięciodzielnego założenia dwutraktowego, z przechodem pośrodku traktu tylnego. Przebudowie podlegały także oficyny znajdujące się na podwórzu (Chorowska, Lasota, Rozpędowski 1994, s. 302).

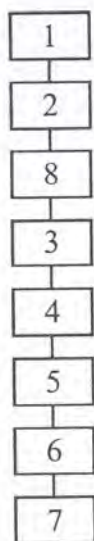
Układ stratygraficzny zadokumentowany w wykopach przed frontem kamienicy pozwolił jedynie na rozpoznanie nawarstwień wiązanych ze starszą, północną częścią budynku. Strop zniwelowanego humusu pierwotnego, znajdujący się tam na pozio-

mie 116,80-117,17 m n.p.m., przykryty został warstwą piasku powstałą najprawdopodobniej podczas prac ziemnych prowadzonych na parceli. Po upływie pewnego odcinka czasu, zaznaczającego się w postaci narośnięcia warstwy próchnicy (j.s. 3 w wykopie 8 i j.s. 5 w wykopie 7/8), w odległości 7,6 m od dzisiejszej ściany frontowej kamienicy wykopano rów o nieokreślonym przeznaczeniu. Po zasypaniu rowu skonstruowano w tym miejscu drewniane koryto powtarzające jego przebieg. Na podstawie dostępnych materiałów źródłowych niemożliwe jest określenie jego funkcji. Koryto także zostało zasypane, a ze stropu przykrywającej go warstwy próchnicy, wyznaczającej poziom użytkowy Rynku (118,3 m n.p.m.) wyprowadzono wkop pod przedproże.

Od strony północnej zamknięte było ono murem dostawionym na styku kamienic nr 7 i 8, forma zamknięcia od strony południowej pozostaje nieznana. Murowana ściana frontowa, której lico zewnętrzne znajdowało się 4,4 m na wschód od frontu budynku, przepruta była co najmniej jednym otworem drzwiowym znajdującym się na osi drzwi wiodących do kamienicy. Jego obecność rekonstruujemy w oparciu o warstwy (j.s. 10) wpływające poprzez pokryty wapienną wylewką próg (około 116,0 m

Ryc. 39. Wykop XVI/2. Profil ściany południowej.
Rys. J. Olszewska

Schemat układu stratygraficznego zanotowanego w wykopie XVI/2

n.p.m.) do wnętrza, a powstałe w trakcie użytkowania przedproża. Do wejścia prowadziły umocnione dranicami stopnie wymodelowane w ścianach wkopu.

Zniszczenie przedproża, najprawdopodobniej w wyniku pożaru, przyniosło wypełnienie go pokładami piasku, próchnicy i ceglanego gruzu w górnych partiach pokrytego warstwą czystego, żółtego piasku. Zamurowano także drzwi prowadzące do wnętrza kamienicy. Z uwagi na zaburzenia górnych partii warstw kulturowych nie udało się określić poziomu użytkowego Rynku powstałego po zasypaniu przedproża.

WYKOP XVI/2 (ryc. 39)

Wykop o wymiarach 1,7 × 1,5 m i głębokości 2 m zlokalizowano w zachodniej pierzei Rynku, na wysokości kamienicy Rynek 8, w odległości 17,3 m na wschód od jej ściany frontowej. W jego obrębie zanotowano następujący układ stratygraficzny:

Na poziomie 117,4 m n.p.m. zanotowano obecność

j.s. 7 – warstwę jasnoszarego piasku z domieszką węgla drzewnych przykrytą

j.s. 6 – 30-centymetrowym pokładem brunatnej próchnicy z dużą ilością ceglanego gruzu bez zaprawy w stropie.

Inwentarz: 5 wyrobów z żelaza, 5 fragmentów obrobionego drewna, 47 kości zwierzęcych, 1 krzemień, 19 ułamków naczyń ceramicznych.

Na niej zalegała

j.s. 5 – warstwa próchnicy miąższości do 40 cm przemieszanej z mierzwą. W jej stropie zalegał bruk z drobnych (średnica do 5 cm) otoczków.

Inwentarz: 1 nieokreślony przedmiot z żelaza, 1 fragment obrobionego drewna, 3 obrobione kości zwierzęce, 2 kości zwierzęce, 6 ułamków szkła naczyniowego, 4 ścinki skóry, 1 krzemień, 76 ułamków naczyń ceramicznych.

Na bruku zanotowano obecność

j.s. 4 – warstwy próchnicy o miąższości 40 cm z domieszką mierzwy.

Inwentarz: 1 nieokreślony wyrób z żelaza, 13 fragmentów obrobionego drewna, 1 fragmentarycznie zachowany kościany grzebień (ryc. 47 f, 53), 18 obrobionych kości zwierzęcych, 144 nieobrobionych kości, 124 ścinków skóry, 1 ułamek szkła naczyniowego, 236 ułamków naczyń ceramicznych.

Przykryta była

j.s. 3 – szarym piaskiem grubości 20 cm przemieszanym z ceglanym pyłem. Na jej stropie zalegała

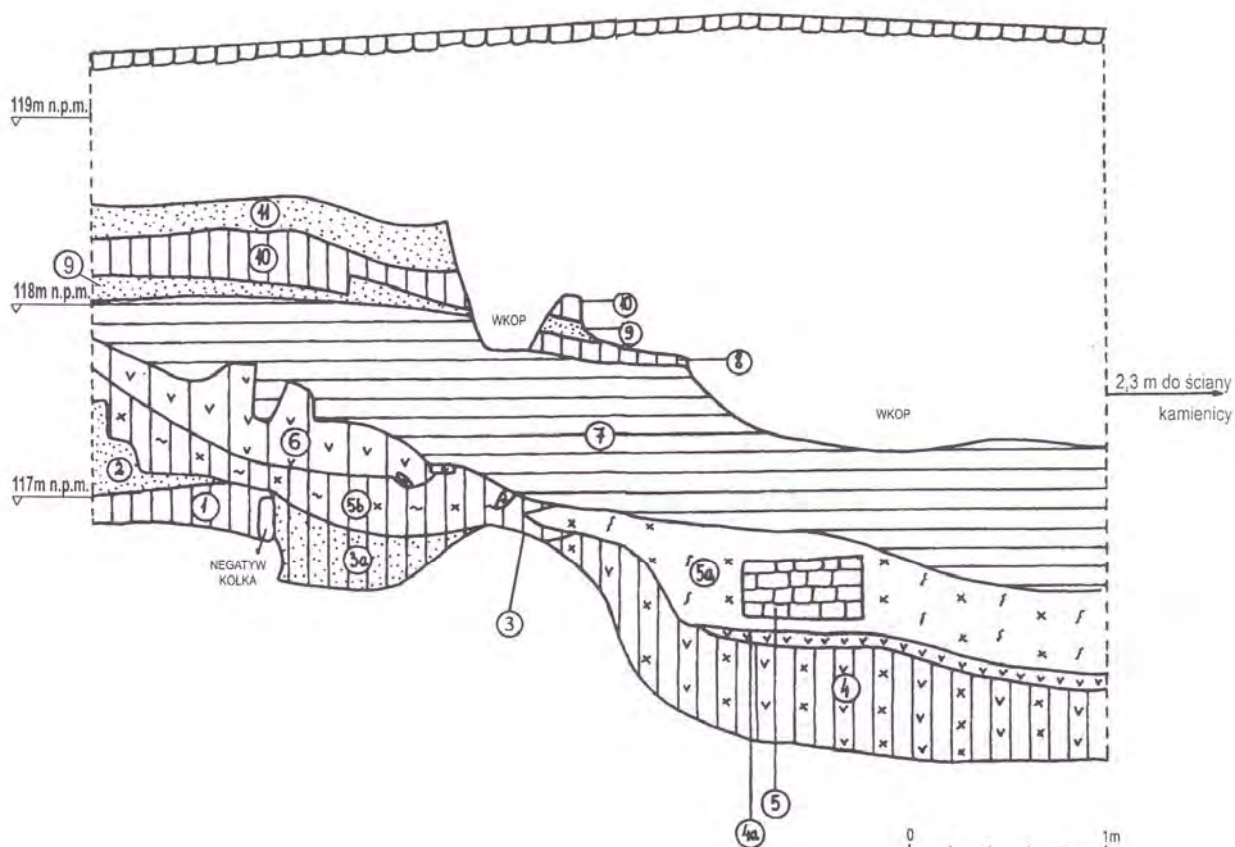
j.s. 8 – 5-centymetrowa warstewka żółtego piasku pokryta

j.s. 2 – warstwą szarego piasku miąższości do 15 cm z domieszką ceglanego pyłu.

Strop nawarstwień tworzyły nasypy związane ze współczesną nawierzchnią Rynku.

INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ

Układ stratygraficzny zanotowany w obrębie wykopu obrazuje kolejne niwelacje placu rynkowego, polegające na pokrywaniu nawiezionym piaskiem warstw powstałych w efekcie jego użytkowania.

Ryc. 40. Wykop nr IV/9-11. Układ nawarstwień przed kamienicą Rynek 9. Rys. J. Olszewska

RYNEK 9-11 (ryc. 40-41)

Wykonano jeden wykop w odległości 8,1 m na południe od styku budynków Rynek 8 i Rynek 9-11 oraz 2,3 m na wschód od ściany frontowej kamienicy Rynek 9-11 (Wykop IV/9-11). Zannotowano w nim następujący układ stratygraficzny związany z kamienicą nr 9:

na stropie (117,2 m n.p.m.) zniwelowanej

j.s. 1 – próchnicy pierwotnej odłożyła się

j.s. 2 – warstwa czystego, żółtego piasku o miąższości do 0,5 m. Z jego stropu wykonano

j.s. 3 – schodkowaty wkop osiągający głębokość 1,8 m. Jego wnętrze w partii wschodniej wypełniała

j.s. 3a – szara próchnica przewarstwiona laminami żółtego piasku,

w partii zachodniej

j.s. 4 – brunatna próchnica z grudkami surowej gliny i cegieł.

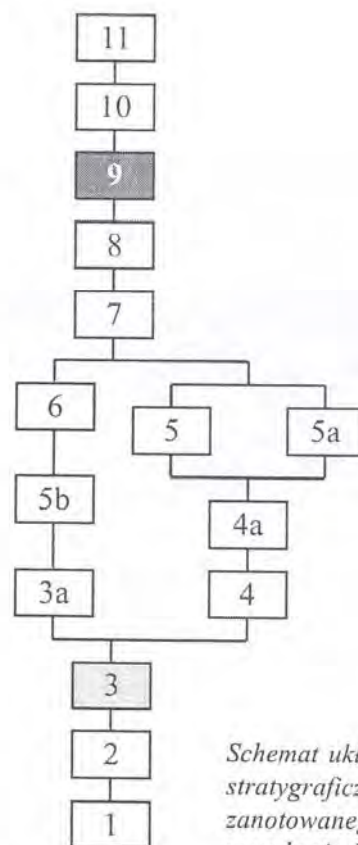
We wschodniej partii wkopu (na j.s. 2 i 3a) narosła

j.s. 5b – jasnobrunatna próchnica z węglami drzewnymi i drobnym gruzem bez zaprawy.

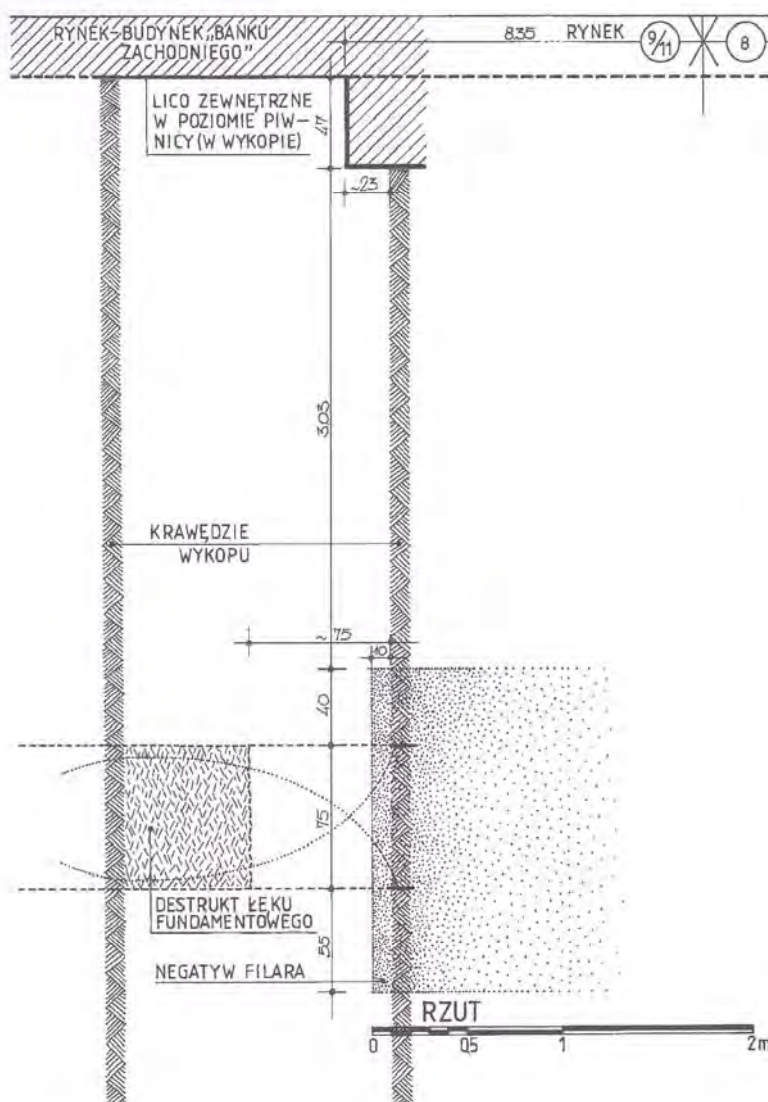
Inwentarz: 26 ułamków naczyń ceramicznych.

Strop j.s. 4 wylepiono

j.s. 4a – zbitą, 8-centymetrową warstwą iłu, tworzącego klepisko pokryte

Schemat układu stratygraficznego zanotowanego w wykopie IV/9-11

Ryc. 41. Wykop nr IV/9-11. Inwentaryzacja reliktyw muru przedproża związanego z kamienicą Rynek 9. Rys. J. Burnita

Ryc. 42. Rynek 9. Relikt arkadowej ściany przedproża. Fot. T. Gąsior

j.s. 5a – pokładem rozbiórkowego, ceglanego gruzu, w obrębie którego znajdowała się

j.s. 5 – relikty zwalonej arkady frontowego muru przedproża (ryc. 42). Łęk o grubości jednej cegły osiągał szerokość 75 cm i znajdował się 4,3 m na wschód od ściany frontowej kamienicy. Wykonano go z cegieł o wymiarach 27 x 12,5 x 8 cm wiązanych dość twardą zaprawą z piasku i niedolasowanego wapna. Łęk wspierał się na filarach(?), po których od strony północnej pozostał negatyw fundamentu założonego na poziomie 115,22 m n.p.m. W rzucie poziomym osiągał on wymiary 1,7 x ponad 0,1 m. Negatyw wypełniony był gruzem rozbiórkowym oraz piaskiem, szarym iłem i brunatną próchnicą.

Od strony wschodniej stropowe partie wkopu wypełniała

j.s. 6 – soczewka surowej gliny z niewielką domieszką próchnicy.

Całość wyżej wymienionych nawarstwień pokrywała

j.s. 7 – czarna, zbita mierzwa o miąższości do 0,8 m, zawierająca liczne szczątki organiczne w postaci ścinków drewna. Na jej stropie zalegała

j.s. 8 – szara próchnica o grubości do 10 cm, przykryta

j.s. 9 – pomarańczowym, żelazistym piaskiem o miąższości do 10 cm, na którym spoczywała

j.s. 10 – szara próchnica osiągająca grubość do 30 cm, pokryta

j.s. 11 – kolejnym pokładem żółtego piasku.

Inwentarz: 17 nieobrobionych kości, 1 moneta z 1843 r., 11 ułamków naczyń ceramicznych.

INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ

Front działki zajmuje modernistyczny gmach wzniesiony w 1925 r. na miejscu trzech wyburzonych kamienic. Obecność reliktyw przedproża pozwala przyjąć, że przynajmniej na działce nr 9 znajdowała się XIII-wieczna kamienica.

W pierwszym etapie zagospodarowania terenu zniwelowano strop humusu pierwotnego i pokryto go czystym

piaskiem, być może, pochodzącym z prac ziemnych prowadzonych na terenie parceli. Zasięg wykopu nie pozwala dowodnie stwierdzić, czy bezpośrednio po tym wykonano wkop pod przedproże. Jego krawędź wschodnia wykraczała ponad 7,5 m od ściany frontowej kamienicy, z czego na właściwe przedproże (do wschodniego lica wyarkadowanej ściany frontowej) przypadało 4,3 m. Z uwagi na ograniczone wymiary wykopu nie udało się zidentyfikować pierwotnego poziomu użytkowego przedproża, przekraczającego niweletę 115,7 m n.p.m. Wpływające do wnętrza warstwy, zalegające na Rynku, spowodowały jego podniesienie do 116,32 m n.p.m, gdzie stwierdzono obecność glinianego klepska. Przedproże zostało zniszczone w wyniku pożaru, a jego wnętrze wypełniono rozbiórkowym gruzem oraz warstwą mierzwy zapewne także pochodzącą z placu rynkowego. Na uwagę zasługuje fakt starannego odzyskiwania materiału budowlanego ze zniszczonego przedproża wyrażające się w rozbiórce jego ściany frontowej.

Warstwy (od niwelety około 118,00 m n.p.m.) zalegające nad wypełniskiem przedproża powstały w trakcie użytkowania Rynku.

WYKOP VI/1 (ryc. 43-44)

Wykop pod latarnię założono w zachodniej pierzei Rynku, na wysokości kamienicy Rynek 9-11, w odległości 14,4 m od jej ściany frontowej. Wymiary 2 × 2,1 m, głębokość 2 m. W obrębie wykopu zanotowano następujący układ stratygraficzny:

na poziomie 117,30 m n.p.m. zalegała

j.s. 9 – warstwa jasnoszarego piasku przykryta

j.s. 6 – wyklinowującą się w kierunku wschodnim warstwą ciemnej próchnicy miąższości do 45 cm z grudkami surowej gliny i polepy oraz drzazgami drewna. Na jej stropie zalegała

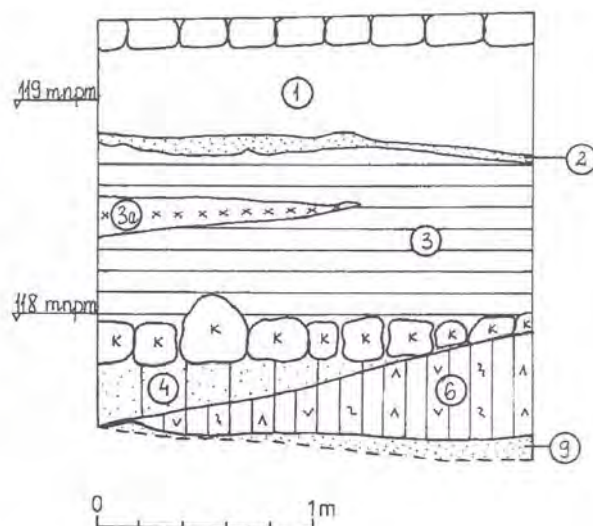
j.s. 4 – 30-centymetrowa warstwa kremowego piasku tworząca podsyp pod bruk złożony z otoczków o wymiarach 40 × 10 cm i mniejszych (ryc. 45).

Inwentarz: 11 nieokreślonych wyrobów z żelaza, 4 fragmenty drewnianego naczynia toczzonego, 1 kość zwierzęca ze śladami obróbki, 48 nieobrobionych kości, 4 ścinki skóry, 3 ułamki szkła naczyniowego, 107 ułamków naczyń ceramicznych.

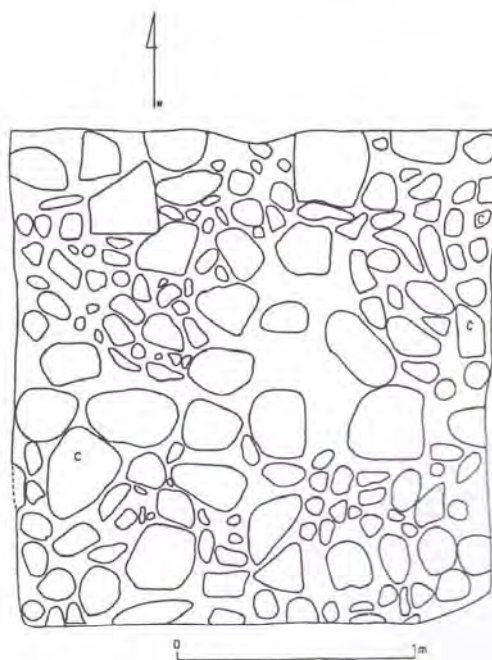
Na bruku zalegała

j.s. 3 – ciemnobrunatna mierzwa grubości do 70 cm.

Inwentarz: 4 wyroby z żelaza, 4 fragmenty drewnianego naczynia toczzonego, 25 fragmentów obrobionego drewna, 1 grzebień kościany, 1 kość zwierzęca ze śladami obróbki, 257 kości zwierzęcych,

Ryc. 43. Wykop VI/1. Profil ściany południowej.
 Rys. J. Olszewska

Ryc. 44. Wykop VI/1. Rzut wykopu na poziomie bruku.
 Rys. J. Olszewska

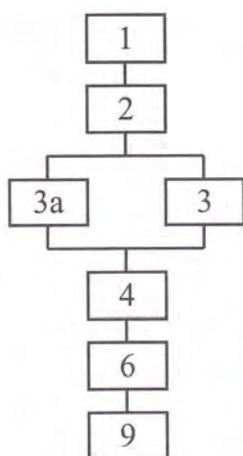
18 ścinków skóry, 6 ułamków szkła naczyniowego, 1 fragment kafla garnkowego, 116 ułamków naczyń ceramicznych.

W jej obrębie zanotowano obecność

j.s. 3a – soczewki gruzu z zaprawą wapienną. Na stropie j.s. 3 zalegała

j.s. 2 – warstwa kremowego piasku miąższości do 10 cm przykryta

j.s. 1 – konstrukcjami związanymi ze współczesną nawierzchnią Rynku.

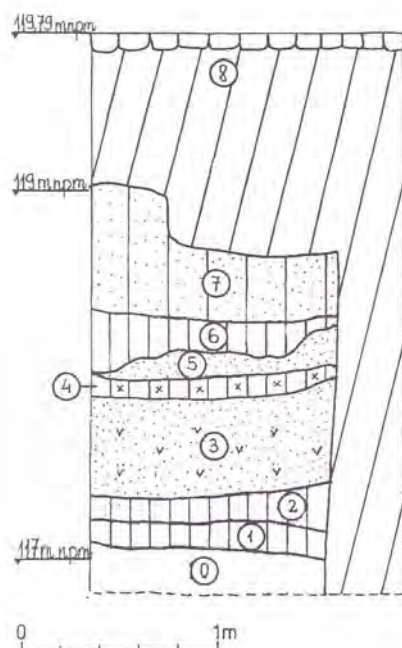
Schemat układu
stratygraficznego
zanotowanego
w wykopie VI/1

Ryc. 45. Wykop VI/1. Bruk kamienny. Fot. T. Gąsior

Schemat układu
stratygraficznego
zanotowanego
w wykopie VII/4

Ryc. 46. Wykop VII/4. Profil ściany północnej.
Rys. J. Olszewska

WYKOP VII/4 (ryc. 46)

Wykop o wymiarach 3,7 x 2,25 m, osiagający głębokość 2,9 m zlokalizowano przy wylocie ul. Odrzańskiej na Rynek. W jego obrębie zanotowano następujący układ stratygraficzny:

Na poziomie 117,27 m n.p.m. zanotowano obecność

j.s. 1 – zniwelowanego stropu humusu pierwotnego przykrytego

j.s. 2 – warstwą brunatnej próchnicy o miąższości do 30 cm. Na jej stropie zalegała

j.s. 3 – pokład żółtego piasku grubości do 50 cm z grudkami surowej gliny pokryty

j.s. 4 – 10-centymetrową warstwą ciemnobrunatnej próchnicy z drobinami ceglanego gruzu bez zaprawy. Przykrywała ją

j.s. 5 – warstwa żółtego piasku o nierównym stropie i miąższości do 20 cm. Na jego stropie narosła

j.s. 6 – ciemnobrunatna próchnica grubości do 30 cm przykryta

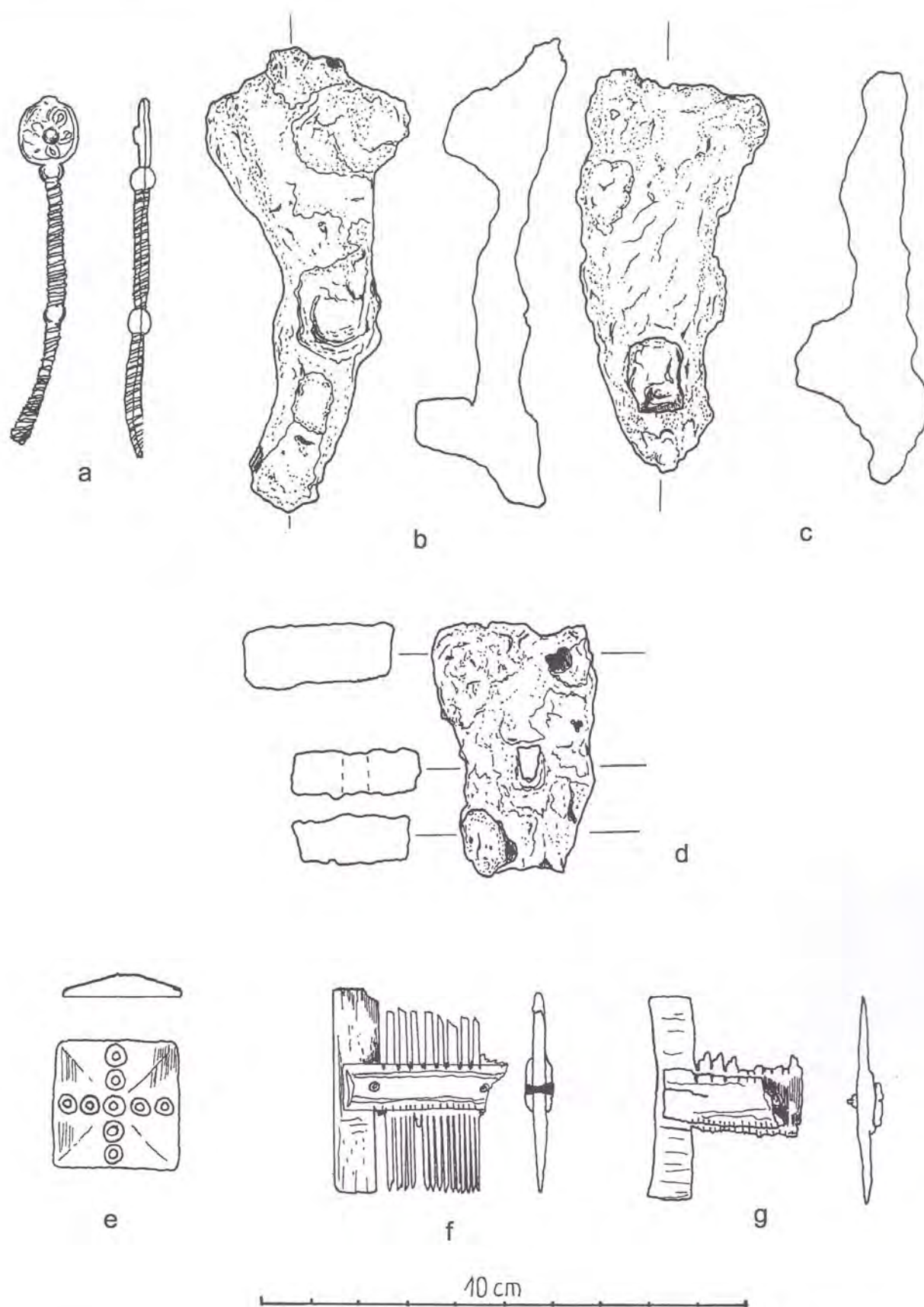
j.s. 7 – kolejnym pokładem żółtego piasku.

Wszystkie ww. jednostki stratygraficzne przecięte zostały j.s. 8 – wkopem instalacyjnym.

* * *

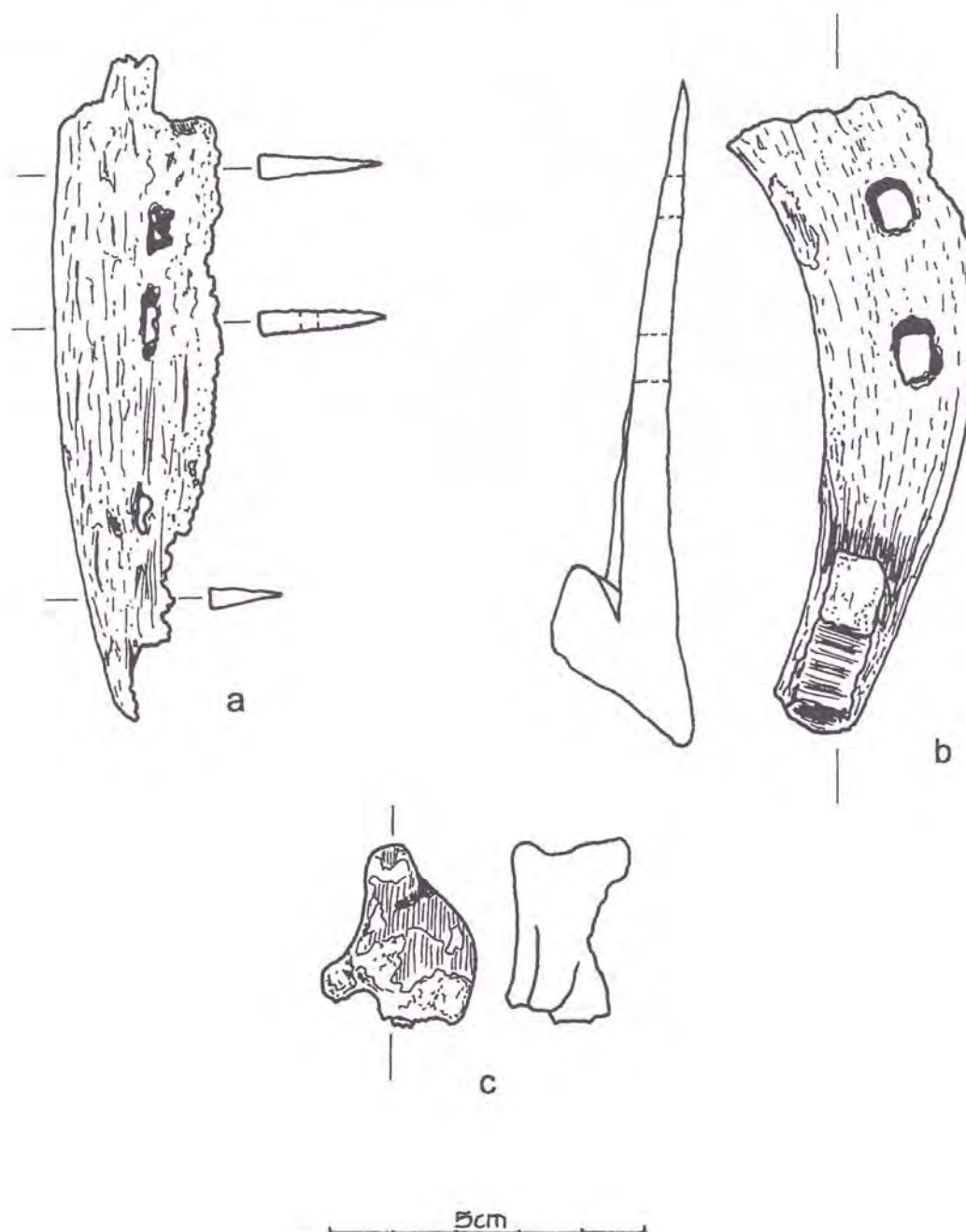
Synchronizacja układów stratygraficznych zanotowanych w poszczególnych wykopach pozwala na wydzielenie trzech faz w zagospodarowaniu tego terenu.

Faza I – związana z lokacją i budową pierwszych kamienic oraz działalnością gospodarczą na placu rynkowym. Zaliczono do niej frontowe ściany XIII-wiecznych kamienic oraz najniższe (do niwelety około 118 m n.p.m.), przecięte wkopami pod przedproża jednostki stratygraficzne zalegające na Rynku. Poziom humusu pierwotnego w tej części Rynku lekko opa-

Ryc. 47. Wybór zabytków: a-e – wykop XVI/3, j.s. 4; f – wykop XVI/2, j.s. 4; g – wykop XVI/1, j.s. 5, a – metalowa szpila, b-d – fragmenty podków, e – kościany pion do gry, f-g – grzebień kościane.

Rys. M. Kurzydło

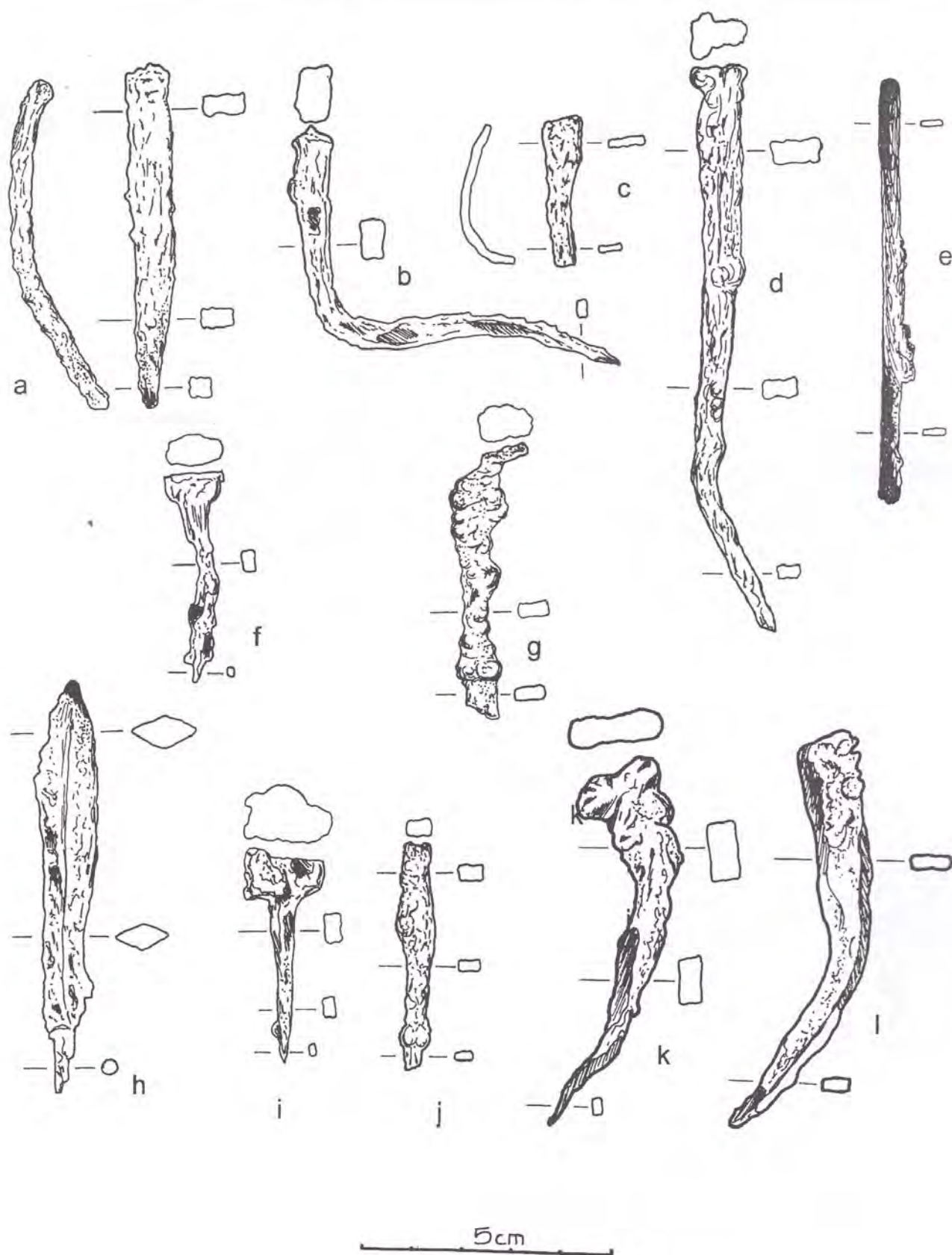

Ryc. 48. Wybór zabytków z wykopu VI/2: a – j.s. 1; b-c – j.s. 3:
a – fragment noża, b – fragment podkowy, c – fragmentarycznie zachowana figurka ceramiczna.
Rys. M. Kurzydło

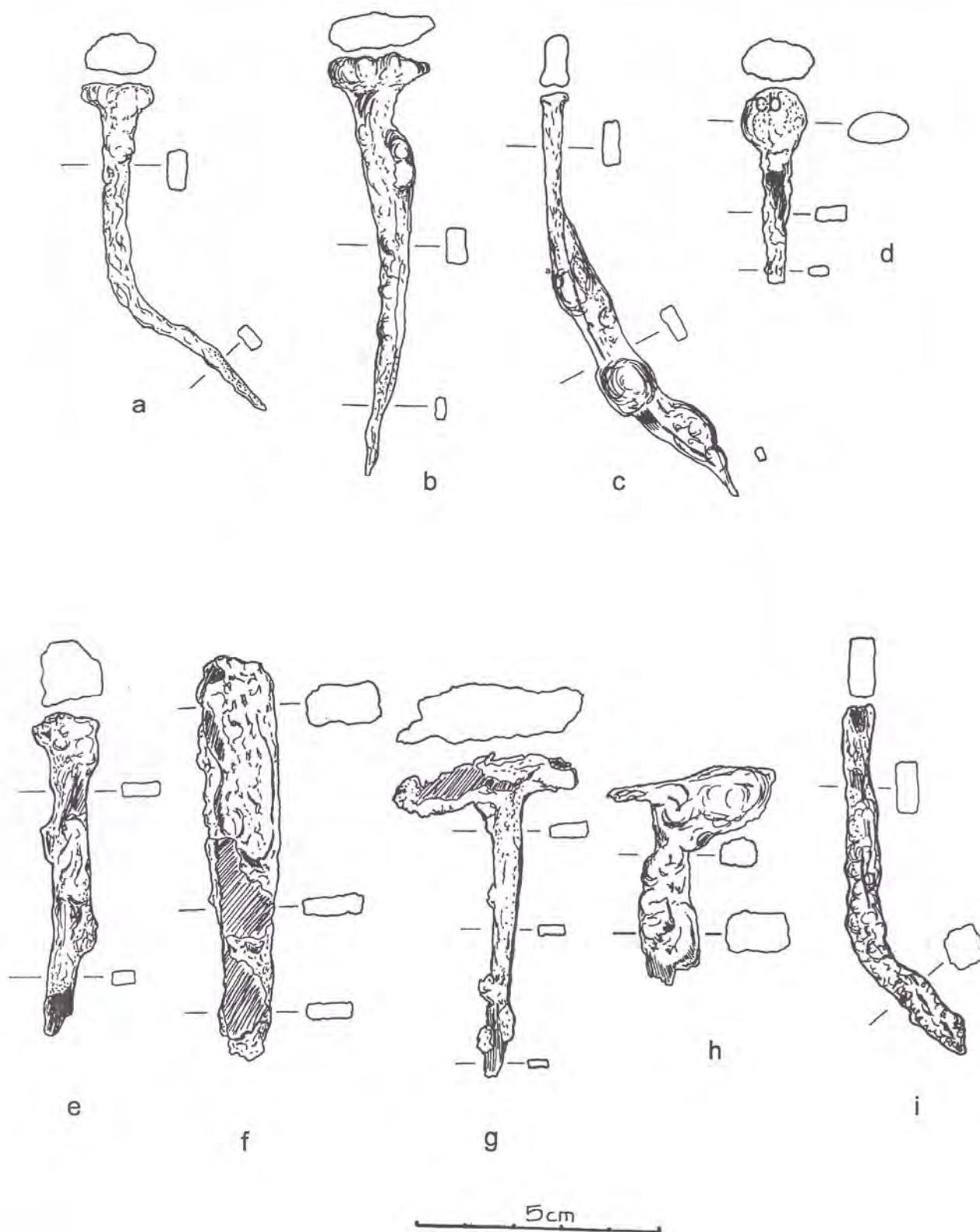
da w kierunku południowym od 117,5 do 116,8- 117, m n.p.m. Początek tej fazy ustalono na podstawie dat dendrologicznych na lata około 1240 (próby WR 623 – około 1241; WR 627 – po 1242; WR 628 – po 1244) uzyskanych z koryta odsłoniętego w wykopie IV/8, funkcjonującego przed wybudowaniem przedproża.

Faza II – związana z budową i funkcjonowaniem przedproża. Zaliczono do niej wszystkie przedpro-

ża dobudowane do frontów XIII-wiecznych kamienic oraz warstwy kulturowe związane z użytkowaniem i zniszczeniem przedproża, zalegające na Rynku na poziomie mniej więcej średnio od 118,00-118,30 m n.p.m. Biorąc pod uwagę układ stratygraficzny, moment powstania przedproża można byłoby umieścić w końcu XIII wieku. Próby ze słupa ustawionego przy krawędzi przedproża związanego z kamienicą Rynek 3 (WR 653 i WR 667) odato-

Ryc. 49. Wybrane przedmioty żelazne:
a-e – wykop XVI/1, j.s. 4; f-k – wykop XVI/3, j.s. 4; l – wykop VI/2, j.s. 6; i – wykop VI/3, z oczyszczania profilu.
a-e, g, j, l – sztabki gwoździowate, f, i, k – gwoździe, h – grot strzały.
Rys. M. Kurzydło

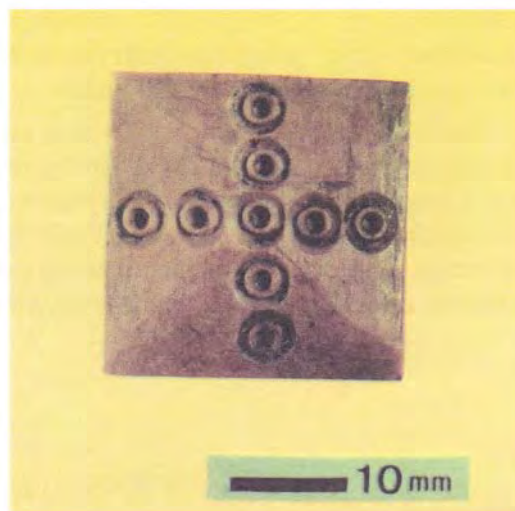

Ryc. 50. Wybrane przedmioty żelazne:
 a-d – wykop XVI/1, j.s. 4; e – wykop XVI/3, j.s. 4; f-h – wykop VI/2, j.s. 6; i – wykop VI/3, z oczyszczania profilu.
 a b, d, g-h – gwoździe, c, e-f, i – sztabki gwoździowate.

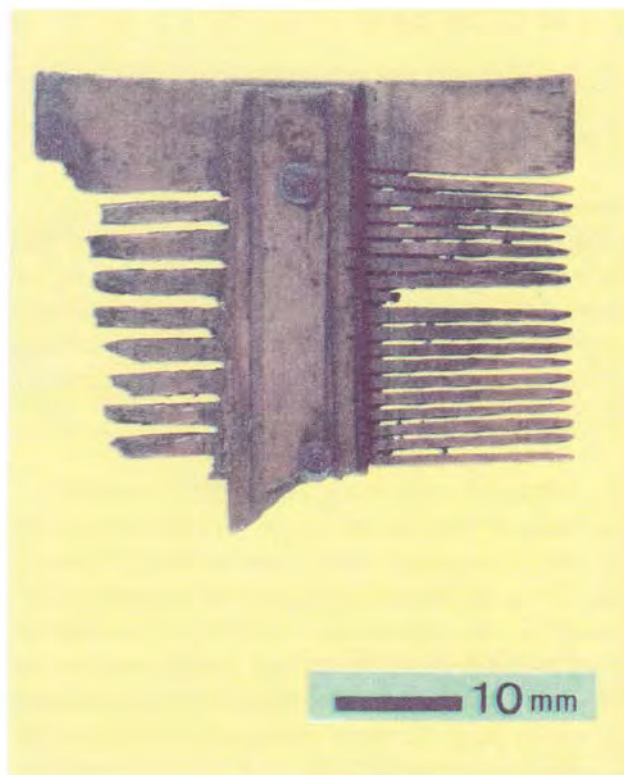
Rys. M. Kurzydło

Ryc. 51. Metalowa szpila, wykop XVI/3, j.s. 4. Fot. T. Gąsior

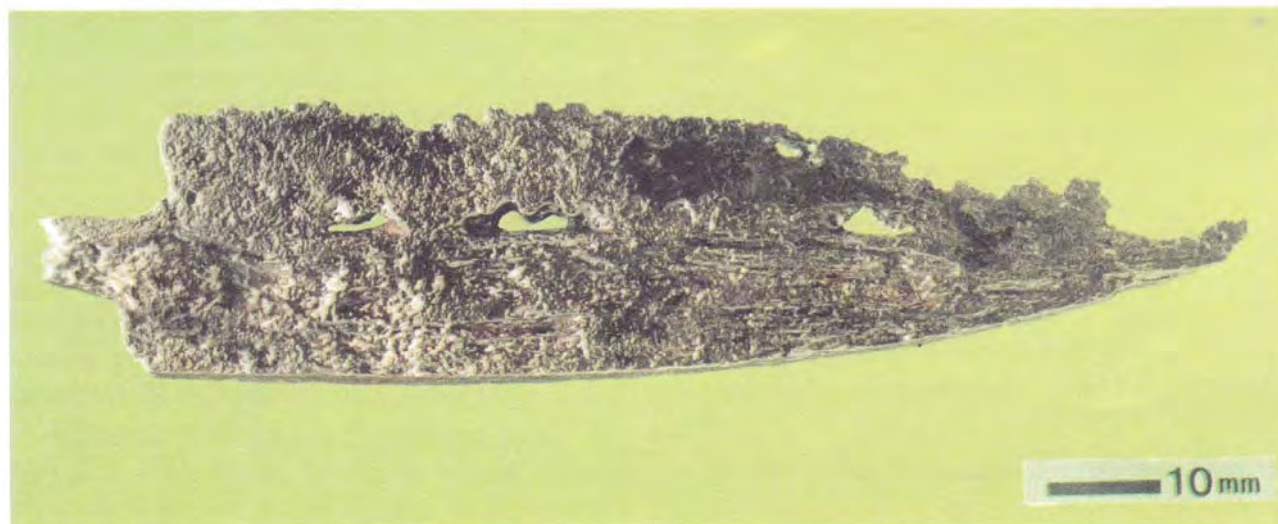
Ryc. 52. Kościany pion do gry, wykop XVI/3, j.s. 4. Fot. T. Gąsior

Ryc. 53. Grzebień kościany, wykop XVI/2, j.s. 4.
Fot. T. Gąsior

Ryc. 54. Grzebień kościany, wykop XVI/1, j.s. 5.
Fot. T. Gąsior

Ryc. 55. Nóż żelazny, wykop VI/2, j.s. 6. Fot. T. Gąsior

wane na lata po 1250 i po 1241 wskazują, że najprawdopodobniej wtórnie wykorzystano tutaj materiał pochodzący ze starszego obiektu.

Faza III – zaliczono do niej warstwy niwelacyjnej powstałe po zniszczeniu przedproży, wyrównujące i podnoszące poziom placu rynkowego przy pierzejach do około 119 m n.p.m. Wtedy też zaczęto wznosić gotyckie kamienice i na tej podstawie początek fazy III datujemy na połowę wieku XIV.

Być może, moment ten łączyć możemy z dekretem rady miejskiej nakazującej w 1363 r. odbudowanie w konstrukcji murowanej wszystkich zniszczonych pożarem domów (Korn 1870, nr 238; por. też Chorowska 1994, s. 33).

Wyższe partie nawarstwień zalegające pomiędzy 119 m n.p.m. a współczesną nawierzchnią Rynku (średnio 120 m n.p.m.) uległy zniszczeniu w wyniku nowożytnych prac ziemnych.

*Jolanta Bresch
Cezary Buśko
Czesław Lasota*